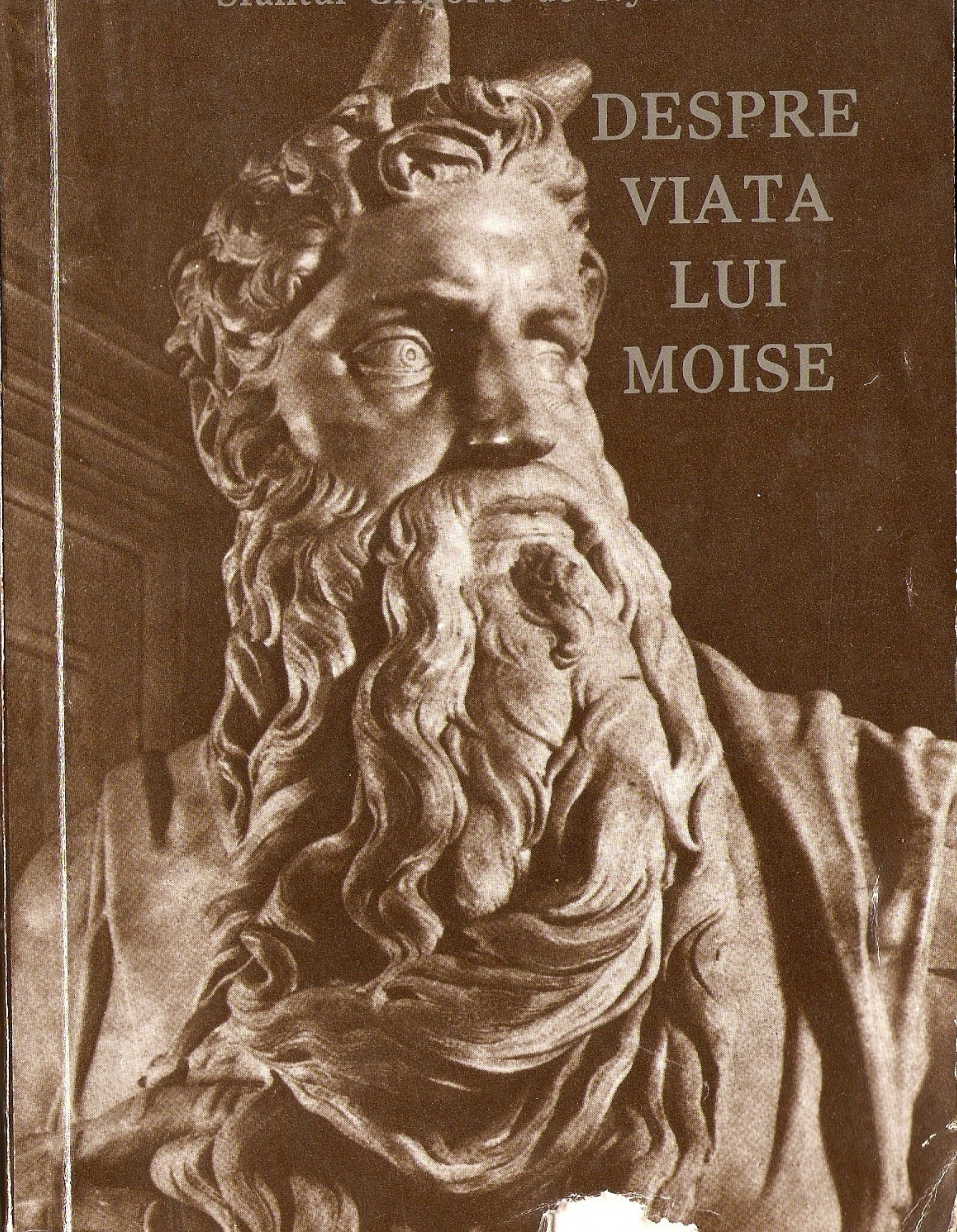

Sfântul Grigorie de Nyssa

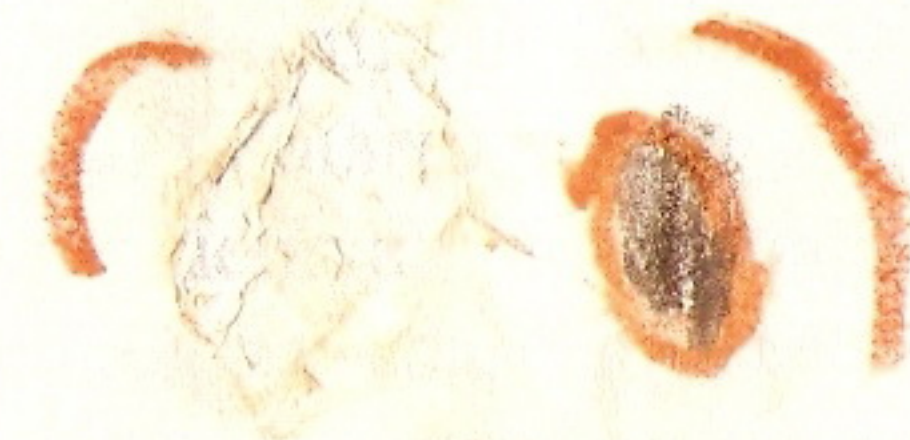
DESPRE
VIATA
LUI
MOISE

**DESPRE VIAȚA LUI MOISE,
SAU
DESPRE DESĂVÂRȘIREA
PRIN VIRTUTE**

A cel^{ste} ^{acu} întru sfinți părintelui nostru
GRIG^{Per} E, EPISCOPUL NYSSEI

TRADUCERE, STUDIU INTRODUCȚIV
ȘI COMENTARIU PREOT PROF. ION BUGA

Editura Sfântul Gheoghe-Vechi
1995

Cop. I - Moise
(detaliu din mormântul lui Iuliu al II-lea)

CUVÂNT ÎNAINTE

După un marș susținut de-a lungul a două milenii, din centrul pământului – Bazinul Mediteranei și până la “marginile lumii”, creștinătatea dă semne evidente de oboseală; o sfârșeală ce toropește pe tot omul tânăr sau vârstnic, cărturar sau simplu viețuitor al planetei umane, bogat sau sărac... toți și toate sunt în criză. Acesta este cuvântul de ordine, acesta este strigătul generalizat al veacului XX: criză de valori, criză de identitate, de personalitate etc. Pentru un om epuizat, flămând și însetat, căzut în deșert, nu mai există decât o salvare: întoarcerea la izvoare. Pentru spiritualitatea creștină două sunt izvoarele cele mari și nesecate: Scriptura și Tradiția. În mijlocul tradiției se află Taborul veacului de aur, veacul IV patristic, pe culmile căruia stau în contemplație și uimire uriașii gânditori și trăitori – Părinții capadocieni, antiohieni sau ierusalimiteni. Și precum Moise pe Sinai sau un Sf. Ioan Teologul ori Sf. Ap. Pavel în răpire, tot așa, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie Teologul, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Cyril al Ierusalimului, Sf. Grigore de Nyssa și câți alții, au văzut și grăit lucruri scoase “din inima lui Dumnezeu”. Această mișcare a “răsucirii” spre izvoarele patristice își are deja tradiția ei, atât în teologia exilului rus în Occident dar nu mai puțin în teologia neogreacă sau în marea școală a teologiei românești, al cărei corifeu s-a înscris definitiv, de curând într-o fericire adormit, Părintele Dumitru Stăniloae – dascălul nostru.

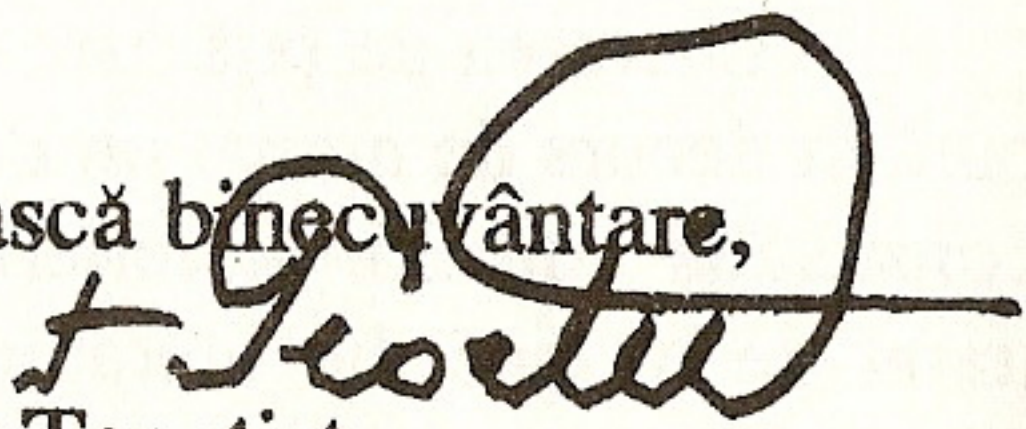
Lucrarea de față care vede lumina tiparului pentru a doua oară în decurs de numai un deceniu este o piesă de rezistență din constelația numelor și scrierilor patristice, fiind socotită primul tratat de mistică în literatura creștină, drept care s-a și numit “desăvârșirea cea de după virtute” sau “urcușul mistic”. În esența ei, această primă lucrare de teologie speculativă, jalonează etapele spirituale pe care sufletul, angajat într-un efort

ascensional către Dumnezeu, întocmai cu urcarea Profetului pe Sinai, le parcurge ajutat de post și de rugăciune – aceste două albi pe care se revarsă harul Divin peste călătorul mistic. Avem aici o adevărată istorie a epectazei pauline (Filip., 3, 13), marea aventură a sufletului aruncat în abis pentru a-L întâlni, la capătul de sus al scării lui Iacob, pe Dumnezeu și Tatăl.

Este atotvedent că autorul, – Sf. Grigorie de Nyssa, își alege drept călăuze în acest traseu literar pe cei mai de seamă gânditori – pe Platon pentru spiritualitatea profană și pe Sf. Pavel pentru gândirea teologică neotestamentară. Acest lucru este pus în lumină încă și mai pregnant de traducătorul acestei lucrări, Preotul Ion Buga, care, printr-o originală așezare în pagină – un paralelism continuu între textul Sf. Grigorie de Nyssa și o sinteză a gândirii antice din care se inspiră Sf. Grigorie în toate scrierile sale și cu deosebire în “Viața lui Moise” – reușește să ne pună în față o oglindă completă a începuturilor de aur ale teologiei patristice. Această inedită prezentare a rădăcinilor civilizației creștine pe care o inițiază traducătorul, pe cât de ingenioasă – sperăm să fie și eficientă, trezind în tinerii teologi gustul pentru cercetarea aprofundată a fenomenului creștin, fără de care lumea și întreaga civilizație umană nu ar putea supraviețui (cf. In., 15, 5).

Așa cum apare acum elaborată cu migală și osteneală multă, lucrarea de maturitate teologică a Sf. Grigorie de Nyssa trebuie să ajungă în biblioteca oricărui cercetător al spiritualității creștine, spre folos și binecuvântare; socotim că ea se adresează în special studenților teologi dar nu mai puțin oricărui suflet căutător de adevăr și mântuire.

Cu părintească binecuvântare,

† Teoctist

Patriarhul României

INTRODUCERE*

Notițe biografice

Sfântul Grigorie de Nyssa, fratele mai mic al Sfântului Vasile cel Mare, se naște în jurul anului 335 în Cezareea Capadociei**. Primul dascăl îi va fi fratele său, Sfântul Vasile, sub a cărui influență va rămâne toată viața. Faptul că făcea parte dintr-o familie plină de sfințenie și sub influența sorei lui, Macrina cea tânără, el și-a îndreptat mai întâi pașii către cariera eclesiastică, ajungând citeț. Dar curentul renașentist din timpul domniei lui Iulian Apostatul îl atrage spre cultura profană, suferind o “criză de conștiință”***.

Sub influența directă a lecturilor lui Libanius și Stagirus este sedus de retorică, ajungând profesor la această catedră. Se căsătorește cu Teosevia, o femeie evlavioasă, dar aceasta murind, Grigorie părăsește catedra și se retrage la marii săi prieteni Vasile și Grigorie de Nazianz, în Pont, la mănăstirea întemeiată de aceștia pe malul

* Această introducere a fost scrisă la traducerea din 1973 (ca lucrare de licență și o păstrăm din motive afective.

** Asupra datei nașterii ca și a morții Sfântului Grigorie de Nyssa, patrologii nu au păreri unanime

*** J. Tixeront, *Precis de Patrologie*, p. 231.

Irisului*. La 371, este ales episcop de Nyssa, un orășel din partea răsăriteană a Capadociei, dar Grigore nu s-a simțit bine aici, scriind rectorului Stagirus că se află într-un pustiu și apoi nu era dotat din punct de vedere administrativ. Fratele său Vasile se plânge adesea de incapacitatea lui în acest sens, de naivitatea și bonomia lui. Era însă de o cultură rară și de o credință profundă, ceea ce a făcut să-și atragă ura arienilor. Din cauza opoziției ariene este depus din scaun, printr-un sinod local ținut la 376. După moartea împăratului arian Valens (378) se reîntoarce la Nyssa, fiind primit triumfal. Depunerea din treaptă și mai apoi moartea fratelui său Vasile cel Mare, au avut darul să schimbe viziunea asupra lumii a lui Grigore și să facă din el un luptător fervent pentru ideile reformatoare, inițiate de fratele său, al cărui moștenitor spiritual și continuator s-a făcut. Astfel, în toamna anului 379, participă la sinodul de la Antiohia, unde se remarcă prin cultura sa, și-i este încredințată o misiune de încredere în Palestina și Arabia. Pe când se afla la Ibora, sediul episcopal ce depindea de Anesi, pentru a alege un episcop, vine o delegație din Sebasta și-l alege episcop al acestei localități, al cărei scaun episcopal era vacant. Aici nu a stat decât câteva luni, simțindu-se ca și prietenul său omonim, Grigore de Nazianz, la Sasima, "captiv în Babilon". Cartea lui de vizită rămâne însă Sinodul II Ecumenic de la 381, care-l recomandă ca fiind stâlp al ortodoxiei și împăratul Teodosie îl impune ca normă de credință adevărată, pentru toată lumea creștină. Având faimă de orator, este chemat la

* Și asupra acestui capitol există divergențe în opiniile patrologilor. Danielou susține că Grigore nu a putut fi atras la viața monahală cu toate îndemnulurile lui Vasile și Grigore de Nazianz.

curtea imperială, unde rostește câteva cuvântări funebre, dintre care cea rostită la moartea prințesei Pulcheria și a împărătesei Flacilla. Ultima dată despre viața Sfântului o constituie participarea la anul 394 la alt sinod în Constantinopole. Sfârșitul este învăluit în ceață, ca și al Sfântului Grigore de Nazianz. A murit în jurul anului 395, iar Biserica îl prăznuiește la 10 ianuarie.

Opera — Dacă istoria ne oferă puține date despre Sfântul Grigore de Nyssa, scrierile sale ni-l prezintă ca fiind firea cea mai speculativă a veacului de aur creștin. Toate criticile, plasându-l între Vasile și Grigore de Nazianz, ni-l arată ca fiind filozoful și dialecticianul acestei treimi, lipsit de spiritul practic al lui Vasile, de talentul literar al lui Grigore, dar egalându-i pe amândoi prin subtilitatea gândirii sale.

Scrierile lui sunt foarte variate*, ocupându-se de aproape toate problemele ce frământau epoca sa. Dacă Grigore de Nazianz își propune să dea o replică poeziei clasice profane, Grigore de Nyssa își propune să dea o replică filozofiei păgâne. Opera sa este impregnată de influențele platonismului și neo-platonismului de care se folosește în tratarea problemelor teologice. Este vizibilă influența acestor curente în opera sa sub aspect filozofic, iar maestrul său în teologie, Origen, a cărui metodă alegorică de interpretare a Sfintei Scripturi și-a însușit-o, poate fi mândru de discipolul său. Din moștenirea origenistă, spiritul lui Grigore de Nyssa nu a reușit să

* Un tabel complet al titlurilor Sf. Grigore de Nyssa - în latină - se află la sfârșitul acestei introduceri.

înlătore total și unele influențe nefaste, adoptând printre altele și teoria greșită a apocatastazei*.

În general, tratatele de Patrologie fac următoarea împărțire a scrierilor sale: Exegetice, dogmatice și polemice, ascetice, cuvântări și scrisori.

Catalogul complet în latină al titlurilor scrierilor Sfântului Grigore de Nissa, prezentat în continuare sperăm să realizeze de la sine o imagine deplină a gândirii ilustrului Părinte Bisericesc.

Gregorii Nysseni omnia

De desiderio (carm. 20) Sp. col. 788

De morte carorum (carm. 21) Sp. col. 789

De falsis amicis (carm. 22) Sp. col. 789

De eodem argumento (carm. 23) Sp. col. 790

Dialogus adversus eos qui frequenter jurant (carm.

24) Sp. col. 790-813

Adversus iram (carm. 25): col. 813-851

In nobilem male moratum (carm. 26) col. 851-854.

De eodem argumento (carm. 27) col. 854-856

Adversus opum amantes (carm. 28) col. 856-884

Adversus mulieres se nimis ornantes (carm. 29)

* Apocatastaza poate fi pusă ca problemă, este chiar inevitabilă. Ceea ce nuanțează această punere în chestiune este modul rezolvării, ortodox ori mai puțin ortodox. Cum însă Ortodoxia nu poate fi socotită ca un sistem definitiv decât după moartea Sf. Grigore Palama, în drumul acesta atât de lung și anevoios, vor exista multe abateri și tatonări, mai mult sau mai puțin condamnabile.

coll. 884-908

Versus iambici acrostichi (carm. 30) coll. 908-910

Distihae sententie (carm. 31) coll. 910-915

Aliae generis eiusdem sententiae (carm. 32)

Sp. coll. 916-927

Tetrastiche sententie (carm. 33) coll. 927-945

Definitiones minus exactae (carm. 34) coll. 945-964

De philosophica pauperitate (carm. 35) coll. 965

De eodem argumento (carm. 36) coll. 965-966

De patientia (carm. 37) coll. 966

De eodem argumento (carm. 38) coll. 967

De fortuna et providentia (carm. 39) coll. 967-968

De rerum humanarum vanitate (carm. 40) coll. 968

Carmina de se ipso, MPG 37: 969-1029,

1166-1452

Carm. 11 (de vita sua)

Carmina quae apectant allos, MPG 37: 1451-1577

Ad Hellenium pro monachis exhortatorium (carm. 1)

coll. 1451-1477

Ad julianum (carm. 2) coll. 1477-1480

Ad vitalianum (carm. 3) coll. 1480-1505

Nicobuli filii ad patrem (carm. 4) coll. 1505-1521

Nicobuli patris ad filium (carm. 5) coll. 1521-1542

Ad Olympiadem (carm. 6) coll. 1542-1550

Ad Nemesium (carm. 7) coll. 1551-1577

Ad Seleucum (carm. 8) cf. Amphilochius scr.

eccl. (2112002)

Epitaphia MPG 38: 11-82

Epigrammata MPG 38: 81-130

Alphabeticum A Sp. ed. C. Muller *Byzantinische*

Zeitschrift 3 (1894) 521

Epigrammata Ag. 1.51,92

Epigramma demonstrativum Cf. EPIGRAMMATICI

Metaphrasis in ecclesiasten Sp. MPG 10. 998-1017
Cf. GREGORIUS THAUMATURGUS scr. eccl (2063006)

Alphabeticum paraeneticum 2 Cf. MENANDER (0541047)

Theologica omnia:

Contra Eunomium, ed. W. Jaeger, Laiden 1960

Refutatio confessionis Eunomii, idem

Ad Eustathiu de Sancta Trinitate, ed. F. Mueller

Ad Graecos ex communibus notionibus, idem

Ad Ablabium quod non sint tres dei, idem

Ad Simplicium de fide, idem

Adversus Arium et Sabellium de patre et filio,
ed. F. Mueller op. cit. vol. 3

Adversus Macedonianae de Spiritus Sancte, idem

Ad Theophilum adversus Apolinaristae, idem

Antirrheticus adversus Apolinarium, idem

In inscriptiones psalmorum, ed. J. McDonough,
op. cit., vol. 5 (1962)

In sextum psalmum, idem

In Ecclesiastem homilliae, ed. P. Alexander, op. cit.,
vol. 5

In Canticum Canticorum commentarius, ed.
H. Langerbeck, op. cit. vol. 6 (1960)

De instituto Christiano, ed. Jaeger. op. cit., vol. 8
(1963)

De professione Christiana, idem

De perfectionem, idem

Epistulae, ed. G. Pasquale, op. cit., vol. 82 (1959)

De mortuis oratio, ed. G. Hail, op. cit., vol. 9 (196)

De beneficentia (de pauperibus amandis), ed. A. Van

Heck, op. cit., vol. 9 (1967)

De pauperibus amandis 2, idem

Contra fornicarios oratio, ed. Gebhardt, op. cit.,
vol. 9

In diem luminarum (in baptismum Christi oratio),
idem

In Sanctum Pascha (in Christi resurrectionem
oratio), idem

De tridui intermotem et resurrectionem Domini
nostrem Jesu Christi spetio, idem

In sanctum et salutare Pascha, idem

In luciferam sanctam Domini resurrectionem, idem

In ascensionem Christi oratio, idem

De deitate adversus Evagrium (in suam
ordinationem oratio), idem

Oratio funebris in Meletium episcopum,
ed. A. Spira, op. cit., vol. 9

Oratio consolatoria in Pulcheriam, idem

Oratio funebris in Flacillam imperatricem, idem

De creatione hominis sermo primus, ed. H. Horner,
op. cit., suppl. (1972)

De creatione hominis sermo alter, idem

De paradiso, idem

Encomium in sactum Stephanum protomartyrem,
ed. O. Lendic, Leiden, 1968

Vita Sanctae Macrinae, ed. P. Maraval, Paris, 1971

De vita Mosis, ed. J. Danielou, Paris, 1968

De virginitate, ed. M. Aubineau, Paris, 1966

De virginitate (recensio altera), idem

Contra fatum, ed. J. McDonough, Harvard, 1952

Oratio catechetica magna, ed. J. Srawelly, Cambridge
University Press, 1956

De oratione dominica orationes, ed. F. Oehles,
Leipzig, Engelmann, 1859

PRELIMINARII LA TEOLOGIA SFÂNTULUI GRIGORE DE NYSSA

Unul dintre cele mai enigmatice și mai tulburătoare momente din istoria mântuirii (poate nesesizat îndeajuns încă) este relatat sumar și oarecum tangențial în Evanghelia după Ioan 12, 20-24: "Și erau niște elini din cei ce se suiseră să se închine la sărbătoare. Deci aceștia au venit la Filip, cel ce era din Betsaida Galileii și l-au rugat zicând: Domnule, voim să vedem pe Iisus. Filip a venit și i-a spus lui Andrei, și Andrei și Filip au venit și i-au spus lui Iisus. Iar Iisus le-a răspuns zicând: **A venit ceasul ca să fie proslăvit Fiul omului. Adevărat, adevărat zic vouă că dacă grăuntele de grâu, când cade în pământ, nu va muri, rămâne singur; iar dacă va muri, aduce multă roadă**".

În mod cert, ucenicii nu au priceput (cel puțin în clipa aceea), nimic din cuvintele Lui. În acele fraze Iisus formulase un destin. Și formularea oricărui destin comportă totdeauna o notă tragică și paradoxală. Și nu era vorba de un destin oarecare, ci în clipa aceea Iisus a definit creștinismul - cel mai mare paradox, cea mai tulburătoare și nepuizabilă antinomie care frământă cugetul omenirii de două milenii. Majoritatea comentatorilor înțeleg aici o aluzie la moartea și îngroparea Mântuitorului, însă acest lucru îl exprimase în altă ocazie prin metafora dărâmării templului și ridicării lui în trei zile (Ioan 2, 19-21). Aici era vorba de soarta iudaismului care avea să moară pentru a

face loc Creștinismului iar acesta nu-i decât "roada" iudaismului căzut în brazda universalismului elenist. Momentul întâlnirii elenismului cu Iisus este semnalul începerii săvârșirii acestei jertfe, pe care El însuși trebuia să o hotărască, tocmai El care iubise cu atâta pasiune neamul Său și templul și "toată Legea și Proorocii". (vezi: "Ierusalime, Ierusalime cât am vrut să adun pe fiii tăi... Râvna casei Tale m-a mâncat... Să nu mergeti decât la oile cele pierdute ale casei lui Israel...") Faptul că Iisus a fost și om adevărat - cel mai adevărat om, conduce la concluzia că a fost și un iudeu adevărat - cel mai adevărat iudeu. În spatele grupului de eleniști - această primă ambasadă a creștinismului universal, Mântuitorul îl privea deja pe Saul din Tars, căruia îi va ieși în cale, decisiv, pe drumul Damascului. Dealtfel nici lui Saul nu i-a fost mai ușor să opereze acest transplant fiindcă și el, ca și Iisus, trebuia să-și jertfească inima lui, tot ceea ce avea mai scump și iubea cu patimă ("plin fiind eu de râvnă pentru neamul meu... că așa mă închin Dumnezeului părinților mei...") (Fap. 22; 23; Rm. 11, 14). În fața acestui semnal, Mântuitorul stă o secundă în cumpănă - ceva asemănător cu agonia din Ghetsimani, și îndată enunță această proslăvire prin jertfă, a Lui și a operei Sale. "A venit ceasul proslăvirii"; elinii îl căutau pe Dumnezeul pe care iudeii îl ucideau; **Mesia devenea Hristos**. Sentința pronunțată acum, avea să fie pusă în practică după uciderea lui Ștefan (alt elenist) cu pietre, de cel care, supraveghind prima jertfă creștină, avea să înțeleagă, pe drumul care ducea spre lumea extraiudaică, marea mutație ce trebuia operată în trupul istoriei. Pentru că trebuie să recunoaștem că, într-un anumit sens, creștinismul este opera Sfântului Pavel, încredințată lui de către Iisus cel înviat, pe drumul

Damascului. Teologia creștină se naște la întâlnirea celor două lumi - iudaică și elenistică, și primul care încearcă această sinteză va fi Sfântul Pavel iar după el, toți Sfinții Părinți, sub călăuzirea Sfântului Duh, Cel ce avea să conducă pe oameni "la tot adevărul", inclusiv la cel descoperit, pe calea rațiunii, de gânditorii antici.

Și întrucât Sfântul Grigore de Nyssa este considerat în mod unanim, ca fiind mintea patristică cea mai speculativă, după Sfântul Apostol Pavel, vom încerca să reiterăm, în lucrarea sa cea mai expresivă ("Viața lui Moise") în sensul acelei sinteze de care aminteam mai înainte, cele două izvoare istorico-spirituale care au contribuit hotărâtor la formarea corpusului doctrinar al teologiei creștine.

Desigur, această propunere a noastră nu-i nici medită și cu atât mai puțin singulară. Începând cu veacul al doilea după Hristos, toți gânditorii, creștini și necreștini, s-au preocupat de acest aspect fundamental al civilizației noastre, civilizație greco-iudaică-creștină, după expresia lui Hegel (vezi în "Spiritul creștinismului și destinul său - cetatea greacă, destinul poporului iudeu și creștinismul primar").

Ceea ce poate însă să constituie o modalitate aproape inedită, este așezarea în pagină a fenomenului de care ne ocupăm. Nu va fi nici un studiu de sine stătător, nici unul introductiv (de genul celui realizat cu multă competență de J. Danielou în "Platonism et theologie mystique. Essai sur la doctrine de St. Gregorie de Nysse", Paris, 1944), nici semnalări disparate, prin intermediul notelor din subsol precum, inegalabil, procedează Pr. Prof. D. Stăniloae), ci vom crea un paralelism continuu între textul patristic propriu-zis și o sinteză a gândirii antice

precreștine. Intenția noastră declarată este aceea de a angaja mult mai adânc pe cititor, cu deosebire pe cercetători, în pătrunderea lucrării lui Dumnezeu în evoluția spiritualității și civilizației umane. Și înțelegând mereu mai clar moștenirea trecutului, vom avea curajul și competența să aproximăm și cele viitoare, fiindcă trebuie să recunoaștem că ceea ce lipsește cu desăvârșire creștinismului actual este tocmai dimensiunea profeticului și a eshatologicului. Dacă vom înțelege bine cum a reușit creștinismul să rezolve criza generală în care se afla lumea la apariția lui în istorie, vom dobândi convingerea că și criza actuală, încă mai profundă și mai cuprinzătoare, va afla mântuirea necesară în același Hristos - la fel de puternic și adevărat "ieri, astăzi și în veac".

Din privirea sinoptică a celor două texte paralele - cel al Sf. Grigorie de Nyssa și cel prin care încercăm o sinteză lapidară a filozofiei antice - sperăm să reiasă o dublă constatare: idei și valori fundamentale umane - comune atât iudaismului biblic cât și elenismului antic, precum și deosebiri și contribuții esențiale pe care Creștinismul le-a impus civilizației prin Revelația cristică.

Fiindcă moștenirea elenistă preluată de Creștinism (prin Sfinții Părinți care erau elini botezați), este considerabilă. Însăși denumirea este grecească, fiindcă nu s-a impus cu numele de Mesia și Mesianism, ci Hristos și Creștinism. (Traducerea și transpunerea celor doi termeni nu înseamnă nici pe departe o echivalență, fiindcă specificul național și noțional al unei religii va rămâne intraductibil **in aeternis**.) Se va observa în țesătura spiritualității antice acea sete de adevăr și de puritate exprimată în tendința mistică a unirii celui înțelept cu sufletul universal pe care-l confundau cu divinitatea; starea

de spirit care domnea atunci era cu totul propice unei noi revelații, exprimată prin considerarea sufletului ca fiind înrudit cu divinitatea; acordarea unei înalte valori morale vieții spirituale; preeminența rațiunii față de simțuri; recuperarea originii și nivelului divin de la care căzuse sufletul, prin eliberarea de pornirile rele și de materie; iubirea pentru armonie, rezonabil, euristică; purificarea de egoism pentru a atinge iluminarea interioară; considerarea morții ca eliberare definitivă (ceea ce anunță deja heideggerianul "Sein zum Tode"); încrederea că Dumnezeu își manifestă prezența și acțiunea în toate lucrurile - deci un anumit mod de sesizare a providenței, afirmarea de către Platon că Dumnezeu este autorul binelui și niciodată al răului; ubicuitatea lui Dumnezeu ("toate sunt pline de divinitate" Thales din Milet și Platon), chiar dacă această omniprezență divină se identifică mai degrabă cu animismul și cu panteismul; eshatologia platoniciană exprimată mai ales în mitul lui Er (Republica - final) și multe alte idei splendide, care vor fi pescuite de căutătorii acestor perle în oceanul gândirii antice. Cine va cerceta cu luare aminte, *sine ira et studio*, va descoperi cu uimire și cu bucurie, că filozofia greacă este varianta profană a pedagogiei pre și procreștine și că un Socrate, un Heraclit, un Platon și câți alții, au mers "pe altă cale" tot către Betleem. În special Platon, prin cel mai înalt sistem de filozofie idealistă, realizează, pe calea rațiunii, o adevărată **revelație de jos în sus**, și de aceea Biserica nu a ezitat să-l picteze în pridvorul ei și să-l integreze în sistemul doctrinar în ceea ce avea el mai bun. Există foarte multe idei comune Bibliei și filozofiei antice încât adesea s-a formulat opinia preluării acestora din scrierile lui Moise. Lucrul nu este exclus, având în vedere spiritul cercetător al elenismului, dar nu

trebuie să înțelegem de aici un plagiat - fapt exclus din biografia celor geniali. Un răspuns mult mai competent l-a dat Jung în teoria arhetipurilor comune, constitutive spiritului uman. Pe lângă posibilitatea influențării reciproce, a împrumuturilor spirituale și a altor forme de comuniune și interferență civilizatorie, există un fond comun arhetipal în simbolismul primar al omenirii, de la care se adapă spiritualitățile naționale (vezi Ch. Jung - "Problemes de l'âme moderne"). Ca să nu mai vorbim de monoteismul și *monanthropismul* biblic, singurul argument definitiv în favoarea unității și egalității de fond a civilizației umane. Principiul vaselor comunicante este tot atât de valabil și în cultură (metafizică), nu doar în fizică. Revelația supranaturală s-a adresat, desigur, numai poporului ales, dar în cadrul comunicării pe orizontală a tuturor oamenilor, în baza originii comune - adamice, în mod cert s-au produs neconținut "scurgeri de informații" (ca să folosim o sintagmă ultramodernă), mai ales că circulația ideilor a constituit totdeauna la greci și la evrei o specificitate etnică. (În multiplicarea limbilor la Babel trebuie să vedem mai degrabă sfârșitul unui monolog plecticos și nașterea dialogului internaționalizat. În limbajul Fer. Augustin i s-ar putea spune *secunda felix culpa*; acolo unde sfârșește comuniunea începe comunicarea). Toate acestea, producându-se în universul lui Dumnezeu, dobândesc finalitate, încadrându-se într-un tablou global al armoniei universale pe care El o crează neconținut. Și în timp ce iudaismul pregătea trupul Fiului lui Dumnezeu, elinii îi pregăteau veșmântul în care s-a înfățișat lumii Cuvântul divin (vezi Logosul iohanic).

Dar cel mai important aspect în acest demers este acela al recunoașterii culturii eleniste ca topos al Sfântului

Duh. Acesta, pogorându-se în lume, spre a o "conduce la tot adevărul" avea nevoie de un instrumentar cuvântător în această lucrare de iluminare supremă. Și dacă iudeii au oferit Fiului peștera din Betleem, elinii au oferit Duhului "peștera lui Platon". Teologia patristică preia din mers - în graba ei pascală - întreaga terminologie a culturii grecești, îndelung șlefuită pe marmora albă de pe Acropole, mistuită de soarele mediteranean și toarnă în amforele splendid meșteșugite ale limbajului filozofic, untdelemnul dogmelor creștine. Fără osteneala dialecticienilor din Areopag în rezolvarea complicatelor și subtilelor relații dintre unu și multiplu, dintre fire și ipostas, dintre esență și formă etc. nu ar fi fost posibile nici dogma Sfintei Treimi, nici cea hristologică, nici apofatismul patristic și nici teologia harului divin din secolul XIV. E bine să se sublinieze faptul că întreaga istorie dogmatică se desfășoară exact în arealul culturii eline și toate cele șapte sinoade ecumenice s-au ținut pe malul oriental al Mediteranei. Imperiul Bizantin - singura pnevmatocrație din istorie - și-a întemeiat ființa în acest Răsărit dogmatic și sublim.

Nu-i mai puțin adevărat că și marile erezii s-au născut tot în Orient, iar ereziarhii cei mai de seamă și-au argumentat doctrinele lor perverse tot pe elemente preluate din filozofia antică, dar în acest punct, nu filozofia în sine este rea, ci perfida ei întrebuințare. Oare nu a avertizat și Hristos că "mulți se vor sminti întru Mine?" (cf. Matei 11, 6). Dar tocmai pentru că și Sfinții Părinți cunoșteau cultura elină cel puțin la fel de bine ca ereziarhii, având însă și iubirea sinceră pentru Hristos și inspirația (prin smerita sugerare) a Sfântului Duh, sprijinindu-se pe aceeași terminologie filozofică, restabileau sensul adevărat, formulat în dogmele sfinte.

De aceeași cunoaștere profundă și iubire fierbinte este nevoie și astăzi când criza valorilor sfinte cunoaște proporții catastrofale și se cer soluții îndrăznețe și convingătoare.

Este ceea ce propunem și în acest studiu prin care am dori să contribuim cu o infimă participare la marele reviriment al civilizației creștine, ce se conturează din ce în ce mai necesar și mai salutar.

Nu am neglijat să menționăm la sfârșitului acestui excurs și câteva din marile lacune și "păcate" ale filozofiei antice, subliniind nu doar superioritatea, ci sublimitatea și unicitatea doctrinei creștine. Având însă toată încrederea în puterea de discernământ a cititorului - am lăsat câmp deschis angajării lui personale în travaliul cunoașterii adevărului total. Numai astfel își va justifica și desăvârși prezența și apartenența lui la Biserica Sfântului Duh - Duhul Adevărului ce ne conduce pe Calea Vieții - Hristos.

DESPRE VIAȚA LUI MOISE, SAU DESPRE DESĂVÂRȘIREA PRIN VIRTUTE

Cei ce au plăcerea să privească la alergările de cai și doresc cu înfocare să câștige în întrecere cei iubiți de ei, deși acestora nu le lipsește deloc dorința de a alerga mai iute, totuși strigă din locurile de privire, urmărindu-i cu ochii în alergarea lor, stârnind călărețul, precum socotesc, spre o mai aprigă avântare. Pentru aceasta strigă la cai și întind mâna spre ei ca un bici, îmboldindu-i și amenințându-i; și de fapt nu ajută cu nimic victoria făcând aceasta ci vor să-și arate mai degrabă favoarea pentru cei ce alergă prin strigăte și gesturi.

Ceva asemănător mi se pare că fac și eu cu tine, cel mai iubit dintre prietenii și frații mei, atunci când, văzându-te alergând bine în stadionul virtuții, pe calea

ÎN ZORII GÂNDIRII UMANE

"Filozofia vorbește greaca" (Heidegger). Punctul de plecare al speculației grecești se află în cosmogonia și teogonia religioasă care încerca să explice (într-un mod naiv) originea lucrurilor, sau să dea un sens anumitor tradiții comune primitive și unor rituri antice, a căror semnificație primară se

dumnezeirii, și când te văd ca faci salturi dese și ușoare către premiul chemării de sus, strig către tine și te îndemn, cerându-ți să te încordezi ca să alergi și mai iute. Iar aceasta o fac nu fiind împins de o preferință, ci ca să mă bucur de tine ca de un fiu prea iubit.

De aceea, am socotit vrednică de luat în seamă cererea, pe care mi-ai arătat-o prin scrisoarea trimisă de curând, de a-ți da un sfat cu privire la viața desăvârșită. Căci dacă nimic altceva din cele spuse de mine nu-ți va fi poate de folos, un fapt nu-ți va fi în nici un caz nefolositor: acela de a da o pildă de ascultare. Căci dacă noi, cei rânduiți ca părinți ai atâtor suflete, socotim că la această vârstă a părului de argint ni se cade să răspundem cererii unei tinereți înțelepte, cu atât mai mult se cade ție să păstrezi supunerea de bunăvoie față de noi, și așa să-ți petreci tinerețea. Dar atât despre aceasta.

Deja am început să lucrăm la problema în cauză, având pe Dumnezeu îndreptător al cuvântului. Ai cerut, prea iubitul meu, să-ți descriu viața desăvârșită, ca tu, privind la ea și cunoscând prin cuvinte ceea ce dorești, să

pierduse cu timpul. În felul acesta apare o evoluție concomitentă a filozofiei și a religiei, împletindu-se atât de intim, încât este imposibil să le mai separi în istoria lor comună. Două sunt motivele sistematizării acestui amalgam primordial din spiritualitatea antică: imaginația strălucită elină și nevoia de ordine și de armonie care constituie fondul geniului grec. Aceste două coordonate vor regrupa întreaga producție mitologică și animistă (legende, tradiții, forțele naturii etc.), și

trăiești în viața ta cele arătate ție prin cuvântul nostru. Eu însă mă aflu în neputință în ambele privințe: și în a cuprinde în cuvinte desăvârșirea, și în a trăi în viața mea ceea ce a descris cuvântul. Amândouă acestea întrec puterea mea.

Dar poate nu numai eu, ci și mulți alții dintre cei mai înaintați în virtuți mărturisesc că aceasta este cu neputință.

Dar ca să nu par, precum zice psalmistul, "că mă tem acolo unde nu este teamă", îți voi înfățișa limpede în cele următoare cele ce am de gând să-ți spun.

Desăvârșirea, în toate lucrurile care sunt de ordin sensibil, se cuprinde în unele limite în ceea ce privește cantitatea - continuă sau fixă. Căci orice măsură cantitativă se cuprinde în niște limite bine definite; și cel ce privește cotelul, sau numărul zece, vede că începe de undeva și se încheie de undeva; și în aceasta stă desăvârșirea lor. Despre virtute însă, de la Apostol numai o definiție am aflat - aceea că nu are limită. Căci acel dumnezeiesc Apostol (Pavel), cu gândire înaltă și puternică, alergând către virtute, niciodată nu a sfârșit întinzându-se spre cele dinainte (Filip. 3, 13) și

se vor constitui într-un sistem antropomorfic extrem de variat și viu, pe fondul naivității credule a unui popor încă în faza copilăriei. Universul este plin de puzderia zeităților extravagante care, după cum vedem în scrierile lui Homer și Hesiod, se amestecă neconținut în viața oamenilor, umplând istoria cu capriciile și aventurile lor, cu gelozia și viciile lor desonorante.

Deasupra tuturor (zei și oameni) stăpânește inflexibila

nici oprirea din drum nu era sigură. Pentru ce? Pentru că tot ceea ce este bun din fire nu are limite și se poate limita numai prin întoarcerea în contrariu. Viața este limitată de moarte; lumina de întuneric și toate câte sunt bune, prin contrariul lor se limitează. Căci precum sfârșitul vieții este începutul morții, tot așa și oprirea din alergarea virtuții se face început al păcatului. Așadar, iată că nu se dezmente cuvântul nostru, când spunem că este cu neputință de făcut o descriere a virtuții. Iar prin aceasta s-a dovedit că ceea ce se cuprinde în niște margini nu este virtute.

Iar fiindcă și despre cei ce cultivă viața virtuoasă am spus că le este cu neputință să ajungă la desăvârșire, cuvântul va lămuri și aceasta. Binele prim și propriu, a cărui fire este bunătatea, divinitatea însăși, care niciodată nu se poate înțelege ce este, cuprinde în ea desăvârșirea ontologic și total. Și pentru că s-a arătat că singura limită a virtuții este contrariul ei - această lucră este inadmisibil la divinitate. Se înțelege deci că firea dumnezeiască este nedefinită și fără hotar. Iar cel ce cultivă adevărata virtute nu participă la nimic altceva decât la Dumnezeu, pentru că

Moira, Destinul, în fața căruia și Zeus își pleacă fruntea olimpiană. Este primul semn al apariției unei ordini în lume și alungarea capriciilor și hazardului care domneau până atunci. În această tendință de organizare a lumii cerești și pământești apare scrierea lui Hesiod (sec VII î.d. Hr.), Teogonia, care încearcă, printr-o gândire critică, să restructureze tradițiile răvășite și să atenueze incoerențele lor. Mai ales problema răului îl preocupă și nu găsește altă explicație decât mitul

Acesta este virtutea desăvârșită. Iar dacă ceea ce este din fire bun nu are hotar și cei ce doresc să participe la Acesta cunosc că nu are limite, este necesar ca și dorința lor să se extindă la nesfârșit, fără oprire. Deci nimănui nu-i este cu putință atingerea desăvârșirii, pentru că desăvârșirea, după cum s-a spus, nu se cuprinde în niște hotare. Deci virtutea are un singur hotar: nehotărnicia. Cum ar putea deci să ajungă cineva la marginea căutată, neaflându-se nici o margine?

Dar din faptul că desăvârșirea care se caută nu poate fi cuprinsă, nu urmează că nu trebuie să ținem seamă de porunca Domnului, care zice: "Fiți desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel din ceruri desăvârșit este" (Mt. 5, 48). Căci chiar dacă nu reușim să dobândim în întregime cele ce sunt din fire bune, faptul de a nu rămâne lipsiți măcar de parte e și el un câștig mare pentru cei ce au minte. Deci trebuie să punem toată sârguința ca să nu cădem în întregime din desăvârșirea care ne este cu putință; ci să câștigăm din ea atâta cât vom putea să cuprindem. Poate că chiar a voi pururea să fie și mai mult în bine este desăvârșirea firii

Pandorei sau ordinea inexorabilă a Destinului atotstăpânitor.

Idelle și legendele atât de bogate și numeroase erau trăite în practică, în viața cotidiană a poporului simplu, în religiile de mistere, fenomen care constituie un imens capitol din spiritualitatea antică și de care s-au ocupat pe larg și cu multă competență istorici ai religiilor sau cercetători din alte vremuri, începând cu Sfinții Părinți (vezi Sf. Clement Alexandrinul, Eusebiu de Cezareea, Sf. Ioan Hrisostom și câți

omenești. Și mi se pare potrivit să ne folosim de sfatul dat de Scriptură în privința aceasta: "Luați aminte la Avraam, tatăl vostru, și la Sarra care v-a născut pe voi" (Is. 51, 2).

Cuvântul poruncește acestea pentru cei ce rătăcesc în afara virtuții, ca, precum cei ce plutesc pe mare și s-au rătăcit de la calea spre port, cu ajutorul unui semn arătat revin din rătăcirea lor, fie văzând un foc ridicat pe înălțimi, fie văzând culmea înaltă a unor munți, tot astfel cei ce prin cugetul lor lipsit de cârmaci rătăcesc pe marea vieții, după pilda Sarrei și a lui Avraam să se îndrepte iarăși către limanul voii lui Dumnezeu. Și pentru că firea omenească se împarte în femeiască și bărbătească și ambelor părți le stă în putere să aleagă între virtute și păcat, de aceea fiecărei părți i s-a arătat de către cuvântul dumnezeiesc o pildă potrivită a virtuții, ca fiecare privind spre ceea ce îi este înrudit, bărbații către Avraam și femeile, spre Sarra, să se îndrepte spre viața virtuoasă prin pilde potrivite lui. Poate că ne va ajunge și nouă amintirea vreunui din cei bine cercăți în viață ca să tindem spre focul de pe culmi și ca să ni se arate cum este cu puțință să îndreptăm sufletul către

alții), și terminând cu cei mai cunoscuți specialiști contemporani, între care strălucește dominant numele lui Mircea Eliade.

Cum însă acest capitol are mai puțină tangență cu intenționalitatea generală a acestui studiu, nu vom reține din universul misteric antic decât că încet, încet misterele vor pierde din strălucire și importanță, pe măsură ce gândirea, din ce în ce mai profundă și mai lucidă, va dovedi formalismul și ineficiența

limanul deschis al virtuții și să nu ne mai scufundăm în adâncul păcatului prin patimile înviforate, venite una după alta. Căci poate de aceea s-a și istorisit viața acelor persoane înalte, ca prin urmarea izbânzilor lor să ne îndreptăm spre bine viața ce ne stă înaintea.

Dar ce voi face, va spune cineva, dacă eu nu sunt nici din Caldeea, precum se spune despre Avraam, nici prunc înfiat de fiica Egiptului, precum spune Scriptura despre Moise, și nu am nimic asemănător cu vreunul din cei vechi, în ceea ce privește viața? Cum mă voi așeza în ceata unora din aceștia și cum le voi urma cu fapta, neavând nimic din starea lor? Către acesta voi răspunde că nu socotim că ține de Caldeea virtutea, sau patima, și nici de viața în Egipt, sau de petrecerea în Babilon, ca cineva să fie în afară de viața cea întru virtute. Și nici nu Se face Dumnezeu cunoscut numai celor vrednici din Iudeea; nici Babilonul nu este locașul dumnezeirii, în înțelesul lui material. Ci este nevoie de o întrebuintare mai atentă a înțelegerii și de o privire mai ascuțită pentru a vedea din istorie de ce fel de caldeeni sau egipteni trebuie să ne depărtăm și de ce

acestora, până acolo încât mulți gânditori antici să ridiculizeze practicile religioase devenite automatisme. (Diogene spunea în dorind că aceste rituri formale și neînțelese asigurau în viața virtuoză unui hoț bine inițiat în ele, mai multă fericire decât generalului Epaminonda.) Însăși legendele și tradițiile care stăteau la baza acestor religii misterice sunt din ce în ce mai greu de conciliat între ele, aventurile zeilor și viciile lor sunt povestiri neverosimile și abominabile încât unul din sofști (și

robie babilonică trebuie să ne eliberăm, ca să ajungem la o viață fericită. Deci vom lua în acest cuvânt pe Moise ca pildă a vieții noastre, trecând mai întâi prin viața lui precum am aflat-o din cuvântul dumnezeiesc, apoi căutând în înțelesul ce reiese din istorie o pildă pentru virtute. Pentru aceasta vom cunoaște viața desăvârșită așa cum poate fi trăită de oameni.

ISTORICUL VIEȚII LUI MOISE

Se spune, așadar, că Moise s-a născut într-un timp când legea tiranului împiedica aducerea la viață a celor de parte bărbătească, dar că printr-un ajutor de sus a fost cruțat de cruzimea aceluși timp. Căci părinților, care au văzut copilul cu chip ales încă din fașă, le-a fost greu să-l predea

chiar Dante Aligheri în "Infernul") prezintă pe Homer și pe Hesiod în cele mai grele chinuri din pricina scrierilor lor pline de impietate la adresa divinității. (cf. Francois Chatelet, "La Philosophie", Paris, 1972, vol. I, pag. 191; vezi și Emile Boutroux, "Science et Religion", Paris, 1922, pag. 1-8).

La orizont apare îndoiala sceptică și cugetarea critică și prin aceasta pătrundem în filozofia propriu-zisă.

Este întru totul firesc ca cei dintâi filozofi din Grecia să

morții. Dar, pentru că amenințarea tiranului era mai puternică, l-au pus în Nil; însă nu l-au aruncat simplu în apă, ci, așezându-l într-un coșuleț uns cu smoală, l-au încredințat râului. Așa au povestit cei ce au istorisit cu grijă cele privitoare la el.

Dar o putere dumnezeiască îndrumază coșulețul spre malul apei, fiind mânat de valuri în partea aceea. Iar fiica regelui, plimbându-se pe malul râului, unde se întâmpla să se afle coșulețul, l-a aflat, fiind atrasă de un plâns de copil din el. Și văzând frumusețea copilului îndată l-a luat împărăteasa la sine și l-a înfiat. Și fiindcă copilul a respins prin fire o doică de alt neam, printr-o îngrijire de sus a ajuns să fie alăptat chiar de sânul maicii lui.

Petrecându-și copilăria în casa împărătească, deci primind cultura din afară, ceea ce era socotit de cei din afară ca pricină de slavă, el nu a voit să mai primească după o vreme a mărturisi ca mamă pe cultivata împărăteasă, care-l înfiase, ci s-a întors la mama sa după fire și s-a amestecat printre cei de un neam cu el.

Și ivindu-se o luptă între un evreu și un egiptean, s-a

se preocupe de explicarea lumii familiare în care se derula viața lui; et fac un efort în a observa natura înconjurătoare, pentru a descrie un principiu în jurul căruia să grupeze complexitatea instabilă a fenomenelor. Aici se cuprinde, în genere, întreaga filosofie atât ca punct de plecare cât și ca aspirație.

Încercarea de a sistematiza forțele naturii și avansarea destul de rapidă a matematicii (cum vom vedea la Pitagora) arată tot mai clar că nu capriciul este legea lucrurilor. Și nu

dat pe partea celui înrudit și a ucis pe străin. Apoi încăierându-se doi evrei, a încercat să oprească vrajba între ei, sfătuindu-i să se aibă bine, ca unii ce sunt frați, și să nu ia mânia ca sfătuitoare în neînțelegerile dintre ei, ci firea. Fiind însă respins de cel ce voia nedreptatea, a făcut din această necinstire un motiv de și mai mare înțeleptire și îndepărtându-se de împreună viețuire cu cei mulți, și-a ales o viață retrasă, slujind unuia de alt neam, bărbat văzător al celor mai înalte, care judeca drept purtările și viața oamenilor. Acesta, văzând dintr-o singură faptă virtutea tânărului (din pornirea împotriva celor doi păstori, când neumblând după un câștig al său, ci socotind apărarea dreptății ca o cinste a firii sale, a pedepsit nedreptatea păstorilor care nu greșiseră față de el cu nimic) și prețuind din acestea pe tânăr și socotind, cu toată sărăcia lui văzută, virtutea lui mult mai de cinste decât multa bogăție bănească, i-a dat de soție pe fiica lui și l-a lăsat să trăiască după voia lui viața care-i plăcea (Ieș. 2, 16-21).

Și ducând în munți o viață singuratică, eliberată de zgomotul cetății, s-a ocupat cu îngrijirea oilor în pustie. Și

mai puțin cerul senin al Mediteranei cu mișcarea majestuoasă și precisă a astrilor (fapt ce-l va impresiona la fel de puternic și pe Kant) va impune ideea unei ordini și a unei cauze supreme, pe care gândirea trebuia să o descopere și să o formuleze.

Primul grup de filozofi sunt numiți de Aristotel φυσικοί (fizicieni sau naturaliști) în sensul că fiecare din ei (Thales din Milet, Anaximandru, Anaximene și alți trăitori prin veacul al VI-lea î.d.Hr.) definește ca principiu universal, din care

petrecând o vreme într-o astfel de viață, zice istoria, a avut o vedere dumnezeiască înfricoșătoare: o lumină deosebită de cea a soarelui i-a fulgerat vederea în amiaza mare. Și minunându-se de vederea aceasta neobișnuită, ridicându-și privirile spre munte, a văzut un tufiș aprins de o lumină ca de foc, dar ramurile tufișului rămâneau verzi ca într-o rouă, în mijlocul flăcărilor. Atunci și-a spus sieși aceste cuvinte: "Apropia-mă-voi de această minunată vedere" (Ieș. 3, 3). Zicând acestea, el nu vedea numai cu ochii minunea luminii, ci, ceea ce era și mai minunat, și auzul îi era luminat de razele acestei lumini. Căci harul luminii se îndrepta spre amândouă simțurile: el lumina vederea cu strălucirea razelor, iar auzul i-l lumina cu învățături nemuritoare. Însă glasul acestei lumini îl oprește pe Moise să urce muntele, îngreuiat de încălțăminte sa din piele moartă. De aceea, dezlegându-și încălțăminte din picioare, pășește astfel pe pământul acela care strălucea de lumina dumnezeiască. Apoi (căci socotesc că nu trebuie să lungim prea mult cuvântul cu istorisirea simplă a vieții bărbatului, ci să trecem la cele ce urmărim), întărit de vederea

avorăște varietatea infinită a lumii, un element de bază al naturii – apa, aerul sau o materie subtilă, un fel de metamaterie ce se ascunde "înăpoia fenomenelor senzoriale" (Nicolae Iulian, "Istoria Filozofiei antice"; București, 1992, p. 21), fără formă și nedeterminată, un fel de haos primitiv, ceva care posedă o oarecare divinitate și pe care o numește το απείρον – nemărginitul sau nedefinitul.

Deja, cu acești filozofi numiți hillozoști (în sensul că

dumnezeiască ce i s-a arătat, primește porunca să elibereze neamul său din robia egiptenilor. Și ca să cunoască cât mai bine tăria de la Dumnezeu sălășluită în el, la porunca lui Dumnezeu a încercat-o prin ceea ce avea în mână. Iar dovada i-a fost aceasta: căzându-i toiagul din mână a început să se miște și s-a făcut vietate (iar această vietate era un șarpe); și luându-l iarăși în mână, s-a făcut toiag, precum era mai înainte de a se schimba în vietate. Iar suprafața mâinii pe care o scoase acum din sân se făcuse albă ca zăpada, iar băgând-o iarăși în sân a revenit la firea ei.

Coborând apoi Moise în Egipt și luând cu el pe soția sa de alt neam, precum și copiii născuți lui de aceea, se spune că l-a întâlnit pe el un înger, care i-a insuflat o teamă de moarte; dar pe acesta femeia l-a împlânzit prin sângele curs prin tăierea împrejur a copilului (Ieș. 4, 24-26). Apoi se întâlnește cu Aaron, fiind mânat și acesta de Dumnezeu spre întâlnirea cu el (Ieș. 4, 27-28). Apoi poporul din Egipt fu strâns de amândoi într-o adunare obștească și i se vestește reaua pătimire a muncilor (Ieș. 4, 29-32). Apoi are loc

această materie primordială ηλη cuprindea în sine, din veșnicie, viață – ζωη, și mișcare, apar primele încercări de a explica lumea prin simple cauze naturale și deci un început de eliberare față de ideile religioase ale vremii lor. Ei nu sunt atenți dar rolul atribuit divinităților în filozofia lor apare mult diminuat, având în vedere că Principiul este așezat în acele elemente primordiale de care am amintit.

Aceste temerități, deocamdată inconștiente, vor lua în

cuvântul acestuia către tiranul însuși. Tiranul se mânie de acestea și mai mult ca înainte împotriva celor ce supravegheau muncile și împotriva izraeliților înșiși și sporește numărul de cărămizi ce trebuie făcute și dă o poruncă și mai obositoare nu numai pentru cei ce lucrau la lutul cărămizilor, ci și pentru cei ce trudeau la paie și la trestie (Ieș., 5-6, 19).

Apoi Faraon (căci acesta era numele tiranului egiptenilor) a încercat, folosindu-se de vrăjitori, să se împotrivească semnelor dumnezeiești făcute înaintea lui, atunci când Moise a prefăcut în ochii egiptenilor toiagul său în șarpe, socotind că și vrăjitoria va face aceeași minune cu toiegele vrăjmașe. Dar înșelăciunea a fost dată pe față din fapte: șarpele ivit din toiagul lui Moise a mâncat lemnele vrăjite, adică șerpii vrăjitorilor, toiegele lor neavând nici o putere de apărare sau de viață, ci numai un chip pe care înșelăciunea vrăjitorilor l-a pus înaintea ochilor celor ce se lăsau ușor înșelați. (Ieș., 7, 9-12).

Atunci Moise, văzând pe toți supușii gândind la fel cu stăpânul lor întru răutate, aduce o plagă obștească peste

teoria lui Xenofan din Elea (jumătatea secolului al VI-lea î.d. Hr.) o înfățișare mult mai îndrăzneată. Pentru el principiul tuturor lucrurilor este ființa, existentul – το ον, iar acest unic existent îl numește Dumnezeu. Acesta este veșnic, imuabil și principiul absolut al tuturor lucrurilor. În el se află și materia – deci avem de-a face cu un prin monism filozofic după cum constată cu admirație Aristotel (vezi Nicolae Balca, op.cit, p. 41).

tot poporul egiptean, așa încât nici unul n-a scăpat de suferirea relelor. Și la porunca lui s-au mișcat împotriva egiptenilor cu o mare pornire, ca o oaste supusă lui, înseși stihiiile lucrurilor, care se văd pretutindeni: pământul, focul, aerul și apa, care își schimbă lucrarea lor după lucrarea voită a oamenilor. Și prin aceeași putere cu care au pedepsit, prin intrarea lor în neorânduială, pe egipteni, în același loc și timp, făceau ca iudeii să rămână neatinși de rău. Toată firea apelor din Egipt s-a prefăcut în sânge prin porunca lui Moise, încât și peștii ce înotau în apa prefăcută în materie vâscoasă au pierit; dar pentru evrei, ceea ce era pentru ceilalți sânge era apă limpede. Și s-a dat și vrăjitorilor prilejul să-și arate înșelăciunea lor și să preschimbe apa ce se găsea la evrei în sânge, dar n-au putut. De asemenea și mulțimea broaștelor, pornind să se ivească în Egipt în mare mulțime (căci înmulțirea lor în mare număr nu a urmat vreunei legi a firii, ci poruncii lui Moise care a schimbat atunci legea naturală a nașterii lor), orice egiptean era omorât de ele, fiind strâmtorat în locuința sa; dar viața evreilor era ferită de o astfel de nenorocire

Xenofan atacă în mod deschis religia populară antropomorfică, izvorâtă din fabulațiile poetice. "Etiopienii își zugrăvesc pe zii lor cârni și negri; tracii le dau ochi albaștri și plete roșii; dacă boii ar ști să picteze, le-ar da zeilor, în mod cert, trăsăturile unui bou". (citată după Emil Boutroux. op. cit., p. 6).

Înțeleptul cinstește pe zei cum se cuvine dar disprețuiește poveștile frivole despre ei și ceremoniile iraționale închinatelor

(Ieș., 8, 2-9).

Tot astfel aerul pentru egipteni nu era luminat nici noaptea, nici ziua, rămânând tot timpul în același întuneric; pentru evrei însă nu s-a schimbat nimic din ceea ce era obișnuit. Și toate celelalte s-au întâmplat în același chip. Grindina, focul, bubele, muștele, muștele câinești, norul de lăcuste asupra egiptenilor lucrau precum s-a spus, iar evreii cunoșteau suferința celor ce locuiau în vecinătatea lor numai din cele istorisite și povestite, dar nu primeau asupra-le nici un fel de năvală a lor. Apoi, omorârea întâilor născuți a arătat deosebirea dintre egipteni și evrei și mai vădită. În timp ce egiptenii erau cufundați în jalea pentru cei prea iubiți ai lor, evreii au rămas în toată liniștea și siguranța; izbăvirea lor a fost asigurată prin sângele vărsat la orice intrare a casei lor, prin însemnarea cu sânge a celor doi stâlpi și a pragului de sus al ușii (Ieș., 12).

Pe când egiptenii erau loviți de nenorocirea morții întâilor născuți și atât fiecare în parte cât și toți îndeobște se zvăreoleau în suferințe, Moise conduce ieșirea izraeliților, pregătindu-i de mai înainte să ia cu ei bogăția egiptenilor

acestora. "Locuitorii din Elea, povestește Aristotel (Metafizica) întrebară într-o zi pe Xenofan dacă trebuia sau nu să aducă jertfe Leucoteei și să se tânguiască pentru moartea ei (cultică). Filosoful răspunse: "Dacă o socotiți o zeităte nu trebuie să o jertfiți; dacă o socotiți o simplă muritoare, încetați să-i mai aduceți jertfe!" Observăm cum rațiunea sănătoasă pătrunde în cel mai dur imparabil în istorie și în civilizația umană. Xenofan este cel care, pentru prima oară, face o demarcație (și după el,

spre folosul lor. Și făcând ei drum ca la trei zile în afară de Egiptului, iarăși, zice istoria, s-a înfuriat egipteanul că nu a rămas Izrael mai departe în robie. Și adunându-și toată oastea supușilor a alergat cu călărime după popor. Iar Izrael văzând călărimea și oastea înarmată, el însuși fiind neîncercat în război și nedepins în astfel de fapte, a fost cuprins îndată de frică și a început să se răzvrătească împotriva lui Moise. În aceste clipe, spune istoria, s-a întâmplat cel mai minunat lucru cu Moise: împărțindu-și lucrarea în două, cu glasul și cu cuvântul încuraja pe izraeliți, îndemnându-i să aibă bună nădejde în Dumnezeu, iar înăuntru se ruga în cuget lui Dumnezeu să aibă îndurare de frații lui. Și, îndurându-Se Dumnezeu de strigarea fără grai a lui. Îl învăță prin sfatul de sus cum să scape de primejdie. Și în acest timp un nor conducea poporul prin puterea dumnezeiască, dar nu un nor de natură obișnuită (pentru că nu era alcătuit din aburi, prin umplerea aerului de aburi, sau prin formarea ceții, sau prin sporirea vântului), ci era în acel nor ceva mai presus de înțelegerea omenească, precum mărturisește Scriptura. Era o astfel de

toți ceilalți filozofi) între lumea reprezentării (lumea ca obiect al simplei opinii δοξα) și cea a realității inteligibile (obiect al adevăratei științe și certitudini).

Cu Parmenide din Elea (516 î.d. Hr.) lucrurile fac încă un pas în procesul clarificării lor: moștenind de la profesorul său (Xenofan) conceptul de opoziție între rațiune și simțuri, precizează mai întâi că lucrurile există realmente – τα κατὰ τὴν ἀληθειαν, iar existentul lui Xenofan capătă caracterizări

minune, că străluceau cu căldură și razele soarelui. Era un zid de zid ce apăra poporul, umbrind pe cei ce erau sub el, și sufla cu o ușoară adiere răcoroasă, domolind arșița soarelui. Iar noaptea se prefăcea în stâlp de foc, călăuzind cu lumina lui de seara până dimineața. Moise privea la această călăuză îndemnând pe popor să-l urmeze.

Dar ajungând la Marea Roșie, acolo, conduși mai departe de nor, întreaga oaste a egiptenilor i-a încercuit din toate părțile, nemaiaivând din nici o parte scăpare din primejdie, întrucât se găseau între dușmanii înarmați și apă. Atunci se întâmplă ceva cu totul de necrezut. Moise a lucrat împins de puterea dumnezeiască: apropiindu-se de țărmul mării, lovi apa cu toiagul, iar aceasta s-a crăpat în urma loviturii. Și cum se întâmplă cu o sticlă, când crăpătura, începând de la o parte, trece în linie dreaptă până la cealaltă parte, la fel marea întreagă rupându-se la o margine de lovitura toiagului, despărțirea valurilor a trecut până la malul opus. Și coborând Moise pe fundul mării pe unde o tăiase în două, a trecut prin adânc cu întreg poporul, cu trupul nădat și însoțit. Și străbătând pe jos adâncul, prin sânul

esențiale):

... există cu adevărat și în mod necesar;

... el nu are un început fiindcă înaintea lui nu putea să existe decât existentul;

... el nu poate pieri fiindcă este absurd ca ființa să devină

infință);

... este imuabil și rămâne în sine, neavând un spațiu pe măsură (existentul fiind universal) să se poată mișca;

uscat al mării, nu se temeau de prăbușirea zidurilor de valuri înălțate de la sine asemenea unor pereți în care marea se întărise pe amândouă laturile. Dar când a intrat Faraon cu egiptenii în mare, pe drumul tăiat de curând printre ape iarăși s-au împreunat apă cu apă, închizându-se marea în sine în forma ce o avea mai înainte, suprafața și vederea apei făcându-se una, după ce izraeliții trecuți pe malul dimpotrivă se odihneau de calea lungă făcută cu iuțea prin mare și înălțau cântare de laudă lui Dumnezeu, Cel ce le-a dat lor biruință nesângeroasă, scufundând toată oștirea egiptenilor: oameni, cai, arme și care, sub apă (Ieș., 14).

Apoi Moise înaintează mai departe, străbătând o cale de trei zile, lipsită de apă și ajunge în mare strâmtorare neavând cum să potolească setea poporului. Și s-au așezat cu tabăra lângă un lac cu apă sărată, mai amară decât a mării. Dar așezați lângă apă, ardeau de sete. Moise fu sfătuit atunci de Dumnezeu să arunce în apă un lemn și îndată apa s-a făcut bună de băut. Lemnul cu puterea lui schimbă firea apei, din amară, în dulce (Ieș., 15, 22-25).

Apoi norul plecând mai departe, porniră și ei după

mișcarea norului. Și făceau mereu același lucru, oprindu-se din mers acolo unde norul le dădea semn de odihnă prin oprirea sa, și ridicându-se iarăși când norul le arăta calea. Și au ajuns, urmând călăuza aceasta, la un loc ce era udat de apă de băut, peste care se revărsau douăsprezece izvoare. Mai erau acolo și șaptezeci de finici, dar chiar dacă numărul lor nu era prea mare, pentru cei ce priveau era o minune și întrecea orice frumusețe pricinuită de mărime (Ieș., 15, 27).

Apoi norul călăuzitor se ridică iarăși și de acolo, conducând poporul spre alt loc. Dar acest loc era acoperit cu nisip uscat, neadăpat de nici o undă de apă, și aici poporul era chinuit din nou de sete. Moise văzând o stâncă pe un deal, lovi cu toiagul și ea a izvorât îndată apă plăcută și bună de băut, din belșug pentru tot poporul (Ieș., cap. 17, 1-6). Aici însă isprăvindu-se merindele ce le luaseră pentru călătorie din Egipt, și poporul fiind strâmtorat de foame, se întâmplă minunea cea mai de necrezut din toate. Căci se porni să plouă hrană ca o rouă din cer și nu de pe pământ, cum se întâmplă după legea firii. Roua aceasta cădea peste

– este indivizibil și continuu, independent și absolut neavând nevoie de ceva;

– este unul la modul absolut, fiindcă ființa repetată ar fi tot ființă, deci ea însăși și nimic altceva.

Cunoașterea existentului prin rațiune este singura și adevărata știință în care nu există nici schimbare, nici multiplicare – este domeniul adevărului și al certitudinii. De data aceasta ne aflăm în fața unui monism al rațiunii și al

materiei – încă și mai precis structurat decât la Xenofan. Aici gândirea se confundă cu obiectul ei: rațiunea este existentul care raționează (ceea ce în scolastică se va numi rațiunea rațională). Formula va fi preluată de Hegel care va spune că nu ceea ce este rațional este real și invers (vezi Francois Chatelet, op. cit., vol. III, p. 71).

Unul din elevii lui Parmenide, Zenon din Elea, prin demonstrațiile sale sofisme (Ahile și broasca țestoasă, vasul cu

ei dimineata, dar apoi ea se făcea hrană pentru cei ce o primeau. Fiindcă ceea ce se revărsa nu se prefăcea în picături de apă, cum se întâmplă de obicei cu roua, ci în loc de picături de apă se revărsa un fel de boabe în formă de cristale, care în agricultură se cheamă coliadru, sau grăunțe de formă rotundă, al căror gust se aseamănă cu cel al mierii. Acestei minuni i se mai adaugă și o alta: ieșind toți la culesul ei, măcar că erau de felurite vârste și puteri, nici unul nu aduna mai puțin decât celălalt, potrivit deosebirii de putere, ci pe măsura trebuinței fiecăruia, încât nici cel mai puternic să nu aibă mai mult și nici celui slab să nu i se micșoreze partea, ci să fie tuturor egală. În legătură cu aceasta, istoria mai vorbește de o minune: că adunând fiecare pentru o zi, nu punea deoparte nimic pentru ziua următoare. Iar celui ce din zgârcenie își pune la o parte ceva din hrana adunată, ceea ce pune deoparte i se făcea fără folos pentru hrană, prefăcându-se în viermi. Se mai adaugă și altceva minunat în istoria despre această hrană: dintre zilele săptămânii, una, dintr-o rațiune tainică, era cinstită cu nelucrarea. De aceea în ziua premergătoare

boabe, săgeata traversând spațiul etc.) numite aporii, apără ontologia maestrului său cu istețime și fervoare, punând în încurcătură pe toți opozanții lui Parmenide, încât abia un geniu analitic ca Aristotel și unul intuitiv ca Bergson aveau să-i demonteze falsitatea intenționată a sofismelor sale. Totuși atât Platon cât și Aristotel îl socotesc părintele dialecticii și al sofisticii (vezi Platon: "Parmenides" și "Faidron").

Tot pe linia lui Parmenide trebuie amintit și Empedocle

acesteia, deși căderea din cer avea loc ca și în celelalte zile, iar sânguința adunătorilor era egală, ceea ce se aduna se afla în cantitate îndoită față de măsura obișnuită. Aceasta, ca să nu aibă nici un motiv de a dezlega legea nelucrării din trebuința hranei. În aceasta se arăta și mai mult puterea dumnezeiască, întrucât în celelalte zile prisosul se strica, și numai în ajunul sâmbetei (căci acesta era numele zilei nelucrătoare) ceea ce era pus deoparte rămânea nestricat, în așa fel că nu se vedea să fie cu ceva mai veche decât hrana proaspătă (Ieș., 16).

Apoi se încinse un război între ei și un popor străin (cuvântul îi numește amaleciți, pe cei care s-au rânduie atunci la bătălie împotriva lor). Atunci Moise înarmează pentru prima dată pe izraeliți pentru bătălie, dar nu aruncă în luptă toată oastea, ci alege pe cei mai buni și pe căpeteniile lor care au primit să lupte. Dar și în aceasta Moise a arătat un chip nou de conducere a războiului. Căci pe când Iisus, cel care după Moise a condus poporul, lupta cu oastea împotriva amaleciților, Moise stătea pe un deal deasupra oștirii și privea spre cer, având doi inși dintre cei

din Agrigente (mijlocul secolului al V-lea î.d. Hr.) care spune că, lui adevăr, fondul lucrurilor, natura, este imuabilă (conținutul lui Parmenide) dar nu putem să negăm mișcarea continuă a corpurilor, supusă la tot felul de combinații. Ori, aceste combinații nu se fac la întâmplare, ci sunt regizate de două principii contrare: Iubirea și Discordia, altfel spus, unirea și separarea. Unitatea în iubire este aspirația și scopul final al acestei prefaceri externe (de aici și mitul

mai destoinici împreună cu el de o parte și de alta. Cu acest prilej istoria ne spune că s-a făcut următoarea minune: când Moise ridică mâinile către cer, poporul se întărea împotriva dușmanilor, iar când le pogora, dădea înapoi și oastea din fața năvalei celor de alt neam. Aceasta înțelegând-o cei ce stăteau lângă el au început să sprijinească pe dedesubt, din amândouă părțile, mâinile îngreunate și anevoie de mișcat dintr-o cauză necunoscută, ale lui Moise. Dar fiindcă erau mai slabi și nu puteau să-l țină drept, i-au așezat un scaun pe o piatră și așa l-au ajutat pe Moise să-și țină prin mâinile ridicate către cer. Aceasta făcându-se, amaleciții fură zdrobiți de către izraeliți (Ieș., 17, 8-16).

După aceasta, pentru că norul care călăuzea poporul pe cale rămânea în același loc, a fost de trebuință să nu mai miște nici poporul, neavând norul drept conducător. Dar având din belșug și fără osteneală cele de trebuință vieții fiindcă pâinea le venea de sus de-a gata, iar apa de băut îmbia din piatră și norul alunga orice neplăcere ce li s-ar întâmpla sub el, pentru că ziua îi apăra ca un zid de arși și iar noaptea alunga întunericul, luminând ca un stâlp de foc

veșnicei întoarceri).

În opoziție cu Parmenide va raționa Heraclit din Efes (sf. sec. VI-lea î.d. Hr.) supranumit "nebulosul" – ο σκοτεινός din pricina paradoxalei sale gândiri. El vede universul într-o continuă mișcare, curgere – πάντα ρει, într-o necontenită devenire și transformare. Imobilitatea de fond a universului școlii eleate este pentru Heraclit o pură iluzie. Nimic nu există totul devine; devenirea este esența lucrurilor (această formulă

petrecerea lor în pustie, la poalele muntelui unde își așezaseră tabăra, era fără griji.

În acest loc, Moise este condus la o cunoaștere tainică, însăși puterea dumnezeiască învățând prin minuni mai presus de cuvânt tot poporul și pe însuși conducătorul lui. Iar această învățătură tainică s-a săvârșit astfel: poporului i se spusese de mai înainte să se păzească de orice întinări ce pot atinge trupul și sufletul, să se curățească prin unele stropiri și să se păzească curat chiar și de legătura conjugală într-un anumit număr de zile, ca să se spălate de orice pornire pătimasă a trupului, să se apropie de munte, curat de patimi, pentru a primi învățătura de taină.

Muntele acela se numea Sinai și în vremea aceea nu era îngăduit decât oamenilor să se apropie de el, iar dintre aceștia numai bărbaților și dintre bărbați iarăși numai aceluia care se curățiseră de orice întinare. Se pusese pază și se avea grijă ca nu cumva să calce vreun animal pe munte. Iar de se întâmpla aceasta, orice animal se arăta pe munte era ucis de popor cu pietre.

Apoi lumina aerului se întunecă din senin, încât

...muntelui curentul existentialist din veacul al XIX-lea și al XX-lea). Heraclit este primul care strecoară neliniștea cea mai profundă în inima lumii și a gândirii. Substanța ultimă a lumii este focul pe care îl concepe ca un principiu ce curge necontenit prin toate universului, trasfigurându-l fără încetare. (Pe această idee și în concordanță cu formula biblică din Deuteronomul 4, 24: "Dumnezeul nostru este foc mistuitor", Părintele Iustinian va spune undeva și el că esența lumii este focul, în

muntele se făcu nevăzut, fiind despărțit de un cerc de negură, iar din negură se arătă un foc ce înfricoșa vederea celor ce priveau. De pretutindeni locul de pășunat al muntelui era învăluit de fumul ce creștea, acoperind toată vederea lui. Moise conduse poporul spre munte. Dar nici el nu îndrăznea să privească, ci avea sufletul stăpânit de frică iar trupul zguduit de o teamă așa de mare că nu putea să ascundă nici izraeliților, ci le mărturisea că este înspăimântat de cele văzute și că nu poate să nu tremure cu trupul. Căci ceea ce i se arăta nu era numai ceva care înspăimântă sufletul, ci făcea să pătrundă și prin auz sunet înfricoșătoare. Căci un glas de sus, izbucnind, se prăvălește peste toată suflarea, iar prima lui atingere era înfricoșătoare și de nesuportat pentru orice auz. Se asemana cu sunetul trâmbițelor, dar întrecea prin tăria înfricoșătoare și înspăimântătoare a lui orice pildă. Și glasul înaintând se făcea din ce în ce mai înfricoșător, și creștea, făcând mereu mai înspăimântător sunetul lui. Iar glasul era articulat prin puterea dumnezeiască și nu prin organele vorbirii, însuși aerul articulând cuvântul. Iar cuvântul nu era articulat fără

un scop, ci dădea ca legi învățăturile dumnezeiești. Și glasul înaintând sporea în tărie și sunetul trâmbițelor se întrecea pe el însuși. Iar poporul întreg era copleșit, încât nu mai putea să suporte ceea ce se arăta și se auzea (lev., 19). De aceea el face o cerere de obște lui Moise, ca să i se mijlocească legea prin el. Căci poporul nu se va îndoi că tot ce se va vesti prin el, potrivit învățaturii de sus, este poruncă dumnezeiască.

Întorcându-se deci toți la poalele muntelui, a rămas numai Moise, întâmplându-se cu sine contrariul a ceea ce i se întâmpla înainte. Că toți aceia temându-se, de însoțirea cu cei împreună-părtași de cele înfricoșate, el rămas singur îndrăznea mai mult decât îndrăznise împreună cu cei ai lui. Prin aceasta se dovedea că frica de care era stăpânit el însuși la început nu era o patimă a sa, ci o pătimea din compătimire față de cei cuprinși de spaimă. Iar acum, rămas singur, era eliberat de frica poporului ca de o povară. De aceea acum îndrăznește și față de negură și intră în faunțul celor nevăzute. Și dispărând din ochii celor ce-l priveau (ca și pătrunzând în negrăitul tainicei cunoștințe

sensul transfigurării neconținute, calitative, pe drumul ascendent și infinit al asemănării cu Dumnezeu – vezi studiul "Dumnezeu este lumină").

Mai trebuie precizat că pentru Heraclit acest foc primordial este viu, activ, inteligent, înțelept și prevăzător; este un fel de suflet universal care circulă de-a lungul firii și constituie o realitate funciară. Prin aceasta el se apropie foarte mult de Logosul stoicilor și al neoplatonicilor de mai târziu.

Este primul care intuiește un suflet uman ca o emanație a acestui foc subtil deși acest suflet este material, o suflare caldă mai sau mai lichidă sau moale.

Heraclit face un progres considerabil față de predecesorii săi: pentru prima oară apare ideea unei rațiuni universale a lucrurilor – λογος – o lege universală care regulează mișcarea intimă a naturii; (peste veacuri, Maximilianopolul, va relua această formulă, la alt mod și cu un alt

dumnezeiești și aflându-se acolo împreună cu nevăzutul (deci el însuși nevăzut), a învățat, socotesc, prin ceea ce a văzut, că cel ce vrea să fie cu Dumnezeu trebuie să iasă din toate cele văzute și să-și înalțe cugetul spre cele nevăzute și să necuprinsse ca pe o culme a muntelui, crezând că acolo este Dumnezeu, la Care nu poate ajunge înțelegerea.

Ajungând în acel loc, Moise primește poruncile dumnezeiești. Iar acestea cuprindeau învățătura despre virtute, al cărei punct de căpetenie este dreapta credință și cugetarea cuvenită despre firea dumnezeiască, anume că aceasta e mai presus de orice înțeles al cunoașterii și de orice pilduire, neputând fi asemănată cu nimic din cele cunoscute. Căci i se poruncește să nu privească la nimic din cele ce se înțeleg cu cugetarea despre Dumnezeu și nici să asemene cu ceva din cele cunoscute sau înțelese firea dumnezeiască cea mai presus de toate. Ci să creadă numai că Dumnezeu există, iar cum, cât, sau unde este, să lase necercetat, fiind de necuprins. Și Scriptura adaugă apoi și toate cele ce trebuie urmărite pentru desăvârșirea morală împărtășind învățătura legilor de obște și a celor în parte

conținut, vorbind de "rațiunea divină din lucruri").

O notă generală în filozofia lui Heraclit este aceea că în tot ansamblul de intuiții geniale, nimic nu poate fi precizat și sistematizat, încât într-o ultimă analiză stai să te întrebi dacă pentru el gândirea este materială sau natura este spirituală. Peste milenii, un alt uriaș dialectician – Hegel – va prelua multe din ideile sale.

Într-un alt "buzunar" al istoriei filozofiei trebuie așezat

De obște este legea care oprește orice nedreptate, poruncește iubirea față de cei de același neam, din care, deodată rânduită, urmează numaidecât porunca: să nu faci nici un rău aproapelui tău. Iar între legile în parte e cea care poruncit: să cinstești pe cei ce te-au născut și lista păcatelor oprite.

Cu aceste legi, curățind oarecum înțelegerea, Moise este condus spre o cunoaștere tainică mai desăvârșită. Și i se arată deodată un cort de către puterea dumnezeiască. Iar cortul era un templu, având frumusețea într-o bogăție felurită greu de tâlcuit. Avea un pridvor, stâlpi, perdele, masă și sfeșnice, altar de tămâiere, jertfelnic și acoperământ de împăcare, iar în lăuntrul Sfințelor, locul de nepătruns și de neapropiat (Sfânta Sfințelor). Întocmirea și frumusețea acestora, pentru a nu se șterge din amintire și pentru a se arăta și celor de jos această minune, e sfătuit să nu le pună numai în scris, ci să li se dea o alcătuire materială ca chip al celor nemateriale, folosindu-se materiile cele mai strălucitoare și mai arătoase din câte se găsesc pe pământ.

Între acestea s-a folosit mai mult aurul, cu care erau

numit atomism care poate fi numit atomismul idealist la Parmenide și ucenici, materialist la Leucip și Democrit și spiritualist la Anaxagoras. Spre deosebire de perioada anterioară, atomismul face un pas înapoi, retrăgându-se spre idealism și spre utilitar până la hedonism. Efortul lor se concentrează pe fixarea (în universul contrastant al lui Parmenide și Heraclit) a unor raporturi juste între unu și multiplu, între mișcare și permanență.

poleiți de jur împrejur stâlpilor; împreună cu aurul s-a folosit și argintul, înfrumusețându-se cu el capetele de la vârf și tălpile lor. Socotesc că împreunarea aceasta a culorilor avea drept scop să facă aurul să strălucească și mai mult punându-se în vedere pe amândouă părțile. S-a mai socotit de asemenea de trebuință și arama la capetele și tălpile de argint ale stâlpilor. Perdelele și acoperămintele, precum și împrejmuirea cortului și acoperișul întins peste stâlpi, toate s-au lucrat în chip potrivit de către țesători pricepuți, din materia potrivită pentru fiecare în parte. Iar culoarea țesăturilor era vânătul și roșul de purpură și culoarea roșie a bumbacului ce strălucea ca focul. Iar strălucirea visonului (a inului) era naturală și meșteșugită. Pentru unele țesături s-a folosit lână, pentru altele, părul. Dar au fost binevenite pentru frumusețea cortului și pieile vopsite în roșu. Iar pentru toate acestea le-a pregătit Moise prin meșteri după pogorârea din munte, după chipul arătat lui în vedere la alcătuirii.

Dar atunci, intrând în templul acela nefăcut de mâna omului s-a poruncit și prin ce podoabă trebuie să strălucească

Deși aportul pitagoreicilor la tezaurul spiritual al omenirii este imens (cu deosebire în matematică, în astronomie, în muzică și în toate laturile civilizației) nu vom stăruia asupra acestui capitol deoarece ei constituie mai degrabă o sectă religioasă decât o școală filozofică și deci nu se încadrează exact în limitele acestui studiu. De altfel foarte multe din ideile lor filozofice și morale vor fi preluate și prelucrate de Platon și Aristotel, unde vom semnala respectivele conexiuni.

precotul când intră în cele dinăuntru ale cortului. Scriptura a legiuit în chip deosebit cele pentru partea dinăuntru și cele pentru cea văzută, făcând începutul podoabelor nu de la cele ascunse, ci de la cele văzute. Umerarii pentru preoți erau din culori diferite, din care era alcătuită și tapeteasma, fiind țesute cel mai mult din fir de aur. De pe fiecare parte umerarii erau prinși cu două pietre de smaragd prinse la un loc prin aur. Pietrele aveau o strălucire naturală, răspândind raze verzui; iar meșteșugul cu care erau sculptate era o adevărată minune. Pe aceste pietre nu erau încrustate chipuri, ci pe fiecare din ele șase nume ale patriarhilor. De ele erau atârinate niște plăcuțe așezate în două șiruri una după alta în chip regulat și puse de o parte și de alta, pe partea din față; sub acestea erau împletite în formă de placă niște paveze, ca, precum socotesc, frumusețea împletirii să dea și mai multă strălucire purtătorului. Iar podoaba aceasta făcută din aur cădea peste engolpion (podoaba de pe piept). Acesta era alcătuit din pietre de diferite feluri, egale cu numărul patriarhilor. Ele erau așezate pe șase rânduri, câte trei de fiecare rând, având

Trecând peste materialismul grosier (de altfel nu există în istorie decât materialism grosier) al lui Leucip și Democrit și deosebit al evoluționismului, susținând că gândirea este un produs al materiei – nivel la care aceasta ajunge în urma unui proces îndelungat, plecând de la un nivel foarte coborât, un fel de plasmă umedă și trecând prin etape intermediare, a mineralelor, a plantelor și a celorlalte ființe organizate, s-a ajuns la conștiința ființei cugetătoare, și devansându-l pe

scrise pe ele numele semințiilor. Iar haina îmbrăcată pe dedesubtul umerarului, de la grumaz până la călcâie, era împodobită frumos cu ciucuri atârnați pe margine. Marginea de jos era frumoasă nu numai prin felurimea țesăturilor, ci și prin ciucurii de aur atârnați. Aceștia erau totodată clopoței și rodii de aur, prinși toți, unul după altul, pe marginea de jos. Iar mitra de pe cap era vânătă și tăblița de pe frunte, din aur curat, având săpat pe ea un semn tainic. Și un brâu strângea mantia la mijloc. Iar podoaba celor tainice și toate câte țineau de îmbrăcăminte vorbesc despre virtutea preotească.

Toate acestea Moise le-a învățat când era învăluit în acel întuneric negrăit, prin învățătura tainică a lui Dumnezeu, ajungând mai mare ca sine prin adausul acelei învățături de taină.

Astfel, apărând iarăși din întuneric, coboară la neamul său ca să le împărtășească acestora minunile arătate lui prin acea vedere dumnezeiască și ca să rânduiască legile și templul și preoția, după chipul arătat lui în munte, dându-le poporului.

Feuerbach prin afirmația că religia s-a născut din frica primilor oameni în fața fenomenelor naturii precum și teoria calculului probabilităților susținând că ordinea lumii este asigurată de hazard), ne vom opri un moment asupra lui Anaxagora, gânditorul care va influența cel mai direct tripticul Socrate – Platon – Aristotel.

Un singur punct din filozofia lui Anaxagora propulsează gândirea umană la un nivel nedepășit până astăzi și anume

A adus și tablele dumnezeiești în mână, care erau faptă și dar al lui Dumnezeu, fără nici o împreună-lucrare omenească în întocmirea lor. Fiecare din ele în parte era lucru al lui Dumnezeu, atât materia cât și cele scrise pe ea.

Dar harul a fost împiedicat de popor încă înainte de a coborî legiuitorul, fiindcă s-a lăsat atras de slujirea la idoli. Căci Moise a petrecut pe munte nu puțin timp, ocupat de împreuna-vorbire cu Dumnezeu în acea primire tainică a învățaturii de la El. Căci s-a împărtășit patruzeci de zile și tot atâtea nopți de acea viață dumnezeiască în întuneric, aflându-se afară chiar și de legile firii (căci în tot acest timp el nu a avut trebuință de hrană pentru trup). În acest timp poporul, ca un tânăr lipsit de privirea învățătorului său, s-a dedat pornirilor nebunești și, adunându-se în jurul lui Aaron, l-a silit să le fie conducător în slujirea la idoli. Și făcând un idol de aur (iar idolul era un vițel), se veseleau în această necredință. De aceea Moise, coborând la ei, sparse tablele pe care le aducea de la Dumnezeu, ca să sufere, ca o pedeapsă vrednică de fărădelegea lor, neîmpărtășirea de harul lui Dumnezeu. Apoi curățind prin leviți întinăciunea

teoria inteligenței organizatoare sau Nous-ul universal.

Din veșnicie, spune el, exista haosul omogen și inform, materia nedefinită, nelimitată, constantă cantitativ și structural, fixată într-o mobilitate absolută. Împreună cu acest haos material primitiv, tot din veșnicie există și Nous-ul, gândirea inteligentă, activă, organizatoare. Prin acțiunea nous-ului asupra materiei, elementele s-au pus în mișcare într-o ordine bine organizată. Din aproape în aproape, mișcarea de

cu sângele poporului și prin mânia lui împotriva celor ce au păcătuit, împacând pe Dumnezeu, a nimicit idolul.

Apoi aduce printr-o stăruire de alte patruzeci de zile în munte alte table despre care Scriptura spune că au fost scrise prin puterea dumnezeiască, dar materialul era lucrat de mâna lui Moise. Pe acestea le aduce viețuind iarăși același număr de zile mai presus de fire, într-un alt chip și nu în cel socotit de noi, neprimind nimic ca hrană din cele care întăresc slăbiciunea firii, în trupul său.

Și astfel le-a întemeiat lor cortul și le-a rânduit cele ale legii și preoția, după învățătura dată lui de la Dumnezeu. Toate le-a făcut printr-o alcătuire materială după arătarea dumnezeiască: cortul, pridvorul, toate cele dinăuntru, altarul tămâierii, jertfelnicul, sfeșnicul, perdelele, altarul împăcării din Sfânta Sfintelor, podoaba veșmintelor preoțești, mirul, feluritele jertfe spre curăție, cele de mulțumită, cele spre alungarea relelor, cele care spălau fărădelegile, toate cele de trebuință, după rânduiala lor, pentru popor. Dar prin aceasta a mișcat, în cei de frunte, pizma împotriva sa, această boală născută în firea

organizare iscată în centrul universului s-a extins spre margini și astfel vor apărea succesiv mineralele, vegetalele, animalele și, în final, omul. (Idea va fi preluată materialist de P. P. Negulescu în "Destinul omenirii"). Deși nous-ul impresionează întreaga natură, el însuși rămâne distinct de orice combinație particulară a elementelor; nous-ul există deci în sine însuși.

Pentru a imprima mișcarea în univers, acesta trebuie

oamenilor. Chiar și Aaron, pe care-l cinstise cu cinstirile preoției, și sora sa Mariam, mișcată de o pizmă femeiască pentru cinstea ce i-a fost făcută lui de Dumnezeu, au grăit împotriva lui (Num., 12). Aceasta a mișcat pe Dumnezeu spre pedepsirea greșelii lor. Însă Moise s-a făcut și acum și mai vrednic de laudă pentru neluarea în seamă a păcatului, pentru că văzând că Dumnezeu pedepsește bârfirea nesocotită a femeii, și-a făcut firea mai tare ca mânia, rugând pe Dumnezeu să se îndure de sora lui.

Iar când mulțimea se abate iarăși spre neorânduială (căci era o greșală lipsa de măsură în plăcerile pântecelui a celor ce nu se mulțumeau să viețuiască în puținătate și fără supărări din hrana ce le curgea de sus, ci pofta de carne îi făcea să socotească robia Egiptului mai bună decât bunătățile ce le aveau), Moise îi face cunoscută lui Dumnezeu această dorință a lor. Iar Dumnezeu îi învață că nu trebuie să fie lacomi (Num., 11), dar le dă ceea ce doresc: mulțime de păsări zburând aproape de pământ s-au lăsat peste tabără ca un nor, grupate în stoluri, a căror vânare ușoară a săturat pofta lor de carne. Dar

să-l cunoască, să pătrundă toate elementele, să perceapă toate combinațiile posibile, deci trebuie să fie o inteligență universală. Totuși intuiția genială a lui Anaxagora are o limită, deoarece acest nous, care pare dotat cu inteligență personală se află atât de difuz în întreaga materie încât îl asimilează cu aerul lui Anaximandru și în afară de acel "primus movens" nous-ul își încetează și își reduce activitatea la un pur mecanicism, fără finalitate. Anaxagora nu a mers până la capăt (lucru pe care i-l

necumpătarea în mâncare a umplut sucurile din trupuri dintr-odată de otrăvuri vătămătoare și îmbuibarea a adus boală și moarte. Iar pilda acestora le-a ajuns celorlalți spre cumintire.

Apoi Moise trimite iscoade în țara pe care făgăduința dumnezeiască le-o dădea spre locuire (Num., 13). Dar dintre aceste iscoade nu toate au vestit adevărul, ci unele au adus vești mincinoase și triste. Drept urmare, poporul s-a pornit iarăși cu mânie asupra lui Moise. Și Dumnezeu osândește pe cei ce și-au pierdut nădejdea în ajutorul dumnezeiesc, ca să nu vadă țara făgăduită lor (Num., 14). Și înaintând prin pustie și lipsindu-le iarăși apa, și-au șters din amintire din nou ajutorul puterii lui Dumnezeu. Pentru că nu mai credeau că, precum prin minunea dinainte, din piatră, Dumnezeu le poate ajuta și în trebuința de acum, ci părăsind nădejtile cele bune s-au pornit să cârtească împotriva lui Dumnezeu și a lui Moise așa de mult că până și Moise părea să se alipească de necredința poporului. Dar iarăși a făcut o minune, prefăcând piatra aspră în apă. Însă când iarăși plăcerea

reproșează Aristotel), unde l-ar fi descoperit pe Dumnezeu (care, după cum ne va încredința istoria, nu poate fi ajuns de către căutarea umană – vezi și turnul Babel – dacă nu se descoperă El însuși). Dealtfel este acuzat de impietate (precedând pe Socrate în acest sens) și condamnat la moarte, de care scapă cu fuga, ajutat de Pericle, prietenul său. Totuși, Anaxagora deține un loc privilegiat în galeria filozofilor presocratici prin descoperirea nous-ului – inteligență gânditoa-

înrobitoare de mâncare a trezit pofta pântecelui, măcar ca nu le lipsea nimic din cele trebuincioase, și visau din nou la îmbuibarea din Egipt, după obiceiul unor tineri fără rânduială, fură cumințiți de alte biciuri mai puternice, fiind împresurați în tabără de șerpi ce le strecurau în trupuri prin mușcătura lor venin aducător de moarte. Și căzând ei unul după altul din pricina mușcăturii șerpilor, legiuitorul, sfătuit de Dumnezeu, turnă aramă în chip de șarpe și îl așază pe o înălțime ca să se vadă de toată tabăra (Num., 21). Și astfel a oprit moartea adusă de șerpi. Căci cel ce privea spre chipul șarpelui de aramă nu mai suferea nimic din pricina mușcăturii șarpelui adevărat, vederea lui slăbind veninul printr-o tainică pătimire potrivnică (εξ αντιπαθειας).

Dar ivindu-se iarăși o răscoală în popor împotriva conducerii lui și îndrăznind unii să-și însușească preoția cu puterea, Moise se rugă pentru cei ce au păcătuit (Num., 16). Dar dreptatea judecății dumnezeiești fu mai puternică decât compătimirea lui Moise pentru neamul său și, crăpându-se o prăpastie în pământ prin voia lui Dumnezeu, se închise iarăși la loc după ce a înghițit pe toți cei ce s-au răsculat

re și organizatoare și de aici până la Socrate și Platon, făcând un pas peste sofști, filozofi cu o mare dexteritate dialectică dar neserioși, făcând din filozofie “artă pentru artă”, descindem în cetatea supremă, în Acropolea gândirii antice, la banchetul filozofiei lui Platon. Și spunem Platon fiindcă el este sinteză integrală și început plenar. Opera lui este exhaustivă în sensul cel mai cuprinzător al cuvântului. Dacă în religie Hristos împarte istoria în două, în filozofie, într-un limbaj cu circuit

împotriva lui Moise. Iar cei ce se porniseră cu furie asupra preoției au fost mistuiți de foc, ca la două sute cincizeci de inși, cumițind pe ceilalți cu pățania lor. Iar pentru a se încredința oamenii și mai mult că harul preoției vine de sus celor învredniciți, s-a adus câte un toiag de la căpetenia fiecărei seminții, fiecare fiind însemnat cu numele celui ce l-a dat. Între ele era și cel al arhierelui Aaron. Și fiind așezate acestea în fața altarului, prin ele se arată poporului hotărârea lui Dumnezeu cu privire la preoție. Căci din toate, numai toiagul lui Aaron a înflorit și numai din acest toiag a odrăslit și s-a copt un fruct (iar fructul era nucă). Acest lucru a fost socotit, și de cei ce nu credeau, ca o foarte mare minune, că un lemn fără coajă și uscat și fără rădăcină a odrăslit dintr-odată, fără pământ, coajă, suc, rădăcină și ramuri, ci prin puterea dumnezeiască producând cele ale pomilor cu rădăcină.

După acestea, conducând Moise tabăra printre popoare de alt neam, le jură acestora că de vor îngădui poporului să treacă prin holdele și viile lor, va cere acestuia să păzească calea împărătească, neabătându-se nici la

dreapta, nici la stânga. Dar războinicii acelora neîmpăcându-se cu aceasta, Izrael îi silește prin luptă să nu le oprească trecerea (Num. 21, 22-23).

Apoi un oarecare Valac, care era conducătorul unui popor mai puternic (poporul acesta se numea al madianiților), speriat de pățania celor nimiciți înainte și nevoind să pățească aceleași din partea izraeliților, nu caută ajutorul în arme și în războinici, ci se încrede în vrăjitoria unui oarecare Valaam, vestit în astfel de fapte, prin care cei ce se foloseau de el căpătau putere în cele ce năzuiau. El avea meșteșugul de a face vrăji cu ajutorul demonilor, aducând prin ele necazuri asupra oamenilor, cu o putere ciudată. Acesta urmând, deci, celor ce-l duceau la regele Valac, este învățat prin vocea asinei că drumul acesta nu-i va fi spre bine. Apoi, aflând printr-o vedenie ce are de făcut, a văzut că vrăjitoria lui răufăcătoare este prea slabă ca să poată pricinui vreo vătămare celor ce au ca ajutor pe Dumnezeu. Astfel, în loc de lucrarea demonilor, s-a umplut de insuflarea dumnezeiască, și rostea cuvinte care au fost o proorocie a unor lucruri ce se vor petrece spre binele

închis, se poate spune: înainte de Platon și după Platon. De la el, omenirea a învățat curajul și bucuria de a gândi, și toți filozofii până astăzi, au rămas ucenici ai lui, continuându-l sau combătându-l. În filozofie, cu Platon sau împotriva lui, fără el nu se poate. Să nu se înțeleagă cumva că socotim apariția lui Platon ca un fel de "Deus ex machina", fără nici o legătură cu strămoșii lui în ale filozofiei. Tocmai în acest scop al unei încopieri pe firul gândirii antice, am zăbovit puțin asupra

punctelor esențiale din gândirea premergătoare lui - repere care, oricât de sinuos, ne conduc până la granița imperiului său filosofic¹. Ultima verigă care leagă cele două perioade amintite mai sus se numește Socrate; cu o formulă aproape mistică, se poate afirma că acesta se află în Platon, fiindcă Socratele nemuritor este creația lui, așa cum Platon-ul istoric este creația lui Socrate. Poate că de aceea este atât de uriaș, căci în Platon sunt doi filozofi și nu unul.

poporului Izrael. Căci prin cele prin care a fost împiedicat de a se folosi spre rău de meșteșugul lui, prin aceleași, ajungând la simțirea puterii dumnezeiești, și părăsind meșteșugul vrăjitoriei, s-a făcut talmăcitorul voii dumnezeiești (Num., 23-24).

Apoi, poporul străin este zdrobit, izraeliții biruind în război. Dar vor fi biruiți după aceasta de patima desfrânării. De aceea Finees va nimici pe cei tăvăliți în necinste (Num., 25), oprind astfel mânia lui Dumnezeu împotriva celor care s-au datat la amestecarea neîngăduită de lege. Apoi legiuitorul urcându-se pe un munte înalt și cuprinzând cu privirea de departe țara pregătită lui Izrael prin făgăduința dumnezeiască făcută părinților lor, se mută din viața pământească, nelăsând nici un mormânt care să amintească de mutarea lui (Deut., 34).

Dar frumusețea lui timpul nu a vătămat-o, nici lumina ochilor lui nu s-a întunecat și nici harul strălucitor al feței lui nu s-a pierdut, ci au rămas la fel, păstrând neschimbată frumusețea în schimbarea firii. Acestea deci, câte le-am învățat din istoria acestui bărbat, pe care am

Pentru a pătrunde în spiritul filozofiei lui Platon trebuie mai întâi să sesizăm diferitele momente ale metodei pe care o folosește. Mai întâi, el se folosește de metoda inductivă (care la Socrate conducea la definiție): a merge progresiv de la multiplicitatea lucrurilor (a faptelor) la elementul comun pe care acestea-l reprezentau. Inducției îi corespunde acțiunea inversă a analizei: odată declanșată noțiunea generală, spiritul o descompune în elementele ei constitutive, pentru a-i sesiza mai

avut-o la îndemână, și le-am povestit pe scurt, deși uneori a trebuit să lărgim cuvântul. Acum e timpul să o tâlcuim potrivit scopului nostru viața pe care am înfățișat-o, arătând care poate fi folosul celor spuse de noi mai înainte pentru viața întru virtute. Să facem deci începutul acestei tâlcui.

TÂLCUIREA DUHOVNICEASCĂ (CONTEMPLATIVĂ) A VIEȚII LUI MOISE

Moise s-a născut pe când legea tirană porunceă să fie nimicită partea bărbătească. Dar cum ne vom face noi asemănătoare nașterea noastră cu nașterea bărbatului (întâmplată atunci), din propria noastră voință? Căci nu ne aparține nouă să ne facem asemenea nașterea noastră cu nașterea aceluia binecuvântat născut. Dar nu este nimic greu

bine conținutul. Astfel se obțin noțiuni juste, definiții exacte. Acesta este procesul constituirii științei la Platon (și după el la toți cercetătorii până astăzi).

Prin generalizări succesive (deci prin depășirea metodei inducției care se exercita pe cazuri particulare) totul se poate reduce la patru generalități ultime: identitate, alteritate, repaos și mișcare. Dar oare nu s-ar putea reduce și acestea patru la un singur element? În acest punct inducția cedează locul

în a începe asemănarea de la ceea ce pare mai greu. Căci cine nu știe că tot ce este supus schimbării nu rămâne prin sine mereu același, ci trece de la ceva, la altceva mai bun, sau se întâmplă pururea cu el o schimbare spre mai rău? Să înțelegem deci lucrurile în miezul lor. Tiranului îi place să vină la viață partea femeiască a vieții sau simțirea trupească și pătimașă, spre care e mânăată să se rostogolească firea omenească, în timp ce nașterea părții bărbătești, a celei tari și încordate spre virtute, a celei care poate să se războiască cu tiranul și să se răscoale împotriva stăpânirii lui, îi este neplăcută. Trebuie deci să se nască totdeauna ceea ce se schimbă. Căci nu ar putea vedea cineva în firea schimbătoare ceva ce rămâne mereu același. Deci ceea ce se naște așa (ca să nu se schimbe), nu e dintr-o pornire străină cum se întâmplă cu nașterile trupești, ci o astfel de naștere se face din liberă hotărâre. Astfel într-un fel oarecare suntem proprii noștrii părinți, născându-ne pe noi înșine așa cum voim din voința noastră spre un chip pe care vrem să-l alegem, fie de bărbat, fie de femeie, modelându-ne prin rațiunea virtuții sau a păcatului.

dialecticii. Prin ea, depășindu-se inducția și analiza, se face o trecere mai directă de la multiplu la unu, instantanee; aceasta este o reminiscență a Ideilor contemplate în Dumnezeu în cursul unei vieți anterioare. Prin aceasta spiritul, în contact cu realitățile particulare, se ridică la inteligibilul pur. De la noțiune (categorie socratică) se trece la ideile eterne și subzistente, la unitatea absolută între Existent și Bine.

Ca auxiliar al dialecticii, Platon preconizează într-o

Deci ne este îngăduit și nouă, cu toată împotrivirea și supărarea tiranului, să venim la lumină printr-o naștere mai frumoasă și să ne facem părinții unui astfel de făt (astfel de părinți se fac gândurile virtuții) plăcut și plin de viață, chiar dacă lucrul acesta este contrar cugetului tiranului. Așadar, dacă voiește cineva să ia prilejul de la istorie ca să descopere și mai mult înțelesul ghiciturii, cuvântul ne învață că cine vrea să pună începutul unei vieți întru virtute să se nască spre supărarea tiranului, adică în chipul acestei nașteri, în care însăși hotărârea noastră ne este moașă. Căci nu ar putea cineva să întristeze pe vrăjmașul său, dacă n-ar arăta în sine aceste semne, care sunt dovezile înfrângerii lui. Și ține de hotărârea liberă să nască acest făt bărbătesc și virtuos și să-l hrănească cu mâncările convenite, precum și să-l îngrijească, după ce l-a izbăvit din apa cea pătimașă. Căci cei care-și dăruiau copiii tiranului îi lepădau goi și fără ocrotire în apa care curge purtată de valurile neîncetate ale patimilor și care înghite și îneacă pe cel dus de curgerea ei. Iar părinții ce nasc fătul bărbătesc sunt gândurile înțelepte și ocrotitoare. Când

manieră foarte specială, folosirea mitului ... Există în gândirea umană multe lucruri pe care nu poți să le reduci la idei clare și să le încadrezi în cunoaștere (știință), cum ar fi, bunăoară, sentimentele, presimțirile, sugestiile, inspirația divină, etc.

Acestea sunt, după opinia lui Platon, acțiuni ale lui Dumnezeu în lume și în suflete, întâmplate mai ales în vârsta de aur a omenirii (timpurile primordiale); iluminarea spiritelor de către adevărul divin, inspirația muzicală ori iubirea și altele. În

acestea văd odrasla cea bună luată de valurile lumii, sau dusă cu sila de trebuințele vieții, asigură pe cel dat râului împotriva scufundării, făcându-i un coș. Coșul acesta e alcătuit din diferite tăblițe, care sunt educația alcătuită din diferite învățături și care ține pe cel purtat de ea deasupra valurilor vieții. Datorită ei, acesta nu va rătăci mult timp, purtat de pornirile valurilor, ci ajungând pe malul statornic al râului, adică în afara frământării vieții, se va izbăvi de la sine prin mișcarea apelor către un loc statornic. Aceasta o știm și din experiență. Căci pe cei ce nu s-au scufundat încă cu totul în rătăcirile omenești, însăși mișcarea nestatornică și rătăcitoare a lucrurilor îi leapădă ca pe o povară deșartă, socotindu-i ajunși supărători prin virtute. Dar cel ce a ajuns în afara acestor valuri să urmeze lui Moise și să nu-și cruce lacrimile, chiar dacă se întâmplă să fie pus la adăpost în coș. Căci plânsul este păzitorul sigur al celor ce se mântuiesc prin virtute.

Iar dacă fiica faraonului, cea stearpă și fără copii (pe care eu o înțeleg ca fiind filozofia din afară) va lua ca pe un copil al ei pe tânăr, ca să fie numită mama lui, acesta să nu

aceste situații intervine simbolistica mitului prin care se încearcă tălmăcirea inexprimabilului și reformularea lui în termenii gândirii clare; și mai ales când vrei să înveți mulțimea neinstruită adevăruri divine, trebuie să recurgi la mit.

Începând cu "Banchetul", metoda se va lărgi tot mai mult în sensul mitic: pentru a cunoaște mai bine ideile trebuie să te faci cât mai asemănător cu ele, să devii tot mai nematerial. A fi un sfânt trebuie să ajungi cât mai aproape de

respingă mincinoasa înfiere, până când va îngădui Cuvântul, adică până ce va vedea în sine nedeplinătatea vârstei. Dar odată ajuns la înălțime, după cum aflăm despre Moise, să socotească lucru de rușine să se mai numească copil al celei din fire stearpă. Căci e stearpă cu adevărat cultura din afară, fiind mereu în durerile nașterii, vrednic de atâtea opintiri și osteneți? Nu sunt toți lepădați ca slabi și neîmpliniți, înainte de a veni la lumină prin naștere? Dar pot oare să se nască dacă sunt acoperiți cu totul în sânurile sterpe ale înțelepciunii neroditoare?

Deci să trăiască cineva împreună cu împărăteasa Egiptului atâta cât să nu pară că e lipsit de foloasele ei. Dar apoi să se întoarcă la maica sa după fire, de la al cărei lapte nu a fost oprit să fie hrănit de către împărăteasă, cum spune istoria. Iar acest lucru ne învață că în timpul în care zăbovim în științele din afară, făcându-ne cultura trebuincioasă, să nu ne despărțim de laptele Bisericii, care ne hrănește pe noi. Iar aceasta înseamnă să ținem legile și moravurile Bisericii, cu care sufletul hrănindu-se și întărindu-se își ia puterile să urce spre înălțime. Dar cât

condiția înțeleptului iar aceasta se obține prin practicarea ascezei, prin purificări (Katharsis), prin stăpânirea de sine (idee socratică inspirată de formula de la Delfi: "cunoaște-te pe tine însuși", și prin toate acestea să ajungi "după puțină" asemănător cu Dumnezeu ομοιοσις θεω..

Așadar principiul major al filozofiei lui Platon este Ideea, teoria ideilor comandând toate celelalte aspecte din opera sa. În această teorie el folosește simultan metoda

timp privește și la dogmele din afară și nu numai la cele părintești, va fi ca între doi inși ce se războiesc. Căci cel de altă credință se împotrivesc cuvântului evreului, vrând să pară mai puternic decât izraelitul. Și multora dintre cei mai ușuratici li s-a părut așa, cei ce părăsind credința părintească au trecut de partea vrăjmașului, făcându-se astfel călcători ai învățaturii părintești.

Dar cel ce este asemenea lui Moise, mare și puternic la suflet, omoară prin lovitura lui pe cel ce se opune cuvântului drepte credințe. Dar această luptă din noi poate fi înțeleasă și astfel: omul este la mijlocul unei lupte ce se dă între doi potrivnici, ca un fel de cunună. Și de partea căruia va trece, pe acela îl va face biruitor. El se află între slujirea la idoli și dreapta credință, între desfrânare și curăție, nedreptate și dreptate, mândrie și smerenie, și între toate cele ce se socotesc potrivnice, așa cum erau în luptă egipteanul și evreul. Iar Moise ne învață prin pilda lui să ajutăm virtuții ca celei de un neam cu noi și să omorâm pe cel ce se împotrivesc virtuții. Și cu adevărat biruința drepte credințe aduce moartea și nimicește slujirii la idoli.

inducției și a dialecticii – specifică lui. Iată cum se ajunge la idee; atunci când observ oamenii din jurul meu, sesizez în ei, în ciuda unor diferențe evidente, ceva comun pe care îl au toți și tocmai acest ceva ne dă posibilitatea să-i numim oameni. Acest ceva comun, existent în toate clasele de lucruri (chiar și pentru cele abstracte ca: dreptate, egalitate) se numește la Platon – Idee.

Mai mult, tocmai această idee constituie obiectul

La fel prin dreptate se nimicește nedreptatea și prin smerenie se ucide mânia.

Dar lupta aceasta a unora față de altele o găsim chiar și între noi. Căci născocirea învățăturilor eretice nu ar avea loc dacă părerile potrivnice nu s-ar ridica împotriva celor adevărate. Și dacă suntem prea slabi ca să dăm putere dreptății, și cel rău învinge prin argumentele lui și a respins stăpânirea adevărului, să alergăm cât mai repede, după pilda dată de istorie, la învățătura mai bună și mai înaltă a tainelor.

Și chiar dacă trebuie să ne înrudim iarăși cu cel de alt neam, adică chiar dacă trebuința ne silește să viețuim împreună cu filosofia de afară, să o facem îndepărtând pe păstorii cei răi de la întrebuintarea nedreaptă a puțurilor. Aceasta înseamnă să-i respingem pe învățătorii cei răi care întrebuintează învățătura în scopuri rele și astfel să ne despărțim de aceștia nemaîntâlnindu-i și nemaimeștecându-ne cu vrăjmașii, ci să viețuim împreună cu cei ce pasc într-un gând cu noi toate mișcările sufletului din noi, ca pe niște oi, stăpâniți de voia Cuvântului îndrumător.

adevărat al cunoașterii. A cunoaște calul, nu înseamnă enumerarea particularităților de vârstă, mărime, culoare – căci aceste amănunte variază cu fiecare individ în parte. Important este ceea ce se cuprinde și se exprimă în ideea de cal.

Ideea deci, reduce la unitatea unui singur concept multiplicitatea calităților particulare.

În consecință, ideile ca material științific, trebuie bine determinate. Până la un loc, ideea la Platon se identifică

Căci stăruind noi pe lângă El în această petrecere liniștită și nerăzboinică, ne va străluci adevărul, luminând cu razele sale vederile sufletului nostru. Iar adevărul este Dumnezeu, Care S-a arătat atunci lui Moise în acea călăuzire luminoasă, negrăită.

Și chiar dacă s-ar aprinde lumina într-un oarecare tufiș mărcinos, cum este luminat și sufletul proorocului, nici acest lucru nu este fără de folos în ceea ce căutăm. Căci dacă Dumnezeu este adevărul, iar adevărul este lumină (iar aceste înalte și dumnezeiești minuni sunt mărturisite și în cuvântul Evangheliei rostit de către Dumnezeu, Care ni S-a arătat nouă în trup), această învățătură prin virtute ne călăuzește la cunoașterea luminii aceleia care s-a pogorât până la firea omenească, nestrălucindu-ne din vreuna din stele, ca nu cumva să se creadă că strălucirea aparține materiei, ci dintr-un mărciniș pământesc, copleșind prin razele sale luminătorii de pe cer. Prin aceasta învățăm să cunoaștem și taina Sfintei Fecioare, din care a strălucit prin nașterea vieții omenești lumina dumnezeirii, care a păzit nestruciat rugul aprins,

evident cu noțiunea la Socrate. Dar el merge mai departe susținând că ideea constituie esența lucrurilor; adică ideea este imuabilă. În timp ce obiectele sunt supuse unei devenirii neconținute (după cum susținea Heraclit), Ideea nu se modifică niciodată; mereu egală cu sine, ideea este situată deasupra oricăror variațiuni (după cum intuiuse și Parmenide).

Ideea, scăpând fluxului devenirii neîncetate, fiind independentă și suficientă în sine, ea este veșnică. Ea exprimă

neveștejindu-se frumusețea fecioriei prin naștere.

Prin lumina aceea învățăm ce să facem ca să ajungem în lăuntrul razelor adevărului. Căci nu este îngăduit picioarelor încălțate să urce către înălțimea aceea unde se vede lumina adevărului, ci trebuie să fie îndepărtat de la temelie sufletului învelișul de piele moartă, cu care a fost înfășurată firea omenească atunci când, prin neascultarea vocii divine, am rămas goi. Și astfel, ca urmare a acestor lucruri întâmplătoare nouă, cunoașterea adevărului ni se va face curățitoare a cugetării neadevărului, care se ocupă cu nimicul. Căci aceasta este, după părerea mea, ființa adevărului: a nu te minți în înțelegerea a ceea ce este cu adevărat (iar minciuna este o închipuire ivită în cugetare, care face ca ceea ce nu este să apară ca existând; iar adevărul este înțelegerea sigură a ceea ce este cu adevărat). Astfel, numai ocupându-se cineva multă vreme și în liniște, cu cugetări înalte, va înțelege ce este cu adevărat ceea ce este, care are prin firea sa existența, și ce este ceea ce nu este, care are numai o părută existență, neavând de la sine o fire subzistentă. Acest lucru mi se pare că l-a învățat marele

posibilitatea certă a unui lucru, și fiind posibilă o dată – va fi etern.

Întrucât ideile se află perfect ordonate și ierarhizate (aici este evidentă influența pitagoreilor) în mersul lor capătă din ce în ce mai mult un aspect aritmetic.

Ideile sunt subzistente și constituie singurele realități adevărate, mult mai reale și mai adevărate decât obiectele sensibile din jurul nostru. Ideea de om, spre exemplu, este mai

Moise să-l cunoască, în acea arătare dumnezeiască, anume că nimic din câte cad sub simțuri și din câte se cunosc prin înțelegere nu subzistă cu adevărat afară de Ființa mai presus de toate, care e cauza tuturor și de care atârnă toate. Căci deși înțelegerea vede și altceva din cele ce sunt, în nici una din cele ce sunt rațiunea nu vede ceva ce nu are nevoie de altceva, sau ceea ce ar putea fi fără participarea la Cel ce este. Dar ceea ce este pururea la fel, ceea ce nu crește și nu scade, ceea ce rămâne la fel de nemișcat spre orice preface, fie spre mai bine, fie spre mai rău, ceea ce este străin de rău iar ceva mai bun decât el (spre care să se miște) nu are, ceea ce nu are nevoie de nimic altceva, dar e singurul dorit (de toate) și la care participă toate și ceea ce nu scade prin participarea celor ce participă, aceasta este ceea ce este cu adevărat și înțelegerea acesteia este cunoașterea adevărului.

În aceasta ajungând acela atunci - iar acum, tot cel ce-și desface ca și acela învelișul pământesc și privește la lumina din rug, adică la raza care ne luminează prin trupul acesta mărăcinos, care este, cum zice Evanghelia, lumina

reală decât Callias și Platon merge, în prima fază a teoriei ideilor, până la a spune că individul Callias nici nu este real decât în măsura în care participă -μετεχειν, la ideea de om. Ideea de egalitate nu o deducem din vederea lucrurilor egale, ci pentru că aceasta se află în rațiunea noastră ca ceva înnăscut. Odinioară, într-o viață anterioară, fiind noi rânduiți printre fericiți, eram admiși la contemplarea nous-ului suveran și inteligibil și în această Rațiune supremă noi am cunoscut toate

cea adevărată și Adevărul - ajunge astfel că poate să ajute și pe alții la mântuire, și surpă tirania ce stăpânește cu răutate; el poate scoate la libertate pe toți cei ținuți în robia păcatului, conducându-i cu dreapta ce se schimbă și cu toiagul prefăcut în șarpe. Prin cea dintâi mi se pare că se arată taina Domnului în trup, sau arătarea firii dumnezeiești către oameni, prin ceea ce săvârșește surparea tiranului și eliberarea celor stăpâniți de el.

Ceea ce mă călăuzește spre această înțelegere este mărturia proorocească și Evanghelia. Căci proorocul zice: "Aceasta este schimbarea dreptei Celui Prea Înalt" (Ps. 76,10), ceea ce înseamnă că firea dumnezeiască fiind înțeleaptă, ca neschimbată, prin coborârea la slăbiciunea firii omenești, se schimbă după înfățișarea și chipul nostru. Căci atunci când mâna legiuitorului a fost scoasă din sân, ea și-a luat o culoare ce nu era a firii ei; iar când o bagă iarăși în sân, revine la starea ei cea după fire. Dar și Unul-născut Dumnezeu, Cel ce este în sânul Tatălui, este dreapta Celui Prea Înalt. Și când s-a arătat nouă din sânul Tatălui S-a schimbat potrivit nouă, iar după ce a vindecat

esențele - ουσιαί, toate ideile lucrurilor. Dar o greșeală ne-a alungat din această viață divină și sufletul nostru a fost închis în acest corp de lut (σωμα-σημα, trupul-mormânt, idee preluată de la pitagoreici) unde rămâne claustrat ca într-o temniță. Totodată am pierdut și cunoașterea lucrurilor divine pe care o aveam cândva. Dar la vederea obiectelor noi ne amintim câte ceva din ideile lor corespunzătoare, se trezește în noi cunoașterea virtuală a realităților inteligibile care dorm în

slăbiciunile noastre iarăși a întors mâna adusă la noi și colorată ca noi în sânul propriu (iar sânul dreptei este tatăl). Atunci nu nepățimirea s-a schimbat în patimă, ci ceea ce era schimbăcios și pătimitor s-a preschimbat, prin părtășia cu ceea ce e neschimbăcios, în nepățimire.

Iar prefacerea toiagului în șarpe să nu tulbure pe iubitorii de Hristos, căci noi am făcut să se potrivească taina lui Hristos, acestei vietăți. Pentru că însuși Adevărul, prin glasul Evangheliei nu se ferește de un astfel de chip, ci spune: "Precum Moise a ridicat șarpele în pustie, tot astfel trebuie să se înalțe Fiul Omului" (In., 3, 14). Și cuvântul este limpede. Căci șarpele este numit în Scriptură tatăl păcatului; și ceea ce se naște din șarpe este numaidecât șarpe. Pentru că păcatul are același nume cu cel ce-l naște. Dar Domnul S-a făcut păcat pentru noi, după cum mărturisește cuvântul Apostolului, îmbrăcând firea noastră păcătoasă. Deci acest chip se potrivește cu adevărat Domnului. Căci dacă păcatul este șarpe, iar Domnul S-a făcut păcat, Cel ce nu S-a ferit să se facă păcat S-a făcut șarpe pentru noi, ca să mănânce și să piardă șerpii

adâncurile sufletului, ne aducem aminte – μνημη și astfel se explică raportul subiect-obiect în actul cunoașterii. Aceste idei amintite erau scoase la iveală din orice om, chiar și din cei incuți, de către Socrate, prin metoda maieutică. Aici apare ideea preexistenței sufletelor (idee preluată și de Origen) pe care Platon, de teamă că nu va putea să o înțeleagă mulțimea, a îmbrăcat-o în text mitic, așa cum am văzut mai sus.

Între etajul metafizic al ideilor și cel sensibil al

egiptenilor cărora le dădeau viață vrăjitorii. Și odată împlinit acest lucru, iarăși se schimbă în toiag, prin care sunt aduși la înțelepciune cei ce au păcătuit și sunt odihniți cei ce urcă pe calea suitoare și greu de străbătut a virtuții, sprijinindu-se în toiagul credinței prin bunele nădejdi. "Căci credința este reazimul celor ce nădăjduiesc" (Evr., 11, 1). Iar cel ce ajunge la înalta înțelegere a acestor taine se face ca un dumnezeu; pe când cei ce se împotrivesc adevărului, fiind vrăjiți de înșelăciunea lucrurilor materiale și fără temelie, disprețuiesc ca pe ceva deșert ascultarea de Cel ce este. Căci spune Faraon: "Cine este Acela, ca să ascult cuvântul Lui? Nu cunosc pe Domnul" (Ieș., 5, 2). El socotește vrednic de cinstire numai ceea ce este material și trupesc, făcând parte dintre cele ce se mișcă în fața simțurilor mai neraționale.

După ce deci a fost întărit așa de mult prin strălucirea luminii și a luat atâta tărie și putere asupra celor ce i se împotriveau, ca un bun atlet îndeajuns de deprins în școala bărbăției nevoitoare, plin de îndrăzneală și de încredere, se pregătește pentru lupta cu vrăjmașii, având în

lucrurilor schimbătoare se află natura materială ca un fel de liant între cele două lumi. Inspirându-se din filozofia fizicienilor (școala din Milet) Platon admite cele patru elemente primordiale și transformările lor neconținute. Dar materia, invizibilă, impalpabilă, amorfă asigură o minimă stabilitate de fond, căci, mișcându-se și ea din eternitate (dacă ar fi fost vreodată în repaos, mișcarea nu ar fi avut cum să se producă instantaneu) înseamnă că și materia este veșnică. Și pentru că

mână toiagul, adică cuvântul credinței, cu care va avea să biruiască șerpii Egiptului. Iar lui îi va urma și soția cea din alt neam; căci există și ceva din cultura din afară care nu trebuie respins de la însoțirea cu noi spre nașterea virtuții. Căci și filosofia (înțelepciunea) morală, sau naturală ar putea să-i fie vieții mai înalte soție și prietenă și părtașă de viață, dacă cei născuți din aceasta nu aduc cu ei nimic din întinărirea de alt neam. Dar dacă un astfel de făt nu este tăiat împrejur și nu este curățit astfel încât să fi depărtat de la el tot ceea ce este vătămător și necurat, îngerul venit în întâmpinare îi aduce frica de moarte. Dar pe înger îl îmblânzește soția care arată pe cel născut din ea curat, prin înlăturarea părții din care se cunoaște ceea ce este străin de el. Socotesc că celui ce cunoaște povestirea istorică îi este vădită, din cele spuse, sporirea după rânduială în virtute, pe care o descoperă Scriptura, continuând să înfățișeze pe rând ghiciturile istorice. Căci este într-adevăr, în rodul dat de filosofie prin învățăturile sale, ceva trupesc și netăiat împrejur, care, fiind înlăturat, rămâne numai ceea ce poate să facă parte din neamul ales izraelitean, anume nemurirea

mișcarea se află în interiorul ei, înseamnă că ea este vie, are un suflet. Și pentru că totul este armonizat și organizat după legile exacte ale geometriei, apare cu necesitate existența unui spirit organizator – o inteligență divină; acesta este Demiurgul, organizatorul materiei - ο θεός αεί γεομετρει, Dumnezeu este pururi geometru).

Modelul după care Demiurgul organizează universul este constituit din idelle divine pe care acesta le contemplă în

sufletului, pe care o recunoaște și filosofia. Acesta este rodul binecredincios al ei. Dar dacă sufletul poate trece din trup în trup și că se preschimbă din fire rațională în fire nerațională, aceasta este partea trupească străină și netăiată împrejur. Și multe altele de același fel.

Ei mai zic că există Dumnezeu, dar îl socotesc material. Mărturisesc că este creator, dar că are nevoie de materie ca să creeze; recunosc că e bun și puternic, dar că e supus în multe nevoii destinului. Și câte altele ca acestea n-ar putea fi arătate aici în amănunt, prin care cele bune ale dogmelor sunt întinate de adăugirile nebunești, care dacă sunt înlăturate îngerul lui Dumnezeu se face îndurător, bucurându-se de aceste învățături ca de un prunc născut după lege!

Dar să ne întoarcem la firul cuvântului și să vedem cum ne lămurește despre ajutorul frățesc ce ni se dă atunci când suntem gata de luptă cu egiptenii. Ne amintim cum, la începutul vieții virtuozitate, Moise are niște întâmplări războinice, atunci când vede pe un evreu asuprit de un egiptean; și apoi pe un evreu ce se sculase asupra unuia din

timp ce lucrează – αιωνια πρωτυπα (Timeu, 29 a). Tabloul demiurgic (expus mai ales în dialogul "Timeu") este de inspirație mitică și cu evidente influențe pitagoreice.

Dacă totuși lumea nu a ieșit perfectă, aceasta se datorează materiei care fiind atât de săracă în calități, Demiurgul nu a putut să evite imperfecțiunile, lipsurile și, într-un cuvânt – răul. Deci a pune răul în seama lui Dumnezeu este o mare impietate fiindcă "Dumnezeu este bun și din ceea ce

neamul său. Dar dacă s-a ridicat spre mai mari izbânzi ale sufletului, printr-o îndelungată grijă și prin luminarea de sus, are parte de o întâlnire prietenească și pașnică, pentru că Dumnezeu îi trimite pe fratele în întâmpinare. Iar dacă vom înțelege această întâmplare istorică ca un chip al unui înțeles mai înalt, ea nu va fi nefolositoare scopului nostru. Căci într-adevăr, celor care au înaintat în lupta pentru virtute, le stă alături ajutorul lui Dumnezeu dat firii noastre de la început, chiar de la facerea ei, măcar că acest ajutor se vede și se cunoaște abia când ne-am familiarizat îndeajuns cu viața mai înaltă prin luare aminte și grijă și când trebuie să intrăm în lupte și mai grele. Dar pentru a nu părea că tâlcuim o ghicitură prin altă ghicitură, voi înfățișa mai limpede înțelesul ei.

Există în predania părinților o învățătură vrednică de crezut, care spune că după ce firea noastră a căzut în păcat nu am fost lăsați lipsiți de grija lui Dumnezeu în căderea noastră, ci a trimis fiecăruia, spre ajutor în viață, un înger din cei care au primit o fire netrupească, iar pierzătorul firii noastre, uneltind cele dimpotrivă, a trimis spre vătămarea

este bun nu poate ieși decât binele". Dacă el a ieșit din odihna lui eternă pentru a organiza lumea, aceasta a făcut-o nu din vreo necesitate oarecare (deoarece lui nu-i lipsește ceva), ci a dorit ca să fie și alte ființe pentru a revărsa în ele preaplinul bunătății sale și fericirea lui debordantă. Aceasta este rațiunea principală a formării lumii și cine vrea să fie credincios, trebuie să rămână în acest adevăr.

Ideea cea mai interesantă din cele de mai sus este că

viețiiomul un demon viclean și răufăcător. Aflându-se omul între ei doi, dintre care fiecare are prin trimitere un scop contra celuilalt, poate să facă prin sine biruitor pe unul asupra celuilalt. Îngerul bun pune în fața cugetului bunătățile virtuții, care se văd de către cei ce au înaintat prin așteptare. Celălalt pune în față plăcerile trupului, de la care nu e ici o nădejde a celor bune, dar care robesc simțurile celor mai fără de minte, prin cele de față, prin cele ce se împărășesc și sunt văzute. Dacă deci se îndepărtează de ceea ce trag spre rău, îndreptându-și cugetul spre cele bune și dăruie păcatul, ca să zică așa, la spate, punând sufletul ca pe o oglindă față în față cu nădejdea celor bune, virtutea arătând ma înainte de la Dumnezeu în însăși curățenia sufletului cipurile și arătările lor, ca să se întipărească în el, atunci îi vine întru întâmpinare și spre întărire ajutorul fratelui. Căci într-un fel oarecare, după partea rațională și înțeleațoară a sufletului omenesc, îngerul care s-a arătat și i-a sta alături (precum s-a spus) este fratele nostru, când e apăsăm de Faraon. Dar să nu creadă cineva că, socotind isprăvirea aceasta ca chip al unor înțelesuri mai

lumea aceasta este cea mai bună cu putință, fiind făcută după modelul divin al ideilor – deci este făcută după chipul lui Dumnezeu (μοιοσις θεω·κατα το δυνατον – Theaitetos 176 a Republica 500 c-d), și de aceea este singura lume din univers, dincolo de ea întinzându-se o singurătate infinită și nimic altceva

Luna este sferică, aceasta fiind forma cea mai frumoasă și se învârtește neîncetat în jurul axei sale cu o

înalte, dacă s-ar întâmpla să găsească în cele scrise ceva în afară de această tâlcuire, trebuie să respingă prin aceasta întreaga tâlcuire; ci să-și aducă aminte de scopul cuvintelor spre care, privind noi, înfățișăm acestea. Căci am spus în Cuvântul-înainte că acest scop este de a înfățișa viața oamenilor bine încercați ca pildă celor ce vor să le urmeze.

Dar dacă am dori să le urmăm acelora până și în partea materială a vieții lor, aceasta ar fi cu neputință. Căci cum s-ar mai putea găsi din nou poporul care se înmulțise după strămutarea în Egipt? Sau cum se va mai găsi tiranul înrobitor care să se arate rău-voitor față de cei născuți de parte bărbătească, dar binevoitor înmulțirii părții mai moi și mai slabe, precum și toate celelalte câte le istorisește Scriptura? Deci dacă s-a arătat neputința de a împlini întocmai minunile acelor fericiți bărbați în partea materială a vieții lor, urmează că trebuie să luăm din cele întâmplare în înșiruirea lor istorică numai ceea ce este de folos spre o învățătură morală. Prin acestea le vine celor ce se nevoiesc pentru virtute un ajutor spre o astfel de viață. Iar dacă ceva din cele întâmplare în istorie s-ar arăta în afara firului

regularitate perfectă, ceea ce o apropie cel mai mult de nemișcarea absolută a lui Dumnezeu. (Vezi și în teologia creștină că "la Dumnezeu nu este mutare, nici umbră de schimbare"). Din lumea astfel organizată s-au născut apoi celelalte trei regnuri – uman, animal și vegetal și așa s-a încheiat ciclul generațiilor primare.

Lumea astfel formată nu va avea sfârșit, fiindcă materia este veșnică iar sufletul ei care o animă nu poate pieri.

tâlcuirii noastre, urmărit de noi, vom fi nevoiți să lăsăm aceea la o parte; și trecând peste aceasta ca peste ceva nefolositor scopului nostru, vom continua fără întrerupere înfățișarea celor trebuincioase.

Iar acestea le spun despre cele ce trebuie înțelese cu privire la Aaron, întâmpinând dinainte o împotrivire. Căci va spune cineva: nu mă îndoiesc că îngerul este înrudit prin firea lui înțelegătoare și netrupească cu sufletul și că este de mai înainte de zidirea noastră și că ajută celor ce se luptă cu vrăjmașul. Dar nu socotesc că e bine să fie înțeles ca chip al îngerului acest Aaron, care a condus pe izraeliți la idolatrie. Către acesta vom zice, trecând peste firul istorisirii, cele ce le-am spus înainte, anume să nu strice armonia celorlalte, prin ceea ce e în afara scopului; apoi că folosirea aceleiași numiri și pentru frate și pentru înger poate să aibă și un înțeles contrar pentru fiecare. Căci există nu numai înger al lui Dumnezeu, ci și al satanei. Și numim frate nu numai pe cel bun, ci și pe cel rău. Astfel spune Scriptura despre frații buni: "Frații sunt folositori la vreme de nevoie" (Ieș., 32, 1, urm.), iar despre cei răi: "Tot fratele te lovește

"Demiurgul a întocmit universul ca pe un zeu fericit" (Tim. 34, b).

Cât privește antropologia – Platon face sublinieri speciale în apariția și alcătuirea ființei umane (vezi Timeu – finalul). Omul este un microcosmos – o lume redusă la scara individului uman dar care reprezintă, în mic, întreaga iconomie a lumii; el are un corp, un suflet înzestrat cu toate puterile iar în acest suflet se află nous-ul - element divin care-l face capabil să

cu călcâiul” (Ier., 9, 4). Lăsându-le acestea pentru cele următoare ale cuvântului, și amânând explicarea lor mai amănunțită pentru locul potrivit, să ne întoarcem acum la cele ce ne stau în față.

Deci cel ce s-a întărit pe sine prin lumina arătată și și-a câștigat împreună-luptător și susținător pe un astfel de frate aduce cu îndrăzneală în fața poporului cuvintele adevărului și îi amintește acestuia de neamul ales al părinților și îi arată cum ar putea ieși de la munca obositoare la lut și la cărămidă. Ce ne învață pe noi istoria prin acestea? Să nu îndrăznească să vorbească poporului cel ce nu s-a pregătit să grăiască celor mulți printr-o purtare potrivită cu ceea ce vorbește. Căci ai văzut cum, atunci când era încă tânăr, înainte de a se fi ridicat prea mult în virtute, nu a fost socotit sfătuitor și împăciuitor vrednic de crezare nici măcar între doi oameni ce se certau. Acum însă vorbește atâtor zeci de mii de oameni adunați la un loc. Numai că nu strigă către tine istoria aceasta: să nu îndrăznești a sfătui și a învăța pe cei ce te ascultă, dacă n-ai dobândit prin astfel de silințe puterea pentru aceasta.

cunoască esențele, de a sesiza adevărul, fapt care prin participare, îl face asemănător cu Dumnezeu. Rațiunea din om, partea divină – θεια μερις vine direct de la Dumnezeu, printr-o acțiune specială a Lui; aceasta la rândul ei după cum am arătat mai sus constituie dialectica lui Platon.

Sufletul uman – nemuritor și chiar etern se compune, după cum analizează Platon în “Faidon”, din trei puteri: cugetarea ce se află în cap, voința sau forța – în inimă și poftele

Dar când se spun astfel de cuvinte folositoare și se descrie frumusețea libertății și se întărește dorința auzitorilor după ea, vrăjmașul se înfurie și aduce asupra celor ce ascultă cuvântul dureri și mai mari. Și nici lucrul acesta nu e din cele ce nu se petrec acum. Căci mulți care au primit cuvântul ce îi liberează din tirania păcatului și se alătură celor spuse lor sunt supuși până azi de către vrăjmaș atacurilor ispitelor. Și dintre aceștia mulți se fac mai încercați și mai neclintiți în credința lor, întărindu-se prin năvala încercărilor. Alții însă, dintre cei mai slabi, sunt copleșiți de astfel de încercări, spunând că le-ar fi fost mai de folos să nu fi ascultat predica despre libertate, decât să fie supuși din pricina aceasta unor astfel de greutăți. E ceea ce s-a întâmplat și atunci când, din lașitate, izraeliții au început să aducă felurite învinuiri celor ce le-au vestit eliberarea din robie. Dar cuvântul nu va înceta nicidecum să cheme spre bine, chiar dacă cel încă prunc și nedeplin la minte se va înfrica copilărește de neplăcerile încercărilor. Căci demonul care aduce vătămare și stricăre oamenilor se străduiește să-i împiedice, pe cei ce ascultă de el, de a privi

sensibile – în pânțele. Unirea lui cu trupul l-a dus la degradare și coruptibilitate. Pentru a-l surprinde în toată frumusețea lui, sufletul trebuie privit (contemplat) cu ochii spiritului, așa cum este în sine, degajat de tot ceea ce îi este străin. Propriu sufletului uman este aspirația după divin și contemplarea lui și această iubire a divinului nu va avea nici odihnă, nici oprire până ce nu va ajunge să se unească iarăși cu esența lucrurilor, fapt ce se realizează prin cunoaștere. Dorința nesățioasă a

spre cer, îndemnându-i să se plece spre pământ și să lucreze lutul din ei înșiși pentru a face cărămidă. Căci în orice ar consta plăcerea trupească, e vădit oricui că ea vine din pământ sau din apă, fie că e din cele ce sunt dorite pentru pântece sau ospete, fie din cele care țin de îmbogățire. Iar amestecarea acestor plăceri alcătuiește și se numește lutul. De acesta umplându-se cei setoși de plăcerile lui nu vor socoti niciodată umplută largimea doritoare de plăceri, ci umplând-o pururea, iarăși se face goală prin curgere. Cel ce face cărămizi, fiind dus mereu de altă pornire, va înțelege ușor ghicitura. Căci cel ce-și împlinește pofta lui prin ceva din cele dorite, de-și îndreaptă pofta spre altceva, se află iarăși gol de aceea. Și de se umple de aceasta, iarăși se află pe sine gol de altceva și lărgit pentru aceea. Și așa nu încetează niciodată să lucreze pofta în noi, până ce nu vom ieși din viața trupească.

Iar trestia sau paiea, pe care e silit să le amestece în cărămizi cel ce ascultă de poruncile tiranului, au fost tâlcuite de dumnezeiasca Evanghelie și de glasul înalt al Apostolului, amândouă ca materie a focului.

sufletului după fericirea divină nu poate fi împlinită în viața aceasta pământească, de aceea Dumnezeu ne va elibera într-o zi și ne va ridica la El. Este foarte adevărat că Platon ne lasă destul de nelămuriți în ce constă viața viitoare fericită de vreme ce sufletele toate mergeau în hades. În această chestiune filozoful nu prezintă constanță, prezentând variante diferite. În Faidros sufletele înțelepților din hades vor merge la Dumnezeu, rămânând veșnic în jurul lui, fiindcă acolo fiecare suflet va

Iar când cineva dintre cei înaintați în virtute voiește să scoată pe cei robiți de înșelăciune, la o viață liberă și înțeleaptă, cel ce se pricepe să uneltească în felurite chipuri împotriva sufletelor noastre aduce împotriva poruncii lui Dumnezeu născocirile sale mincinoase (sofismele sale). Acestea le spun, gândindu-mă la șerpii Egiptului, adică la feluritele viclenii ale înșelăciunii, a căror nimicire o pricinuieste toiagul lui Moise, despre care am spus mai înainte cele cuvenite.

Apoi acesta, după ce a câștigat toiagul nebiruit al virtuții, care pierde toate învățăturile înșelătoare, pornește ca pe o cale mai departe spre minuni mai înalte. Dar facerea de minuni nu o folosește în scopul uimirii celor de față, ci are în vedere folosul celor ce se mântuiesc. Căci prin înseși minunile virtuții se zdrobește vrăjmașul și se înmulțesc cei ce cred (cei de un neam). Dar mai întâi să numim scopul prim și cel mai deobște al minunilor în parte. El este acela de a ne fi pildă spre purtarea noastră. Acum ne va fi cu putință să vedem acest înțeles în toate minunile în parte.

Căci învățătura adevărului se schimbă după starea

trage spre partea care-i seamănă. Cei răi și depravați se vor adânci și mai mult în rău iar cei intermediari se vor afla într-un fel de purgatoriu unde vor ispăși anumite vini mai ușoare, după care se vor reîncarna pentru a realiza, prin felurite încercări, katharsis-ul adică purificare, și ca urmare fericirea.

Însuși Platon recunoaște în Faidon că cele din lumea de dincolo rămân învăluite în mister (vezi și Sf. Pavel: "acum vedem ca în oglindă în ghicitură" I Cor. 13, 12) și a crede în

acelora care o primesc. Pentru că cuvântul arată tuturor la fel ce este bine și ce este rău, iar cel ce crede în ceea ce îi arată el are înțelegerea luminată a lui și cel ce se împotrivesc și nu voiește să privească cu sufletul spre raza adevărului rămâne în întunericul neștiinței. În ceea ce spunem aici îndeobște nu e minciună. Iar același lucru se poate spune și despre cele în parte, cum va dovedi cercetarea în parte a fiecărei întâmplări.

Deci nu-i nimic de mirare dacă evreul care a fost crescut în mijlocul unui alt neam rămâne neatins de răul abătut asupra egiptenilor, odată ce și acum se poate vedea ceva la fel. Pentru că în cetățile foarte populate, între cei despărțiți prin idei contrare, unora credința le este o apă limpede și bună de băut, pentru că o sorb ca învățătură dumnezeiască; iar celor ce o înțeleg ca egiptenii, apa ei li se face sânge otrăvitor. Și de multe ori născocitorul înșelătoriei încearcă să prefacă și apa bună de băut a evreilor în sânge otrăvitor, prin amestecarea în ea a minciunii murdare, adică prin aceea că ar vrea să ne încredințeze și pe noi că învățătura noastră nu este așa

ele este un adevărat risc dar fiind totuși o speranță bună și riscul este bun (καλος κινδυνος).

În afară de cosmologie, antropologie, ontologie, etc. locul cel mai de seamă în gândirea lui Platon îl deține Dumnezeu (ο θεος – Zeul), el fiind recunoscut ca un mare mistic, un adevărat teolog avant la lettre, drept care a și dobândit numele de divinul. Numele lui Dumnezeu (Zeul) revine foarte des pe buzele lui și titulatura divină este multicoloră:

precum credem că este. Dar nu pot strica apa în întregime, chiar dacă pentru o clipă o fac să ia prin înșelăciune culoarea sângelui. Căci evreul bea mai departe apa adevărată. Pentru că chiar dacă cei ce se împotrivesc par să o schimbe la vedere, el nu va lua în seamă schimbarea înșelătoare.

La fel și neamul broaștelor cel respingător la vedere și gălăgios (ba nu numai respingător la vedere, ci și rău mirositor), cu viață îndoită (amfibie), trăind și în apă și pe uscat, care se târăște și sare și se strecoară prin casele și prin paturile și pe mesele egiptenilor, de viața evreilor nu se atinge. Asemenea neamului broaștelor sunt cugetările rele, aducătoare de stricăciune, din inima murdară a unor oameni, ce-și iau viața din ea ca dintr-un noroi. Aceste broaște locuiesc în casele celor care viețuiesc asemenea egiptenilor, prin voia lor proprie; ele nu se feresc să se arate nici pe mese, nici pe paturi, ba pătrund și în cămarile pline de toate lucrurile îngrămădite acolo. Și într-adevăr când vezi viața murdară și desfrânată, născută cu adevărat din tină și noroi și care prin imitarea acestei vietăți, în modul ei

“autor și părinte al lumii”, “cel plin de sfințenie”, “soarele inteligibil”, “rege și monarh”, “adevăratul Zeus”, “Viul inteligibil”, “Zeul zeilor”, etc. Filozoful ajunge la ideea de Dumnezeu pe calea dialecticii, acolo unde-și află viața lui nousul în împărăția esențelor – locul ideatic (τοπος νοητος) unde ideile se întrepătrund, se ierarhizează și se organizează și din mulțimea lor se conturează Ideea supremă, Unică, Principiul absolut și generator al existentului și al ideilor

de viață, nu rămâne în niciuna din cele două firi, te întrebi: ce este ea de fapt? Pentru că cel ce duce o astfel de viață, fiind om după fire se face animal după patimă și astfel arată un chip de viață îndoit, sau de două feluri. Și vei întâlni la el semnele acestei boli nu numai în pat, dar și la masă și în cămări și în toată locuința. Căci unul ca acesta își întipărește în toate desfrânarea, prin tot ce face, încât ușor recunosc toți, prin cele văzute, viața celui desfrânat și a celui curat. Fiindcă în locuința celui dintâi, pe zidurile spoite cu var se pot vedea în chipurile făurite de artă mijloacele de ațâțare a plăcerii pătimase, prin care firea își amintește de boala ei, prin vederea acestor produse ale necuviinței furișându-se în suflet patima. Dimpotrivă, în viața celui neprihănit se poate vedea toată paza și grija de a-și ține curat și ochiul, de vederile ce aprind patima. De asemenea, masa celui neprihănit este curată și ușoară, pe când masa celui ce se târăște în viața înnoroită și asemenea broaștelor e încărcată de cărnuri. Și dacă i-ai cerceta cămările, adică cele ascunse și tănuite ale vieții, ai vedea și mai multă îngrămădire de broaște adunate acolo.

particulare.

În paralelă cu dialectica ideilor care ne va conduce la esența primă, Platon dezvoltă o a doua dialectică a iubirii care spre deosebire de prima – cea care angajează inteligența, angajează tot sufletul (συν ὅλη ψυχή) în contemplarea Frumosului. Atât mintea cât și sufletul tind cu mare dorință către Dumnezeu și în această tensiune către divin (vezi și epectaza paulină) ele se desprind tot mai mult de materie și se

Dar Scriptura spune că “Faraon a fost împietrit de către Dumnezeu” (Ieș., 7, 3). Dar cum a fost vrednic de osândă, de vreme ce a fost silit de puterea dumnezeiască să se împietrească și să se împotrivescă? La fel spune dumnezeiescul Apostol că, întrucât nu au voit (unii) să-L aibă pe Dumnezeu și să-L cunoască, “i-a predat Dumnezeu pe ei în patimile de necinste” (Rom., 1, 21). El vorbește despre cei ce păcătuiau împotriva firii și despre cei ce se dedau la felurite și negrăite chipuri ale desfrânării. Dar chiar dacă dumnezeiasca Scriptură spune acestea, totuși nici în patima necuviinței nu-l azvârle Dumnezeu însuși pe cel care tinde spre aceasta, nici Faraon nu se împietrește prin voia dumnezeiască și nici virtutea nu poate da naștere unei vieți murdare (de broască). Căci dacă Dumnezeu ar fi dorit aceasta, fără îndoială că o astfel de dorință ar fi avut putere asupra tuturor, încât să nu se mai vadă nici o deosebire între virtute și păcat în viață. Dar, odată ce se trăiește un chip diferit de viață, unii înaintând în virtute, alții prăvălindu-se prin răutate, nu poate socoti cineva cu dreptate că deosebirile de vieți sunt supuse unor legi

apropie de Esența și de Frumusețea supremă – proces pe care el îl numește θεοποίησις – îndumnezeire. Dar pentru a nu introduce dualismul în Existent, Platon spune că Esența și Frumusețea sunt un singur principiu (kalokagatheia) și numele acestei esențe supreme este Binele. Ideea Binelui este cauza primordială a tot ceea ce este bun și frumos în univers și trebuie să privești neabătut spre această Idee dacă vrei să nu greșești în viață (Republica VII). Dacă citim cu atenție întreg corpusul

silnice susținute de voia dumnezeiască, ci asupra lor are putere hotărârea liberă a fiecăruia. Deci, pe cel ce se predă el însuși patimii de necinste, pe cel ce nu voiește să cunoască pe Dumnezeu, pe cel care spune că nu există Dumnezeu, pe acela, cum aflăm limpede chiar de la Apostol, nu-l apără Dumnezeu, deoarece nu recunoaște că există Dumnezeu; pe acela îl predă, în acest înțeles, patimii sale. Deci nerecunoașterea lui Dumnezeu este aceea care i se face lui pricină a alunecării într-o viață pătinașă și de necinste. Căci așa cum, dacă ar zice cineva că soarele nevăzut de el l-a aruncat în groapă, n-am socoti că soarele însuși mâniindu-se pe cel ce n-a voit să-l vadă l-a aruncat în groapă, ci ceea ce se spune se înțelege așa că neîmpărtășirea voită de lumină s-a făcut celui ce n-a văzut pricina căderii în groapă, tot așa trebuie să înțelegem și ceea ce spune apostolul, anume că cei ce nu cunosc pe Dumnezeu sunt predați patimilor de necinste. Deci împietrirea tiranului Egiptului de către Dumnezeu nu trebuie înțeleasă ca o împotrivire pricinuită de voia dumnezeiască în sufletul lui Faraon, ci în înțelesul că voia

filozofic al lui Platon observăm că toate caracterizările pe care le face la adresa Binelui suprem se întâlnesc și în referirile făcute pentru Dumnezeu. În consecință trebuie să afirmăm că Binele este Dumnezeu. Este adevărat că din pricina limbajului mitic și a vastității operei sale, în care întâlnim aceleași caracteristici atribuite și Binelui și lui Dumnezeu și Existentului și Inteligibilului și Frumosului, uneori rămânem descumpăniți în a afirma cu exactitate dacă în gândirea platonice Binele se

acestuia, prin înclinarea spre rău, nu a primit cuvântul lui Dumnezeu care să-i înmoaie împotrivirea.

Tot astfel și toiagul virtuții, arătându-se în Egipt, pe evreu îl face să se curățească de viața murdară (de broască), iar viața egipteană o umple de această boală. Dar uneori, întinzându-și Moise mâinile și către aceștia, broaștele dispar. Lucrul acesta de asemenea îl putem vedea și astăzi. Căci cei care văd întinderea mâinilor Legiuitorului (și trebuie să înțelegi, fără îndoială, prin legiuitor, pe adevăratul Legiuitor, iar prin întinderea mâinilor, pe Cel ce Și-a întins mâinile pe cruce), deci cei care, după ce au conviețuit puțin cu gânduri murdare asemenea broaștelor, privesc spre Cel care Și-a întins mâinile pentru noi, se eliberează de împreuna viețuire cu ele, căci patima e omorâtă și ștearsă. Pentru că într-adevăr celor ce s-au eliberat de boala aceasta, după omorârea pornirilor ce se târăsc pe jos, amintirea celor trăite mai înainte le arată (pe acestea) nebunești și rău mirositoare. Căci ea aduce în suflet o rușine neplăcută, cum spune Apostolul, către cei care trăiesc în virtute prin schimbarea vieții păcătoase de

identifică cu Dumnezeu. Totuși nu încapă îndoială că toate denumirile de mai sus nu sunt decât nuanțe și aspecte diferite ale aceleiași realități – Unitatea primordială – spre care ne conduc, pe căi paralele, dialectica gândiri și dialectica iubirii. Dacă uneori pare că Dumnezeu se subordonează Binelui aceasta ține de o finețe de interpretare filozofică așa cum pe aceeași linie de gândire subtilă, teologia creștină va face deosebire în Dumnezeu între Ființa în sine și energiile divine

mai înainte: "Că ce rod aveți atunci, de care acum vă rușinați?". După înțelesul acesta cugetă și despre aerul înnegrit prin toiag în ochii egiptenilor, iar în ochii evreilor, rămas luminat de soare. Prin aceasta se întărește și mai mult înțelesul dat de noi mai înainte cuvântului, că nu o putere silnică de sus face pe unul să fie în întuneric și pe altul în lumină, ci că noi înșine avem de la noi în firea și în voia noastră liberă cauzele luminii sau întunericului, alegând pe cea pe care o voim. Și de fapt, potrivit istoriei, nu din cauza vreunui zid sau a vreunui munte ce ar fi împiedicat vederea și ar fi umbrit razele, evreii s-au bucurat de lumină, iar ceilalți nu simțeau harul ei. Astfel, stând în puterea tuturor viața luminoasă, unii umblă în lumină, iar alții sunt duși prin faptele răutății spre întuneric, nefiind luminați de lumina virtuții. Dar după reaua pătimire de trei zile în întuneric, se împărtășesc și egiptenii de lumină. Văzând cineva acestea ar putea înțelege mutarea celor asemenea egiptenilor, de la păcat la virtute, săvârșită prin cunoașterea Celui răstignit și prin pocăință. Căci întunericul acela material, cum zice istoria, are o mare înrudire, în cuvânt și

manifestate în afară. Ca o formulă concluzivă amintim definiția pe care o dă despre Dumnezeu în cartea a IV-a a Legilor: "Dumnezeu este începutul, sfârșitul și mijlocul tuturor lucrurilor" (expresie întâlnită adesea și în Scriptură).

Un alt capitol esențial în filozofia lui Platon ca și în viața lui Socrate este legătura sau comunicarea dintre sufletele umane și Sufletul universal – o altă identificare a lui Dumnezeu – comunicare directă și continuă numită inspirație. El distinge

în înțeles, cu întunericul neștiinței și al păcatelor. Și amândouă acestea se risipesc atunci când Moise (cum s-a spus mai înainte) își întinde mâinile peste cei din întuneric.

La fel și cenușa care a adus egiptenilor răni dureroase s-ar putea înțelege, ținând seama de înțelesul de chip al cuptorului, ca chinul gheenei, care nu se atinge decât de cei ce trăiesc o viață asemenea egiptenilor, adică, după cum am spus adesea, de cei care trăiesc în păcat și nu se închină mâinilor întinse ale lui Hristos. Iar dacă cineva este cu adevărat izraelitean și fiu al lui Avraam și-și îndreaptă viața după el, arătând prin voință că face parte din neamul ales, acela scapă de chinul aceluia cuptor. Fie dar și acestora tâlcuirea dată întinderii mâinilor lui Moise, spre vindecarea durerii și eliberarea de chinuri.

Iar țânțarii mici, care pricinuiesc egiptenilor dureri cu înțepăturile lor adânci, sau muștele câinești care pricinuiesc dureri trupurilor prin mușcătura lor, sau nimicirea prin lăcuste a rodului pământului muncit, sau fulgerele venite din înălțimi împreună cu grindina, nu ar greși cineva dacă, urmând șirul tâlcuirilor de mai înainte, ar

patru procedee prin care acest har divin luminează și inspiră pe om: delirul profetic de la Delfi și Dodona, beția mistică, inspirația poetică și delirul iubirii despre a cărui dialectică am amintit mai sus. Aceste manifestări ale inspirației rămân în afara cunoașterii, nu sunt reductibile la cugetări clare și inteligibile, fiind doar urmări ale prezenței lui Dumnezeu în partea cea mai elevată a sufletului – în Nous. Ca și Socrate, Platon crede în intervenția benefică a unor genii (δαίμονιον –

vedea pe fiecare în lumina înțelesurilor potrivite lor. Căci toate cele făcute de voia liberă egipteană, în înțelesul de mai înainte, atrag după ele judecata nemitarnică a lui Dumnezeu.

Continuând, nu vom socoti că aceste necazuri vin celor vrednici de ele de la Dumnezeu; ci că fiecare se face sie-și pricinuitorul acestui fel de plăgi, pregătindu-și prin voia sa liberă durerile, după cum zice Apostolul către unul din aceștia: "După împietrirea ta și nepocăința inimii tale ți-ai îngrămădit ție mânie pentru ziua urgiei și arătării judecății lui Dumnezeu, Care va răsplăti fiecăruia după faptele sale" (Rom., 2, 3). Căci precum atunci când printr-o hrană neregulată adunându-se în stomac un suc amar și producător de stricăciune, doctorul cu meșteșugul lui îl scoate pe acesta afară prin vomitare, acesta nu se mai face cauza bolii vătămătoare din trup, căci acesta a fost produs de hrana cea neregulată, iar știința doftoricească l-a scos la arătare, tot așa, chiar dacă se zice că de la Dumnezeu vine răsplata dureroasă celor ce au folosit rău libertatea, este cuviincios să înțelegem că aceste pătimiri își au cauza și

Legile IV) și fiecare își are geniul său, spirit plin de bunătate și de înțelepciune care ne însoțește toată viața și la moarte ne conduce la locul nostru în Hades. În Timeu, Platon reduce la proporții mai puțin mitice această doctrină; geniul binefăcător aici nu mai este distinct de noi, ci este partea cea mai nobilă a sufletului nostru - rațiunea, prin care participăm la gândirea divină însăși.

Ca o concluzie la acest capitol (teologia platonice)

începutul în noi înșine. Căci pe cel care a viețuit în chip neîntinat nu îl așteaptă nici întunericul, nici viermele, nici gheena, nici focul, nici altceva dintre aceste nume și lucruri înfricoșătoare, cum zice și istoria, că peste evrei n-au venit plăgile Egiptului. Deci dacă în același loc unul suferă răul, iar altul nu, în fiecare se arată deosebirea în folosirea libertății, de pe urma căreia îi vine ceea ce i se potrivește. De aici e vădit că nici un rău nu poate lua ființă fără voia noastră liberă.

Dar să mergem mai departe cu cuvântul. Odată ce, din cele cercetate până aici am învățat că Moise și cel care se înalță ca el prin virtute, după ce printr-o îndelungată luare-aminte la viața cea dreaptă și înaltă și prin călăuzirea luminată de sus și-a întărit sufletul, socotește drept pagubă să nu călăuzească și pe cei de un neam cu el spre viața liberă. Și venind la aceștia, prin descrierea relelor pătimiri suferite le insuflă o puternică dorință de libertate. Dar, vrând să scape neamul său de rău, pricinuieste moarte fiecărui întâi-născut egiptean. Și prin cele ce le-a făcut, ne dă drept lege că trebuie să stărpim prima arătare a răului.

subliniem rolul și dimensiunea pe care le prezintă Ideea sau Binele suprem, în universul mare și în om (microcosmos), și apare evident că nu există nici un domeniu în care să nu pătrundă ideea, de aceea vedem universul plin de bunătate, de frumusețe, de ordine și armonie (vezi argumentul cosmologic din teologia creștină).

Prin teoria Ideilor, Platon se va ridica până la Binele obiectiv și absolut, Binele în sine (nu cel utilitar al lui Socrate și

Căci nu este cu putință altfel să scăpăm de viața egipteană păcătoasă și să ne eliberăm din robia Egiptului.

Dar mie mi se pare că nu e bine să trecem peste această poruncă fără să aflăm înțelesul mai înalt al ei. Căci dacă cineva se mărginește numai la privirea istoriei, cum va descoperi înțelesul vrednic de Dumnezeu în cele ce se spune că s-au petrecut? Căci zic unii: păcătuiește egipteanul și în locul lui este pedepsit pruncul nou născut al acestuia, care din cauza vârstei lui fragede nu poate să facă nici o deosebire între bine și rău și deci viața lui e în afara oricărei patimi. Pentru că nu încapă patimă în prunc, pentru că nu cunoaște nici măcar deosebirea dintre dreapta și stânga, privind numai spre sânul mamei. El are un singur mijloc de a-și arăta simțirea a ceea ce îl supără: plânsul; iar dacă primește ceea ce firea lui pofteste, își arată plăcerea râzând. Și iată că acest copil trebuie să suporte pedeapsa răutății părintești. Unde este aici dreptatea? Pentru ce mai e credință? Unde e sfințenia? Pentru ce mai auzim glasul lui Iezechiel, care strigă: "Sufletul care a păcătuit, acela va muri, iar fiul nu va lua asupra sa nedreptatea tatălui său"

al hedoniștilor) – Ideea Binelui, și întemeiază o nouă morală, bazată pe metafizică. De aici până la morală creștină nu va mai fi decât un pas pe care îl va face Hristos când va păși în istorie și va face trecerea de la împărăția rațiunii la Împărăția Duhului.

Antropologia, în strânsă legătură cu teologia, la Platon este plină de luminozitate și de încredere, de optimism sănătos și rațional, căci biruința finală este a celor ce cred în rațiunea

(Iez., 18, 20).

Oare istoria se opune acestui cuvânt? Deci nu e mai drept ca, privind spre înțelesul mai înalt, să înțelegem că, prin tot ce s-a petrecut, legiuitorul a înfățișat vreo învățătură mai înaltă? Iar învățătura este aceasta: cel ce luptă prin virtute cu păcatul trebuie să nimicească primele începuturi ale răului. Căci prin stârpirea începutului dispare ceea ce ar fi putut urma, cum învață Domnul prin Evanghelie, cerându-ne limpede să stârpim primii născuți ai păcatelor egiptene, adică poruncindu-ne să nimicim pofta cea rea și mânia, ca să nu ne mai temem nici de întinăciunea preacurviei, nici de urâciunea uciderii. Căci în acest caz nu s-ar mai putea produce prin ele nici una din aceste două, dacă mânia duce la moarte și pofta la preacurvie.

Deci, fiindcă cel născător de rele naște înainte de preacurvie pofta și înainte de ucidere, mânia, cel ce stârpește "întâiul născut" stârpește împreună cu acesta și ceea ce îi urmează acestuia, precum cel ce strivește capul șarpelui omoară împreună cu capul și trupul pe care-l trage

divină, identificată cu Ideea Binelui.

Platon este, fără îndoială, cea mai aleasă personificare a gândirii grecești: încrederea absolută în valoarea rațiunii; cultul frumuseții; iubirea ferventă a libertății; entuziasmul unui suflet răpit de idealuri superioare; cercetător rafinat al formelor și al artelor; atitudine curajoasă și totodată măsurată în folosirea raționamentului și a intuiției, a inspirației mistice și a observării exacte a faptelor – toate acestea fac din el tipul

acela după sine.

Dar această stârpire nu s-ar împlini, dacă nu s-ar fi vărsat în fața intrărilor noastre sângele Aceluia care alungă pe pierzătorul (diavol). Căci dacă e de trebuință să cunoaștem mai limpede înțelesul cuprins în cele spuse, istoria ni-l dă să-l înțelegem prin amândouă: prin stârpirea celor întâi născuți și prin apărarea dată prin sânge. Căci prin cea dintâi se stârpește prima pornire spre păcat, iar prin cea de a doua se oprește intrarea răului în noi, prin Mielul adevărat. Căci nu scoatem răul intrat în noi prin cugetare, ci trebuie chiar de la început să nu-l lăsăm să pătrundă în lăuntrul nostru, iar aceasta o facem păzindu-ne prin legea lui Dumnezeu. Iar păzirea și apărarea constă în a însemna pragul și stâlpii intrării, cu sângele Mielului. Prin chipurile acestea Scriptura arată natura sufletului, așa cum gândește și cultura din afară, care împarte sufletul în trei părți: rațiunea, pofta și mânia. Cele din urmă, adică pofta și mânia, stau dedesubt, sprijinind din amândouă părțile partea înțelegătoare a sufletului. Iar rațiunea, unindu-le pe amândouă, le susține și e purtată de ele, întărindu-se întru

adevăratului filozof, care pare să fi realizat aproape perfect în el însuși Ideea.

În el se operează sinteza elementelor diverse din gândirea greacă premergătoare lui: devenirea – curgerea neîncetată (Heraclit), Unitatea absolută și nemișcată (Parmenide), Nousul lui Anaxagora, Iubirea lui Empedocle, mecanicismul atomist a lui Democrit, relațiile numerice ale lui Pitagora și transmigrația sufletelor, dialectica lui Socrate cu

bărbăție prin mânie, înălțându-se prin poftă spre împărtășirea de bine. Așadar atâta timp cât sufletul e asigurat în această așezare, având neclintirea prinsă în gândurile virtuții ca în niște cuie, se bucură de deplina împreună lucrare a tuturor părților lui spre facerea binelui, gândul dând întărirea părților supuse rațiunii și primind același ajutor de la acestea.

Dar dacă așezarea aceasta se răstoarnă și cele de sus ajung dedesubt, în așa fel că rațiunea e căzută sub călcâie și are deasupra sa mișcarea poftei și a mâniei, vrăjmașul pătrunde la cele dinăuntru, întrucât nici o putere câștigată din sânge (din sângele lui Hristos) nu i se împotrivesc la intrare, adică nu-i ajută pe cei aflați într-o astfel de stare sufletească. Fiindcă îngerul poruncește evreilor ca întâi să ungă cu sânge pragul de sus și apoi să ungă stâlpii pe amândouă părțile. Dar cum va unge întâi partea de sus, dacă ea nu se mai află sus?

Și dacă nu se întâmplă cele două lucruri și evreilor (moartea întâilor născuți și vărsarea sângelui), să nu te miri, nici să nu respingi tâlcuirea lor prin stârpirea răutății, ca

preocupările lui asupra moralei și în sfârșit, efortul școlii din Megara de a identifica Existentialul lui Parmenide cu binele lui Socrate. Platon utilizează toate observațiile predecesorilor săi dar domină totul de la înălțimea amețitoare a teoriei Ideilor, prin care dă o soluție generală problemelor particulare puse până atunci de filozofie. Gândirea lui este un adevărat "englobant" cum s-ar exprima Jaspers. În filozofie Platon este alfa și omega; restul este comentariu.

una ce ar fi în afara adevărului. Căci potrivit deosebirii de nume, prin izraelit și prin egiptean înțelegem deosebirea dintre virtute și patimă. Iar dacă se presupune că izraelitul, după înțelegerea mai înaltă, e cel virtuos, nu ar fi drept să caute cineva săucidă începuturile întâi născute ale virtuții, ci pe acelea a căror ucidere e mai de folos creșterii în virtute.

Dumnezeu ne învață deci că trebuie stărpite începuturile celor întâi născuți de egipteni, ca răul să dispară, prin nimicirea lui de la început.

Acest înțeles se potrivește cu istoria: cei născuți ai izraeliților sunt păziți prin vărsarea sângelui, ca astfel binele să ajungă la desăvârșire. Iar acesta ajuns la desăvârșire ajută la nimicirea răului egiptean, înainte de a crește. Tâlcuirea aceasta mai înaltă ne este ușurată și de cele ce urmează, care vor fi tâlcuite de cuvântul nostru.

Scriptura poruncește să fie mâncată carnea mielului din care s-a scurs sângele, care alungă pe nimicitorul egiptenilor, când se arată la intrările izraeliților. Dar felul în care se mănâncă această hrană se deosebește prin puținatate

Platon apare în istoria filozofiei flancat de cel mai celebru maestru – Socrate și de cel mai ilustru discipol – Aristotel. “Dacă Socrate e Înțeleptul, Platon – Magistrul, Aristotel va fi desemnat ca Profesorul” (Jean Bernhardt, “Aristotel”, în “philosophie”, sub direcția lui Francois Chatlet, Paris 1949, Vol. 1, pagina 84). Aristotel este primul

și grabă, nu precum se vede pe la ospetele celor ce se desfată la ele, care au mâinile libere și sunt îmbrăcați în veșminte ușoare și au picioarele neîngreuiate de încălțăminte pentru călătorie. Toate ale izraeliților sunt dimpotrivă: picioarele sunt strânse în încălțăminte de drum, brâul le încinge haina peste mijloc, nelăsând-o să curgă slobodă, iar în mână țin toiagul cu care să se apere de câini. La chipul acesta se mai adaugă: carnea nu e preparată cu cine știe ce sosuri pregătite migălos, ci e friptă la un foc aprins în pripă cu ce se găsește la îndemână, având să fie mâncată cu toată graba de comeseni până ce va fi consumat tot trupul animalului. Iar oasele sunt bine curățate de carne, dar nesfărâmate, pentru a se mânca măduva din ele. Căci numai cei nepricepuți sfărâmă oasele acestui animal. Iar ce rămâne de la masă se poruncește să se ardă în foc.

Din toate acestea e vădit că litera are un înțeles mai înalt și că legea nu descrie simplu un mod de mâncare (căci ne ajunge în acestea legea care a sădit în noi pofta mâncării). Altceva ni se arată prin acestea. Căci ce bine sau rău ne-ar veni mâncând într-un fel sau altul: cu sau fără

spirit științific, omul care face analiza riguroasă a lucrului în sine, a structurilor intime, fiind un precursor a lui Kant și principalul inspirator al teologiei apusene, începând cu Toma d'Aquino și continuând cu toată scolastica. Față de Platon el prezintă un regres, un recul al gândirii, coborând cerul platonian pe pământ și metafizica ideilor în analiza structurală a materiei. Metafizica lui Aristotel nu mai este una transcendentă – o lume ideatică, ci este mai degrabă o observație pasionată a

brâu în jurul mijlocului, cu picioarele goale sau încălțate, cu toiag în mână sau fără? Dar e vădit ce înseamnă înfățișarea călătorului prin chipul lui. El ne îndeamnă să ne socotim în viața de față ca trecători, căci de cum ne naștem suntem împinși fără voie spre ieșirea din ea, lucru pentru care trebuie să ne pregătim cu mâinile, cu picioarele și cu toate celelalte spre a ne face drumul sigur. Și ca să nu fim vătămați de spinii acestei vieți (iar spinii sunt păcatele), având picioarele goale și fără apărare, să le asigurăm cu încălțăminte tare. Iar această încălțăminte înseamnă viața înfrânată și aspră, care strivește și frânge tăria spinilor și împiedică pătrunderea păcatului în suflet, de la cel mai subțire și nevăzut început.

Iar haina lungă, ce cade larg până jos la călcâie, ar fi o piedică pentru cel ce vrea să alerge cu sârguință pe calea aceasta. Haina, după noi, înseamnă lărgimea desfătării cu cele ce le dorim în viața aceasta. Pe aceasta gândul neprihănit o strânge, făcându-se brâu al călătorului. Că brăul înseamnă neprihănirea, ne-o mărturisește locul în jurul căruia este încins. Iar toiagul ce ne apără de fiare este

structurilor naturale, fizice, din lumea aceasta care, spune Aristotel, este suficientă în sine însăși. Nu trebuie să înțelegem totuși că între cei doi corifei ai gândirii grecești – dascăl și discipol, are loc o ruptură imediată și totală. Aristotel era prea înțelept și onest să nu recunoască magistrului valoarea inegalabilă a gândirii sale și în mare parte, el continuă ideile majore ale înaintașilor. Numai că la un moment dat calea investigațiilor sale ia o altă direcție, uneori corectându-l pe

cuvântul nădejdiei, prin care ne sprijinim pe de o parte oboseala sufletului, iar pe de alta, ne apărăm de fiarele ce urlă la noi.

Mâncarea pusă nouă înainte, scoasă din foc, e credința fierbinte și înfocată pe care o primim fără șovăială și din care mâncând cât îi este la îndemână celui ce se hrănește cu ea, ceea ce se ascunde în înțelesuri mai vârtoase și mai greu de sfărâmat și de înfățișat în cuvinte, o lasă nesfărâmată, punând-o pe foc, ca să se lămurească înțelesul chipurilor acestora. Aceasta înseamnă că acele învățături dumnezeiești, al căror înțeles ne e la îndemână, se cuvine să le primim fără adaosuri și fără silă, ci ca unii ce suntem flămânzi și le mâncăm cu poftă, ca mâncarea să ne întrețină vigoarea la drum; dar înțelesurile ce ne rămân ascunse, ca de pildă întrebările despre ființa lui Dumnezeu, despre ce era înainte de creație, despre ce este dincolo de cele arătate, care este trebuința celor ce se întâmplă și multe altele de felul acesta care sunt cercetate de cei iscoditori, să le lăsăm Duhului singur să le cunoască, Cel care cercetează adâncurile lui Dumnezeu, cum zice Apostolul (I Cor., 2,

Platon, altelei contrazicându-l, lucru firesc pentru o personalitate de talia lui Aristotel. Contribuția lui la crearea și dezvoltarea științei filozofice este inegalabilă și Scolastica îi datorează totul. Cum însă teologia patristică îl folosește foarte puțin, nu insistăm asupra operei sale – de departe cea mai impunătoare construcție științifică și filozofică a antichității – și trecând în grabă pe lângă școala lui (Lykeion – un vast institut de cercetări o veritabilă Universitate), vom urmări moștenirea

10). Căci în Scriptură se pomenește și se vorbește în multe locuri de foc în loc de Duhul, lucru care nu e necunoscut celor învățați în ale Scripturii. La această tâlcuire ne mai ajută și învățătura Înțelepciunii care spune: "Nu cerceta cele mai tari ca tine" (Ecl., 3, 22), adică nu sfărâma oasele Cuvântului, fiindcă nu-ți folosesc cele ascunse.

Apoi scoate Moise poporul din Egipt. În felul acesta se eliberează de tirania Egiptului toți care se lasă călăuziți de Cuvântul. Dar socotesc că cei ce urmează conducătorului spre virtute nu trebuie să fie lipsiți de bogăția Egiptului și nici de podoabele celor de alt neam, ci luând toate ce le au potrivit lor, să le aibă spre folosul lor. De aceea i s-a poruncit atunci poporului de către Moise să facă aceasta. Dar aceasta să nu o înțeleagă cineva după literă, socotind că Moise a poruncit să lipsească de bunurile lor pe cei ce le întrebuițau, îndemnând la nedreptate. Însă nici să nu spună cineva că Legiuitorul cu dreptate a poruncit aceasta. Ci să se gândească la legile viitoare, care vor împiedica în tot felul nedreptatea față de aproapele, chiar dacă pare îndreptățit ca izraeliții să-și fi luat prin

Academiei platonice în cele două etape care i-au succedat².

Platonismul de mijloc care începe cu scolarhul Antioh de Ascalon, conducătorul Academiei în prima jumătate a secolului I î.d. H. și se continuă cu Plutarh, Atticus, Albinus, Maxim din Tyr încheindu-se cu Numenius "un filozof platonist care încorporează în sistemul său, pe lângă nuanțe neopitagoreice, și elemente luate din Vechiul și Noul Testament.

această faptă răsplata de la egipteni pentru ceea ce munciseră. Căci nu ar fi o greșeală mai mică aceea de a nu vedea minciuna și înșelătoria unei astfel de învățături. Pentru că cel ce ia ceva spre folosire și nu dă înapoi celui care a folosit aceea, dacă lucrul acela este străin, săvârșește o nedreptate, ca unul ce l-a lipsit pe acela de acel lucru; iar dacă ține ce e al său, nesocotind pe cel ce are nădejde să dobândească ceea ce îi este de trebuință, se numește înșelător. Deci să căutăm înțelesul mai înalt al întâmplării, care e mai potrivit decât cel literal.

Cuvântul poruncește celor ce aleg viața în libertate prin virtute să-și dobândească și bogăția culturii cu care se împodobesc cei străini de credință. Cu alte cuvinte călăuza în virtute poruncește să se ia morala și filosofia naturală, geometria și astronomia, logica și toate câte se studiază de către cei din afara Bisericii, de la cei din Egipt care s-au îmbogățit în acestea, spre a le întrebuița când vor trebui să împodobească templul tainelor dumnezeiești cu bogăția adunată de rațiune. Fiindcă cei ce strâng o astfel de bogăție vor aduce lui Moise care va zidi cortul mărturiei cele ale

El este autorul celebrei formule conform căreia Platon nu-i nimic altceva decât "un Moise care vorbește atica" (cf. Jean Pepin, Elenism și Creștinism" în Francois Chatelet; op. cit., vol. I, p. 177);

Neoplatonismul - care marchează mutarea centrului de greutate al filozofiei și culturii eleniste în general - în Alexandria Egiptului unde se va forma un creuzet în care se vor contopi toate curentele filozofice și religioase grecești cu cele

lor, dând fiecare partea sa la zidirea celor sfinte. E ceea ce se poate vedea împlinindu-se și acum. Căci mulți aduc cultura din afară ca pe un dar Bisericii lui Dumnezeu, cum a făcut marele Vasile, care a știut să dobândească bogăția Egiptului în vremea tinereții lui și apoi să o dăruiască lui Dumnezeu și să împodobească cu această bogăție cortul adevărat al Bisericii.

Dar să ne întoarcem de unde ne-am abătut. Cei care au început să privească spre virtute și urmează legiuitorului în viață, când părăsesc hotarele împărăției egiptene, vor fi urmăriți de atacurile ispitelor, care le aduc supărări și temeri, și de primejdiile de moarte. Din pricina acestora cugetul celor de curând aduși la credință pierde cu totul nădejdea de a mai dobândi cele bune (virtuțile). Dar Moise, sau oricine s-ar întâmpla să conducă poporul, ca el, va alunga frica prin sfătuirea cu care îi încurajează pe cei speriați și cu nădejdea în ajutorul dumnezeiesc, lucru care nu s-ar putea împlini dacă inima celui care călăuzește nu ar vorbi cu Dumnezeu. E drept că mulți din cei chemați la o astfel de conducere se străduiesc să păstreze numai

orientale – iudaice, egiptene, persane, etc., rezultând un eclecticism destul de incoerent dar incitant. Numele dominant în neoplatonism este Plotin³, a cărui gândire moștenește și înglobează toate sistemele expuse până acum și de aceea influența lui asupra speculației teologice creștine este profundă și copleșitoare. El este veriga de legătură dintre civilizația greacă antică și teologia patristică, fiind ultimul mare filozof antic dar și un mare mistic. Toată viața lui a fost un efort pentru

rânduiala văzută, iar despre cele ascunse, care numai de Dumnezeu sunt văzute, vorbesc prea puțin. Dar cu Moise nu a fost așa. Ci, pe când sfătuia pe izraeliți să aibă curaj, fără ca să îndrepte la arătare vreun cuvânt către Dumnezeu, Scriptura ne dă mărturie că striga către el. Prin aceasta socotesc că nu strigătul rostit cu putere urcă la auzul lui Dumnezeu, ci rugăciunea înălțată cu conștiința curată. Celui care face așa, îi va părea acum mic ajutorul fratelui în luptele ce le are de dat. E vorba de "fratele" care, după porunca lui Dumnezeu, l-a întâmpinat pe Moise când cobora în Egipt și pe care Scriptura îl socotește înger. De aceea, acum are loc arătarea firii dumnezeiești însăși, care se arată după puterea de primire a celui căruia i se arată. Iar ceea ce ne spune istoria că s-a întâmplat atunci se petrece întotdeauna, precum învățăm din tâlcuirea mai înaltă a cuvântului Scripturii. Căci atunci când cineva fuge din Egipt și, aflându-se în afară de granițele lui, se sperie de atacurile ispitei, călăuza îi arată ajutorul minunat venit de sus. Pentru că atunci când vrăjmașul înconjoară cu puterea lui pe cel urmărit, Dumnezeu îi face numaidecât cale de

a cunoaște, dar și umul de spiritualizare, de purificare și de unire cu Rațiunea divină. În sinteza lui filozofică el descinde din speculația elenistică trecută prin filiera alexandrină unde un Filon iudeul (născut pe la 25 î.d. Hr.) stabilește direcția pe care avea să înainteze neoplatonismul. Dumnezeu spune Filon, este cognoscibil în El însuși, dar numai El deține puterea de a se cunoaște; este mai bun decât binele, mai înainte decât Umul (monada), mai pur decât unitatea. (Aristotel definise și el pe

trecut prin mare, peste care i se face conducător norul. Iar acest nume de nor dat Conducătorului a fost înțeles de cei dinainte de noi ca harul Duhului Sfânt, care conduce pe cei vrednici spre bine. Cel ce urmează acestui Conducător trece prin apă, căci Conducătorul deschide El însuși calea. Prin El se câștigă siguranța în libertate, în vreme ce cel care îl urmărește pentru a-l readuce în robie pierе în apă.

Căci cine nu știe că oastea egipteană constă din felurite patimi ale sufletului, prin care este luat cineva în robie. Aceste patimi trebuie să le înțelegem prin caii, prin carele de luptă și prin cei purtați de ele, prin arcașii, prin aruncătorii cu praștia, prin călăreții și prin grosul oștii vrăjmașe. Căci ce deosebiri ar putea arăta cineva între pornirile furioase ale gândurilor — sau între cele stăpânite de plăcere, de supărare și de lăcomie — și oastea amintită? Piatra azvârlită cu praștia este calomnia și pornirea mânioasă este lancea cu vârf ascuțit. Iar plăcerile pătimase se pot înțelege ca niște cai ce trag carul după ei într-o pornire neînfrânată și pe cei trei luptători din el, pe care istoria îi numește cei trei dregători. Prin aceștia trei vei

Dumnezeu ca fiind Primus movens și actus purus, singurul care se poate gândi pe sine însuși el este Gândirea Gândirii (νοησις νοησεως).

Teoria trinitară pe care Filon a cunoscut-o în gândirea creștină primară îl conduce la o teorie asupra Logosului destul de confuză: vrând să împace pe Moise cu Platon, Filon admite realitatea actului creației (din nimic) dar între Dumnezeu și lumea creată interpune Logosul – adevăratul demiurg, în care

înțelege, desigur, după cele ce le-ai cunoscut mai înainte, sub chipul tainic al pragului și al stâlpilor, întreita împărțire a sufletului: rațiunea, pofta și mânia.

Acestea toate și cele de un neam cu ele, împreună cu conducătorul oștirii celei rele, vor intra în apă urmărind pe izraeliți. Însă firea apei, prin toiagul călăuzitor al credinței și prin harul luminos se face dătătoare de viață celor care caută scăpare în ea, iar celor ce-i urmăresc, mijloc de pieire. Pe lângă acestea istoria ne învață că cei ce trec prin apă să nu mai tragă după ei nimic din oastea potrivnică după ce au ieșit din ea. Căci dacă va scoate cineva din apă împreună cu el și pe vrăjmașul, va rămâne în robie și după trecerea prin apă, scoțând cu el viu pe tiranul, pe care nu l-a scufundat în adânc. Aceasta înseamnă, dacă vrea cineva să lămurească și mai mult această ghicitură, că toți cei ce trec prin apa tainică a botezului, trebuie să omoare toată tabăra răutății în apă, și anume: lăcomia, pofta desfrânată, cugetul răpitor, patima înfumurării și mândriei, pornirea mânioasă, furia, pizma, bârfirea, toate acestea și cele asemenea. Deoarece aceste patimi obișnuiesc să urmeze firii noastre,

subzistă lumea inteligibilă (platonică) dar care nu este Dumnezeu decât în raport cu noi. (Este ușor de observat unde își are rădăcinile arianismul). Primele semne ale emanantismului plotinic se citesc deja în speculația filoniană atunci când spune că sufletul nostru vine din cel divin de care este legat nemijlocit și rezultă în noi prin extensiune.

Plotin va desăvârși teoria emanației (vezi "enneadele"), făcând o analiză a lumii în acest sens: pe treapta cea mai de jos

trebuie să le omorâm în apă.

Aceste mișcări ale cugetării și cele ce se nasc din ele trebuie omorâte ca în taina Paștelui. Căci acesta este numele Mielului jertfit, al cărui sânge împiedică moartea de la cel ce-l folosește. Deci precum acolo poruncind să se mănânce pasca cu pâinea nedospită, (adică neamestecată cu aluat vechi), legea dă de înțeles să nu se amestece în viața următoare nimic din rămășițele răutății, ci să înceapă viața de după aceea de la începutul ei, întrerupând prelungirea celei de mai înainte în timpul următor, prin schimbarea în bine, așa și acum Cuvântul voiește ca orice fel de păcat să se înece în Taina botezului, ca într-un adânc, ieșind cel botezat singur fără să tragă cu sine ceva străin, în viața lui următoare. Aceasta e și ceea ce auzim prin cuvântul care zice: "În aceeași apă se desparte prin moarte și viață dușmanul și prietenul, dușmanul pierind, iar prietenul fiind adus la viață". Dar mulți din cei ce au primit botezul tainic, nesocotind învățăturile legii, au amestecat aluatul vechi al păcatului cu viața de după botez și poartă prin faptele lor oastea egipteană cu ei vie și după trecerea prin apă. Căci

a existenței se află materia (în sensul lui Aristotel); deasupra materiei se află sufletele particulare (după Aristotel acestea sunt forme, după Platon sunt Idei), emanații ale sufletului universal și existente în ele însele, având viața lor proprie (cf. stoicismului). Deasupra sufletelor particulare se află ideile pure, inteligibilele (după Platon) dar acestea sunt în număr egal cu indivizii particulari (cf. lui Aristotel). Există chiar o idee a urâteniei, a diformității, a răutății; dar ideea urâteniei

cel ce s-a îmbogățit prin răpire sau nedreptate, ori a câștigat vreun pământ oarecare prin jurământ mincinos, sau trăiește cu vreo femeie în preacurvie, sau cutează să facă orice altceva din cele ce le făcea înainte de botez, socotește că s-a eliberat de robia păcatelor, rămânând totuși în desfătarea de obișnuințele sale cele rele și după baia botezului, nevăzându-se pe sine supus răilor stăpâni. Un astfel de stăpân sălbatic și furios este patima desfrânării care îmboldește gândul robit, cu plăcerile ei ca și cu niște bice. Un alt stăpân de felul acesta este lăcomia, care nu lasă nici un pic de odihnă celui pe care-l robește, ci oricât de mult ar lucra, la porunca slujitorilor stăpânului și oricât câștig i-ar aduce spre stâmpărarea poftii lui, se avântă spre și mai multe. Și toate celelalte câte se fac din patimă, alcătuiesc numărul mare al stăpânilor, cărora robindu-le cineva, chiar dacă s-a întâmplat să treacă prin apă, după părerea mea încă nu a trecut prin apă tainică, a cărei lucrare pricinuieste tiranilor celor răi pieirea.

Dar să înaintăm iarăși cu cuvântul nostru. Cel ce a trecut marea cea gândită și a văzut în sine omorât pe

despărțită de materie – singura sursă a răului și a dezordinii – nu are în ea nimic urât.

Mai sus decât Ideile se află Unitatea supremă atât de omogenă în sine încât este imposibil de a-i distinge esența de act. A gândi, a voi, a acționa - toate acestea nu se disting decât în raport de noi. Este mai presus de Inteligență fiindcă nici măcar distincția dintre gânditor și obiectul gândirii nu se poate realiza la această transcendență absolută. Monada primordială

egipteanul cel gândit nu va mai privi numai la Moise, purtătorul toiagului virtuții, ci crede mai întâi lui Dumnezeu, după cum spune cuvântul istoriei, iar apoi se încrede și lui Moise, slujitorul Lui. E ceea ce vedem și acum la cei ce au trecut apa cu adevărat, care s-au dăruit lui Dumnezeu și ascultă cu încredere de cei ce slujesc lui Dumnezeu prin preoție, cum spune Apostolul.

După aceasta au urmat o cale de trei zile și apoi și-au așezat tabăra într-un loc oarecare, unde au aflat apă, dar care li s-a arătat întâi ca nefiind bună de băut, din pricina amarăciunii. Când însă Moise a aruncat în ea lemnul, s-a făcut bună de băut celor însetați. Istoria aceasta are și ea un înțeles mai înalt. Și anume: celui ce a părăsit plăcerile egiptene, cărora se robise înainte de a trece marea, la început viața în libertatea de patimi i se pare grea și fără gust, despărțit fiind de plăceri. Dar dacă se aruncă lemnul în apă, adică dacă primește cineva taina Învierii, care și-a avut începutul prin lemn (și auzind de lemn să înțelegi, desigur, crucea), simțirea lui este mângâiată de o dulceață plăcută și astfel viața lui virtuoză i se face mai dulce și mai

este deci deasupra existenței și deasupra oricărei posibilități de afirmare (sursa apofatismului areopagitic este clară aici). Căci a spune ceva despre ființa ei înseamnă a o defini (οριζειν), adică a o limita, a o circumscrie. Cunoașterea de către noi a acestui Principiu suprem constă doar în a spune ce nu este. Dealtfel ar fi inutil să îngrădăm în abisul perfecțiunii Unului calități finite pe care noi le experimentăm aici jos, căci astfel am altera natura simplă a Absolutului. Filozoful introduce aici

iubită, fiind îndulcită de nădejdea celor viitoare.

În călătoria lor mai departe găsesc un loc răcorit de finici și de izvoare, care îi odihnește pe călători. Izvoarele sunt douăsprezece și au o apă curată și plăcută. Iar finicii sunt șaptezeci și sunt bine crescuți și înalți, căci timpul i-a ridicat la înălțime. Ce descoperim în acestea, urmând mai departe firul istoriei? Că taina lemnului, prin care apa virtuții se face bună de băut celor însetați, ne aduce la cele douăsprezece izvoare și la cei șaptezeci de finici, adică la învățătura Evangheliei, în care cele douăsprezece izvoare sunt cei doisprezece apostoli pe care Domnul i-a ales potrivit cu trebuința, făcând să izvorască prin ei cuvântul, cum a făcut și pe unii din prooroci să vestească mai înainte harul ce va țâșni prin apostoli, precum se spune: "În adunări lăudați pe Dumnezeu-Domnul, din izvoarele lui Izrael" (Ps., 67, 27). Iar cei șaptezeci de finici sunt apostolii hirotoniți, trimiși în toată lumea, în afară de cei doisprezece ucenici, fiind la număr câți spune istoria că erau finicii.

Dar socotesc că se cuvine să grăbim călătoria prin cuvânt, după ce prin cele înfățișate înainte am făcut mai

teologia negativă în viziunea căreia Dumnezeu este atât de bogat în toate atributele încât nivelul plinătății și superiorității lui este inexprimabil într-un limbaj uman, copiind palide experiențe pământești.

Pe calea dialecticii lui Platon sufletul nostru este condus până la culmea Existentului; din acest centru unic putem acum coborî și, în ordine inversă putem observa cum din unul iese multiplul (vezi Pitagora) și aceasta nu pentru că el ar avea

ușoară celor mai sârguincioși înțelegerea celorlalte opriri. Aceste opriri sunt virtuțile în care cel ce urmează stâlpului de nor, înaintând mai departe, își așează tabăra și se odihnește. Deci trecând peste alte opriri din cursul drumului, voi pomeni de minunea săvârșită cu stânca, din a cărei fire întărită și potrivnică a izvorât apă bună de băut celor însetați, învârtoșarea ei topindu-se în apă. Nu e nici o greutate în a vedea un înțeles mai înalt și în faptul acesta al istoriei ce s-a continuat. De fapt, cel ce a părăsit pe egipteanul mort în apă și s-a îndulcit prin lemn și s-a desfătat de izvoarele apostolice și s-a odihnit sub umbra finicilor se face și primitor al lui Dumnezeu. Căci piatra, cum spune Apostolul (I Cor., 10, 4), este Hristos, Care este vărtos și potrivnic pentru cei necredincioși, dar dacă vine cineva cu toiagul credinței, Se face bun de băut celor însetați și curge în lăuntrul celor ce-L primesc: "Eu și Tatăl Meu vom veni, zice, și Ne vom face locaș în el" (In., 14, 25).

Dar nu trebuie să lăsăm netâlcuit nici faptul că după ce trec marea și după ce li se îndulcește apa călătorilor

nevoie de această emanație ci, dintr-o supraabundență care-i este specifică – așa cum produce soarele căldura și lumina. Prima care iese din Unul este Inteligența ca cea mai bună imagine a sa; singura diferență între Unul și Inteligență este că Unul zămislește iar Inteligența este zămislită și de aceea se cheamă Logos, Fiu. Acesta odată zămislit reintră în sânul Tatălui și printr-o activitate specifică lui va zămisli la rândul său a treia esență – Sufletul (Psihe) și astfel se completează prima

virtuții și după odihna răcoroasă lângă izvoare și sub finici și după ce beau apă din stâncă, li se sfârșesc cu totul merindele luate din Egipt. Și astfel, nemairămânându-le acestora nici o hrană străină, pe care o adunaseră în Egipt, le curge o hrană de sus, care e în același timp de multe feluri și de un singur fel. Căci la vedere e de un singur fel, dar însușirea ei este de multe feluri, făcându-i-se fiecăruia potrivită cu dorința lui. Ce învățăm de aici? Cel ce se curățește pe sine de viața egipteană și străină și de alt neam, și-și golește sacul sufletului său de orice hrană rea, pe care o adună egiptenii, primește cu sufletul curat hrana ce coboară de sus, care nu a crescut din vreo sămânță cultivată de noi în pământ, ci e pâine făcută de-a gata, fără de sămânță și nelucrată, pogorâtă de sus și așezată pe pământ. Să înțelegi, prin hrana adevărată de care vorbește istoria prin acest chip, că pâinea ce s-a coborât din cer nu este ceva fără de trup. Căci cum s-ar face hrană trupului ceva netrupesc? Deci Cel netrupesc Se face trup, iar trupul acestei pâini nu a avut nevoie nici de sămânță, nici de stropire, ci pământul, rămânând cum era, s-a umplut de

triadă. Sufletul va emana la rândul său sufletele particulare, așa cum Inteligența conține Ideile, și care sunt asemenea cu el însuși dar având o strălucire din ce în ce mai slabă, precum razele soarelui depărtându-se de sursă. Căderea sufletelor în starea grosieră materială a trupurilor se explică de către Plotin prin tendința lor de independență și de individualizare (cf. Aristotel). Pentru el sufletele nu sunt substanțe corporale dar nici simple forme căci astfel nu ar mai avea nici rațiune,

această hrană dumnezeiască, de care se împărtășesc cei ce flămânzesc. Prin această minune e vestită de mai înainte taina săvârșită cu Fecioara. Această pâine neprodusă prin lucrarea pământului este Cuvântul, Care, prin multele însușiri ale Lui, Își potrivește lucrarea după însușirile celor ce Îl mănâncă. Fiindcă știe să fie nu numai pâine, ci și lapte și carne și legumă și orice răspunde trebuinței și dorinței celor ce-L primesc, cum ne învață cel ce ne pregătește nouă o astfel de masă bogată, dumnezeiescul apostol Pavel. Căci celor mai desăvârșiți, le face cuvântul său hrană mai tare și carne; celor mai slabi, legumă, iar pruncilor, lapte. Iar toate minunile pe care le descrie istoria despre hrana aceea sunt învățături despre hrana cea spre virtute.

Căci zice că tuturor li se îmbie deopotrivă spre împărtășire și nu se deosebește întru nimic după puterea celor ce o adună; apoi nu e nici mai multă, nici mai puțină decât le trebuie. Iar aceasta cuprinde, după judecata mea, un sfat dat tuturor îndeobște, ca cei ce-și adună mijloacele de trai din bunurile materiale să nu treacă peste măsurile de obște, ci să știe că este o unică măsură în firea noastră în ce

nici voință, nici sensibilitate. Ele sunt o energie spirituală prezentă în corp. La moarte se întorc în Sufletul universal, în interiorul căruia își pierd conștiința și individualitatea (deși își păstrează într-un anumit fel propria esență). Sufletele care au locuit corpuri depravate și orbite de patimi josnice, la moarte trec în trupul unui animal, aceste metempsihoze repetându-se până când sufletul își va ispăși pedeapsa, după care părăsind definitiv materia și patimile se va întoarce în Sufletul universal.

privește hrana: ceea ce trebuie zilei în care se află. Căci chiar dacă se adună în ziua aceea mai multe decât cere trebuința ei, stomacul nu poate să treacă peste măsurile lui, nici nu se poate lărgi împreună cu nesăturarea adunării. Ci, precum zice istoria, celui ce a adunat mult, nu i-a prisosit pentru că nu are unde să țină ceea ce îi prisosește; nici celui ce a luat puțin nu i-a lipsit, căci nevoia lui îngustându-se s-a făcut pe măsura a ceea ce a aflat. Iar celor ce păstrează prisosul, nesăturarea li se va face pricină de înmulțire a viermilor.

Prin aceasta Scriptura spune în oarecare fel celor lacomi, că tot ce e adunat în afară de trebuință, din pofta acestei lăcomii, se preface în ziua următoare, adică în viața viitoare, celui ce a adunat-o, în viermele neadormit, care prinde viață din lăcomie. Iar cuvântul că ceea ce se pune deoparte numai cât trebuie pentru sâmbătă nu suferă nici o stricare cuprinde acest înțeles: trebuie să ne folosim de voința lacomă numai când ceea ce adunăm nu e supus stricăciunii. Aceasta ni se face de folos când, după ce vom trece de viața aceasta de pregătire, vom intra în nelucrarea

Această parte a gândirii lui Plotin formează mistica lui, impregnată de elemente pitagoreice, platonice, orfice și alte tradiții vechi orientale inclusiv indiene (Plotin studiase Upanișadele). În centrul ei se află imaginea peșterii lui Plato, parabolă a gândirii filozofice care va impresiona pe toți gânditorii din antichitate până în epoca modernă (vezi dialectica hegeliană – teză, antiteza și sinteză). Plotin face așadar în filozofia și mistica lui sinteza cea mai reușită a

de dincolo de moarte. Pentru că ziua dinaintea sâmbetei este și se numește ziua de pregătire (Paraschevi = Vineri).

Dar ea e viața aceasta, în care trebuie să ne pregătim pentru viața viitoare, în care nu vom mai săvârși nici un lucru din cele ce ne sunt îngăduite aici, nici lucrarea pământului, nici neguțătoria, nici slujirea noastră, nici altceva din cele cu care ne sârguim aici. Ci petrecând în nelucrare totală, vor aduna roadele semințelor semănate de noi în viața aceasta. Ele vor fi nesticăcioase, dacă semințele semănate în viață au fost bune, și stricăcioase și primejdioase, dacă am semănat semințe rele în timpul lucrării pământului în viața aceasta. "Căci cel ce seamănă în duh, zice, va secera din duh viață veșnică; iar cel ce seamănă în trup, din trup va secera stricăciunea" (Gal., 6, 8). Așa că numai pregătirea spre mai bine se numește propriu-zis pregătire și este întărită prin lege; numai prisosul ei este nesticăcios. Ceea ce însă e dimpotrivă nu se numește pregătire, ci nesocotirea acesteia. De aceea istorisirea cere oamenilor numai pregătirea ce se face spre mai bine, lăsând celor înțelepți să înțeleagă contrarul

antichității filozofice și religioase, lăsând speculației creștine o moștenire strălucită ca limbaj și ca idei.

La sfârșitul acestei prime jumătăți din istoria civilizației, numită antichitate (greco-romană – în special), după ce am traversat peisajul fabulos al filozofiei și spiritualității precreștine – o cărare sinuoasă printre Rațiune și Simetrie – putem spune, împreună cu Camil Petrescu "eu am văzut idei".

pricinuit de lipsa acesteia. Căci, precum după înscrierea pe listele oștii conducătorul oștirii procură mai întâi hrana ei și apoi dă semnul pentru luptă, tot astfel și ostașii virtuții primesc merindea tainică a lor și apoi purced la războiul cu cei de alt neam, având pe Iisus, urmașul lui Moise, de conducător în luptă.

Vezi cum urmează cuvântul după rânduială? Câtă vreme omul este mai slab din pricina relei tiranii ce-l asuprește, nu respinge pe vrăjmaș prin puterea sa. Căci nici nu poate. Ci altul este cel ce luptă pentru cei slabi, lovind pe vrăjmaș cu lovituri ce se urmează una după alta. Dar odată ce s-a eliberat din robia celor ce-l stăpânesc și s-a îndulcit de lemn și s-a odihnit de oboseală la popasul de sub finici și cunoaște taina pietrei și se împărtășește de hrana cerească, nu mai este apărat de vrăjmaș printr-o altă mână. Ci, ca unul ce a ieșit din vârsta copilăriei și a ajuns în floarea tinereții, se prinde el însuși în luptă cu cei potrivnici, având de conducător nu pe Moise, slujitorul lui Dumnezeu, ci pe Însuși Dumnezeu, Căruia îi slujea Moise. De fapt legea dată la început ca chip și umbră a celor

O reiterare sumară ne va ajuta și mai mult în fixarea acestei linii neîntrerupte a genezei speculației filozofice care, după cum am văzut, se naște în Ionia (Asia Mică), unde, după cum afirma Herodot, exista o puternică influență a tradițiilor egiptene, caldeene, feniciene, etc. (de ce nu și iudaice prin diaspora ebraică, veche de milenii).

Punctul de plecare este observarea naturii înconjurătoare și căutarea unui răspuns în elementele materiale

viitoare rămâne de nebiruit (de neînlăturat) în luptele adevărate, dar conducător și plinitor al legii este urmașul lui Moise, vestit mai înainte, prin purtarea aceluiași nume, de cel care a urmat atunci lui Moise la conducere.

Iar poporul, când vede mâinile legiuitorului ridicate, se face mai tare în luptă, decât vrăjmașul, iar dacă le vede coborâte, este biruit. Ridicarea mâinilor lui Moise spre înălțime închipuiește vederea înțelesurilor mai înalte ale legii, iar aplecarea lor către pământ înseamnă tâlcuirea mai umilă și mai coborâtă a legii, după literă. Mâinile îngreuiate ale lui Moise le susține preotul ajutat de unul din cei apropiați după neam (Ieș., 17, 9-12). Nici acest lucru nu este în afară de șirul înțelesurilor mai înalte. Fiindcă adevărata preoție unită cu cuvântul dumnezeiesc, ridică din nou spre înălțime puterile (energiile) legii căzute la pământ din cauza îngreuerii înțelegerii iudaice și sprijinește pe piatră legea căzută la pământ, ca, înălțată în chipul mâinilor întinse, să-și arate scopul ei celor ce văd. Căci într-adevăr, pentru cei ce pot să vadă se arată în lege foarte limpede taina crucii. De aceea zice Evanghelia undeva că "Nu va

primare – apa, aerul, pământul și focul. Dar foarte devreme, spiritul uman este impresionat de un dublu aspect al lucrurilor: de o parte totul se mișcă în natură, totul se transformă, într-o neîntreruptă devenire; pe de altă parte, sub multitudinea formelor care se succed, există ceva statornic, un fel de fond comun, imuabil, al naturii. De aici cele două mari curente: unul al devenirii – cu Heraclit și celălalt al identității permanente – cu Parmenide. Aici începe să apară în gândirea filozofică

trece din lege nici o iotă și nici o cirtă" (Mt., 5, 18). Prin cele spuse despre Moise se arată două linii: una alăturată cu pământul și una, ridicată în sus, prin care se desemnează chipul crucii. Aceasta s-a văzut atunci și la Moise, care trebuie înțeles în locul legii ce se face pricina biruinței celor ce văd.

Și iarăși, cuvântul dumnezeiesc ne conduce înțelegerea spre cele și mai înalte ale virtuții prin urcușul ce urmează. Căci cel ce s-a întărit prin mâncare și și-a arătat puterea în lupta cu cei potrivnici, făcându-se biruitor asupra lor, este călăuzit la negrăita cunoaștere a lui Dumnezeu. Prin aceasta, cuvântul dumnezeiesc ne învață cât de multe biruințe trebuie să dobândim în această viață pentru ca să îndrăznim să ne apropiem cu înțelegerea de muntele cunoașterii lui Dumnezeu și să primim sunetul trâmbițelor și să intrăm în întunericul unde Se află Dumnezeu ca să sape pe table poruncile dumnezeiești; iar dacă acestea s-ar sfârâma prin vreo greșală, să întindem iarăși lui Dumnezeu tablele tăiate cu mâna, ca să se scrie din nou de către degetul dumnezeiesc literele nimicite odată cu ele mai

distincția fundamentală între o lume a reprezentării (senzorială) și una a realității (ontologică), adică un univers raportat la subiect și unul obiectiv, considerat în el însuși.

Urmează concilierea celor două poziții extreme în teoria atomistă (Leucip și Democrit) în care existentul și aparentul (fenomenalul) par să fie la fel de reale – devenirea pe care o percepem cu simțurile nefiind decât aparența unei realități mereu identice cu sine, imperceptibilă dar cerută cu necesitate

înainte.

Dar mai bine este să înfățișăm înțelesul mai înalt al acestora în continuarea celor de mai înainte, potrivit înșiruirii istorice. Întâi cel ce privește pe Moise și norul, care amândoi călăuzesc pe calea virtuții, vede în Moise învățăturile legii, iar în nor, pe Conducătorul în ale legii. Apoi după ce și-a curățit cugetul trecând prin apă, omorând și alungând de la sine tot ce este de alt neam, va gusta apa amară a Merei, adică din viața lipsită de plăceri, ce pare la început amară și neplăcută celor ce-o gustă, dar se face dulce celor ce primesc lemnul (cruții) în simțurile lor. Pe urmă, desfătându-se de frumusețea finicilor și a izvoarelor evanghelice și umplându-se de apa vie care țâșnește din piatră și primind în sine pâinea cea cerească, se îmbărbătează împotriva celor de alt neam, făcându-i-se întinderea mâinilor legiuitorului pricină a biruinței, fapt care închipuie taina crucii.

După toate acestea este călăuzit la vederea (contemplarea) firii celei mai presus de toate. Calea către o astfel de cunoaștere este curățirea nu numai a trupului,

de rațiune, ca explicație generală a lucrurilor.

În același timp, ca o depășire a teoriei naturaliste a elementelor primare, vedem născându-se noțiunea unei ordini universale, o organizare armonioasă, raporturi stabile și riguros determinate. Pentru Pitagora, elementele ultime care alcătuiesc universul sunt numerele. Cu Democrit își face intrarea în filozofie concepția mecanicistă (și nu va mai ieși niciodată). La început ea a fost concepută ca un simplu joc de

spălat prin oarecare stropiri, ci și a oricărei pete a veșmintelor, spălate în apă. Aceasta înseamnă că cel ce vrea să se apropie de vederea (contemplarea) celor ce sunt trebuie să se curățească de toate; că cel ce le-a spălat pe amândouă, potrivit lor, de orice pată, să fie curat și nepătat și cu sufletul și cu trupul. Aceasta, pentru a ne arăta curății Celui ce vede cele ascunse, dar și pentru că bunul chip din afară dă pe față starea dinăuntru a sufletului. De aceea, înainte de urcare pe munte își spală, potrivit poruncii dumnezeiești, veșmintele, prin chipul veșmintelor arătându-se înfățișarea vieții cu bun chip. Desigur n-ar putea spune cineva că o pată văzută a veșmintelor e o piedică în suișul celor ce urcă spre Dumnezeu. Dar socotesc că este potrivit să se numească veșmânt înfățișarea purtărilor din viața aceasta.

Împlinindu-se aceasta și lăsându-se departe de munte și turmele de vite, se apropie de urcușul spre înțelesurile cele înalte. Iar oprirea oricărui animal de a se arăta pe munte înseamnă, după înțelegerea noastră, ridicarea peste cunoștința ce ne vine prin simțuri, la contemplarea celor

forțe oarbe – hazardul, dar mai târziu evoluează spre teoria existenței în natură a unei intenționalități, a unei inteligențe directoare. Prin această descoperire o Nousului organizator din interior al materiei, știința filozofiei se consideră deja constituită riguros. Spiritul uman devine critic și perspicace, compară și cântărește diferitele doctrine și reprimă pe cele hazardate, ori dovedește inutilitatea altora. Aceasta este epoca Sofiștilor, din sânul cărora, ca o repliere a spiritului asupra lui

cunoscute cu mintea (celor inteligibile). Fiindcă este propriu firii celor necuvântătoare să se conducă numai după simțuri, fără cugetare. Pe ele le conduce văzul și adeseori le împinge spre ceva auzul. Și toate celelalte prin care cunosc simțurile au un loc mare în viața animalelor. Dar contemplarea lui Dumnezeu nu se săvârșește prin ceea ce se vede, nici prin ceea ce se aude și nu este cuprinsă în vreun înțeles din cele obișnuite. Fiindcă nici ochiul nu L-a văzut, nici urechea nu L-a auzit, nici nu este ceva din cele ce se suie în mod obișnuit la inima omului (I Cor., 2, 9). Și cel ce voiește să se apropie de înțelegerea celor înalte trebuie să-și curățească mai întâi felul de viață de toată mișcarea simțială și animalică, să-și spele cugetarea de orice părere născută din vreo obișnuință și să se despartă de unirea obișnuită cu soția sa, adică cu simțirea care este soția firii noastre.

Numai după ce s-a curățit astfel, să îndrăznescă să se apropie de munte. Căci cu adevărat munte înălțat pieptiș și greu de urcat este cunoașterea lui Dumnezeu (teologia). Și mulțimea poporului de-abia ajunge la poalele ei. Iar dacă

însuși – apare Socrate. El coboară filozofia din cer pe pământ, ocupându-se de om (γνωθι σεαυτον – cunoaște-te pe tine însuși). Socrate întemeiază știința moralei al cărei scop final este utilitarismul și fericirea omului. Cu Platon se reia zborul gândirii spre înălțimi, atingând punctul maxim – Ideea pură a Binelui suprem. El identifică Nousul cu Gândirea divină, substituie numerele lui Pitagora cu esențele inteligibile și descoperă finalitatea morală a existenței adică acea

este vreun Moise, acela poate să se urce, primind în auz sunetul trâmbițelor, despre care spune cuvântul istorisirii că se aud tot mai tare pe măsura urcării. Iar trâmbița care lovește auzul este predica despre firea dumnezeiască și ea e puternică încă de la prima auzire, dar se întărește și mai mult și lovește și mai tare auzul celor ce au înaintat până la capăt. A trâmbițat și legea și proorocii taina dumnezeiască a întrupării; dar primele sunete erau încă prea slabe, ca să poată fi auzite de urechea neascultătoare. De aceea, auzirea greoaie a ideilor nu a primit sunetul trâmbițelor. Înaintând însă, cum spune cuvântul, trâmbițele s-au făcut mai puternice, iar ultimele sunete produse de propoveduirea evanghelică au ajuns la auz. Căci Duhul sufla tot mai tare prin organe în cei următori și făcea să răsunе sunetul tot mai puternic. Iar organele care răsunau în sunetul Duhului erau proorocii și apostolii, al căror sunet, cum spune psalmistul, “a ieșit în tot pământul și până la marginile lumii cuvintele lor” (Ps. 18, 5).

Iar mulțimea nu poate să cuprindă glasul ce vine de sus, dar lui Moise i se îngăduie să cunoască prin ele cele

kolokagatheia – un triumf definitiv al Binelui și Frumosului. Pentru Platon filozofia are funcție soteriologică (λυειν επιχειρει – Faidon 83 a) prin aceea că gândind la cele trecătoare (μελετη θανατου – Faidon 81 a, 67 c) ο Λογος προς την εν ουρανω συγγενειαν απο γης ημας αιρει – logosul ne ridică de pe pământ la cer unde se află înrudirea noastră (Timeu 90 a).

Cu Aristotel, Ideile platonice sunt readuse pe pământ,

negrăite, și apoi să învețe și pe popor poruncile pe care s-a învrednicit să le afle din învățătura de sus. Și acest lucru e unul din cele ce se practică și în Biserică, pentru că nu toți se pot îmbulzi la cunoașterea tainelor, ci aleg dintre ei pe cel ce poate să înțeleagă cele dumnezeiești și lui își pleacă cu recunoștință urechea, socotindu-l vrednic de crezare în toate câte le vor auzi, ca pe unul ce a fost învățat în cele dumnezeiești. "Căci nu toți sunt apostoli, zice, nici toți prooroci" (I Cor., 6, 29). Numai că acest lucru în multe biserici nu mai este acum păzit. Fiindcă mulți care mai au nevoie de curățirea de cele făcute în viața lor trecută, unii din cei nespălați și cu veșmântul vieții pătat, împinși de simțirea necuvântătoare, îndrăznesc să se apropie de urcușul dumnezeiesc, din care pricină sunt îngropați în propriile lor cugetări. Căci păreriile lor eretice sunt ca niște pietre necioplite care doboară și îngroapă pe propriul născocitor al relelor învățături.

Dar ce înseamnă intrarea lui Moise în întuneric și vederea lui Dumnezeu în acesta? Căci ceea ce istorisește acum pare oarecum contrar primei arătări a lui Dumnezeu.

transformându-le în concepte – produse ale spiritului printr-o elaborare inteligentă, individualizând generalitățile inteligibile ale lui Platon. În ceea ce privește divinitatea, Aristotel o plasează într-o sferă total despărțită de lume (deismul) deși, într-un sistem de gândire imens dar nu totdeauna clar, Dumnezeu pare uneori să se confunde cu sufletul lumii – Gândirea universală (Νοησις νοησεως), Noul care reglează din inima lucrurilor (entelechii) toată mișcarea și viața. Și

Căci atunci, Dumnezeu S-a arătat în lumină, iar acum, în întuneric. Dar nici acest lucru nu-l socotesc abătându-se din șirul celor tâlcuite de noi după înțelesul lor mai înalt. Căci cuvântul ne învață prin acestea că cunoașterea dreptei credințe se arată prima dată în lumină celor ce o primesc. Pentru că ceea ce se cugetă contrar dreptei credințe e întuneric; iar alungarea întunericului se face prin împărtășirea de lumină. Dar mintea înaintând și, printr-o luare-aminte din ce în ce mai mare și mai desăvârșită, ajungând la înțelegerea adevăratei cunoașteri, cu cât se apropie mai mult de vedere (contemplare), cu atât vede mai mult că firea dumnezeiască este de nevăzut (de necontemplat, de neînțeles). Părăsind deci tot ce se vede, nu numai câte le cuprinde cu simțurile, ci și pe cele câte socotește mintea că le vede (le înțelege), înaintează mereu spre cele dinăuntru prin multa străduință de a înțelege, la ceea ce este de nevăzut și de neînțeles, acolo vede pe Dumnezeu. Căci în aceasta constă adevărata cunoaștere a Celui căutat: că a-L cunoaște stă chiar în faptul de a nu-L cunoaște. Pentru că Cel căutat e mai presus de orice

pentru el, filozofia se identifică deci cu forma cea mai înaltă a vieții – cu morala sănătoasă. De asemeni pentru Epicur cunoașterea nu are decât valoare morală, și trebuie să conducă la fericire. Cu el se produce o revenire la pozitivismul lui Democrit și la negarea tuturor valorilor metafizice, afirmate de Platon și Aristotel.

Tot în vederea unui modus vivendi și stoicismul încearcă să interpreteze natura ca pe o împărăție a rațiunii unde

cunoaștere, înconjurat din toate părțile de necuprinsul Lui, ca de întuneric. De aceea zice înțeleptul Ioan, ajuns în acest întuneric strălucitor, că "pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată" (In., 1, 18). Căci cunoașterea ființei dumnezeiești rămâne neapropiată nu numai oamenilor, ci și întregii firi gândite cu mintea (inteligibile).

Când deci Moise ajunge mai tare în cunoaștere, mărturisește că vede pe Dumnezeu în întuneric, pentru că e propriu firii lui Dumnezeu să fie mai presus de orice cunoaștere și înțelegere.

"Căci a intrat, zice, Moise sub întuneric unde era Dumnezeu" (Ieș., 10, 21). Cine este Dumnezeu? "Cel ce a pus întunericul ascunziș al Său" (Ps. 17, 10), cum zice David, în care s-au descoperit tainele cele negrăite. Și ajungând Moise acolo, cele despre care fusese învățat mai înainte prin întuneric i se fac iarăși cunoscute prin întuneric, pentru ca, după cum socotesc, să se facă mai întemeiată învățătura despre acestea, fiind mărturisite prin glasul dumnezeiesc. Căci cuvântul dumnezeiesc oprește mai întâi să fie asemănat Dumnezeu cu ceva din cele

tronează Nousul. Stoicismul, pe linia lui Aristotel, identifică gândirea umană cu fondul rațional al lucrurilor; a urma rațiunea înseamnă a urma natura și a urma simultan rațiunea și natura înseamnă a asculta de Dumnezeu - marele suflet al lumii, răspândit în toată natura prin rațiunile seminale (logos spermaticos). Toate acestea se varsă în neoplatonismul din ce în ce mai contemplativ, mai amalgamat, interesat de o pace interioară, eliberată de toată tevatatura speculativă, mai obosit de

cunoscute de oameni, dat fiind că orice înțeles care se ivește în cugetarea sau socotința firii prin vreo imagine care mărginește plăsmuiește un idol despre Dumnezeu și nu vestește pe Dumnezeu. Iar în dreapta credință este o îndoită virtute: una care se ocupă cu Dumnezeu și alta care se ocupă cu curăția; căci și curăția morală este o parte a drepte credințe. Dar mai întâi a fost învățat cele ce trebuie cunoscute despre Dumnezeu. Iar cunoașterea constă în a nu primi cu privire la El nimic din cele ce se cunosc prin înțelegerea omenească. Apoi a învățat celălalt fel al virtuții, aflând prin ce fel de fapte se dobândește viața virtuoasă.

După aceasta intră în cortul nefăcut de mână. Cine va urma celui care pășește pe calea virtuții și-și ridică mintea atât de sus, celui care, urcând dintr-o culme în alta, prin urcușul spre înălțimi, ajunge mereu mai înalt ca sine. Acesta părăsește mai întâi poala muntelui, despărțindu-se de toți cei care au slăbit în urcuș. Apoi primește în auz sunetul trâmbițelor, fiind atras de el spre înălțimi. După aceasta pătrunde în adâncul nevăzului al cunoașterii lui Dumnezeu. Dar nici aici nu rămâne, ci trece la cortul

efortul intelectual, de meseria specific elenistă - filozofia, și împăcat în sine, în mistica lui Plotin, cu nuanțe hinduse și sceptice.

În latura romană, stoicismul va face o strălucită carieră și va supraviețui până în veacul III-IV d.Hr., numărând printre adepții lui numele cele mai răsunătoare - Panetius din Rodos, Posidonius, Ciceron, Pompeius, Caton, Brutus, Seneca, Epictet (numit și sfântul stoicismului), Marcus Aurelius etc. Fiind

nefăcut de mână. Și anume armonia minunilor cerești vestește înțelepciunea ce se arată în fapte și povestește marea slavă a lui Dumnezeu din cele ce se văd, după cum s-a spus: "Cerurile spun slava lui Dumnezeu" (Ps. 18, 2). Iar aceasta se face trâmbiță prin sunetul ei limpede și răsunător, cum zice unul din prooroci: "Trâmbițat-a Dumnezeu din înălțimi". Iar cel curățit și cu auzul inimii ascuțit, primind acest sunet, adică cunoștința puterii lui Dumnezeu, născută din contemplarea fapturilor, pătrunde cu înțelepciunea acolo unde este Dumnezeu.

Iar acest loc e numit de Sfânta Scriptură întuneric, ceea ce se tâlcuiește, precum s-a spus, ca necunoscutul și nevăzutul, în care intrând Moise vede acel cort nefăcut de mână, pe care îl arată celor de jos prin asemănarea materială. Dar ce este cortul acela nefăcut de mână, arătat lui Moise pe munte, la care i se poruncește să ia aminte ca la un arhetip (ca la primul model), ca prin alcătuirea făcută de mână să arate minunea nefăcută de mână? "Vezi să faci, zice, toate după chipul arătat ție pe munte" (Ieș., 25, 4). Stâlpii (să fie) auriți, împlântați pe temelii de argint și

doctrina oamenilor literați și rafinați, a constituit pentru creștinism un adversar destul de puternic dar elegant. Și pentru că ne aflăm în punctul de întâlnire și confruntare a celor două lumi, perioada aceasta este caracterizată de cercetători ca un timp al eclecticismului și al sincretismului.

Înainte de a încheia, se impune un minim discernământ al specificului creștin în raport cu lumea în care el apărea dar de care se deosebea esențial.

având de asemenea căpătâie de argint, iar deasupra alți stâlpi, ale căror temelii și căpătâie să fie de aramă, iar trupul lor argintat. Toți aceștia să fie făcuți din lemn ce nu putrezește, iar în jurul lor, la vedere, să se reverse strălucirea acestor materii. Și de asemenea un chivot poleit în aur curat, iar lemnul lui îmbrăcat în aur să fie și el din lemn care să nu putrezească. Pe lângă acestea să mai fie un sfeșnic având un singur fus ca temelie, care să se împartă la vârf în șapte brațe, având tot atâtea cercuri (scafe) pe ramuri. Materialul sfeșnicului să fie de aur fără vreun gol, sau de lemn, înăuntru. Pe lângă acestea, un jertfelnic și un acoperământ al împăcării și așa numiții heruvimi care să umbrească cu aripile lor chivotul. Aceștia să fie de aur nu numai la suprafață, pentru a înfățișa vederii o culoare frumoasă, ci în întregime de aur, până în miezul lor. Apoi, pe lângă acestea, diferite perdele din pânză țesute cu meșteșug, având în țesătura lor împletite felurite flori. Prin ele cortul se împarte în două: una văzută, în care pot pași unii dintre slujitori, și altă parte care nu se vede și în care nu se poate intra. Partea dinainte să se numească Sfânta, iar

Întâi de toate filozofia antică (și cea dintotdeauna) este un monolog neîntrerupt. Nimeni nu răspunde de sus nesfârșitelor interogații ale omului – această ființă (ζωον λογικον) cugetătoare, în timp ce Biblia este mai plină de răspunsuri decât de întrebări, fiindcă aici inițiativa o are întotdeauna Dumnezeu. Dealtfel există și un motiv logic și filologic pentru care filozofia rămâne o nesfârșită întrebare fără răspuns. Dezlegarea acestei enigme s-a făcut odată pentru

cea ascunsă, Sfânta Sfintelor. Pe lângă acestea să mai fie vase de spălat și vetre de foc. Și împrejmuirea de afară a curților să fie alcătuită din pânze de păr și din piei vopsite în roșu; și toate câte sunt arătate în Scriptură.

Ce rațiune ar putea înțelege în amănunte cele spuse? Și ce lucruri nefăcute de mână pot închipui acestea? Și ce folos aduce celor ce privesc închipuirea în materie a celor văzute acolo de Moise? Dar eu socotesc că e bine să lăsăm tâlcuirea înțelesului acestora, aceluia care au puterea să cerceteze prin Duhul adâncurile lui Dumnezeu (I Cor., 2, 10), dacă e cineva de felul acesta ca să poată "grăi taine în Duhul" (I Cor., 14, 2), cum zice Apostolul. Ceea ce spunem noi pe temeiul presupunerilor noastre despre acest înțeles lăsăm la judecata cititorilor, să primească sau să respingă, după cum va socoti cugetarea celui obișnuit să judece.

Zicem, deci, după ce Pavel a dezvăluit în parte taina (Evr., 9, 11), luând ca temei scurta lui tâlcuire, că lui Moise i s-a descoperit mai înainte ca printr-un chip, taina despre cortul care cuprinde totul. Cortul acesta este Hristos, puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu, Care, nefiind făcut

totdeauna în scena judecății lui Pilat (un adept al filozofiei sceptice, după toate aparențele) când, întrebându-L filozofic pe Hristos – "ce este adevărul?" – Acesta nu-i dă nici un răspuns. Există aici (și în toată filozofia) un viciu de formă: pusă astfel întrebarea – ce este adevărul – normal ar fi să-i răspundă un obiect și nu un subiect care răspunde personal numai la întrebarea cine este adevărul? Răspunsul viu la o cerere corectă este Revelația, adică manifestarea directă și personală a lui

de mână după firea Lui, primește să se plăsmuiască atunci când e de trebuință să fixeze acest cort între (în) noi. Astfel, în oarecare fel, același cort este și nefăcut și făcut, în prima calitate existând de mai înainte ca necreat, iar în a doua primind această alcătuire văzută, făcându-se creat.

Celor ce primesc întocmai taina credinței noastre nu li se va părea poate neclar ceea ce spunem. Căci Unul este în toate, Care era și mai înainte de veacuri, dar Care S-a și născut în cele de pe urmă dintre veacuri, fără să aibă nevoie să Se nască în timp. Căci cum ar avea nevoie de naștere în timp Cel ce există dinainte de timpuri și de veacuri? Dar a primit, pentru noi, care prin lipsă de voință ne-am stricat ființa, să Se facă ca noi, ca să aducă iarăși la ființă (la existență) ceea ce ajunsese în afara ființei (existenței). Acesta este Dumnezeu, Unul născut, Care cuprinzând în Sine totul, Și-a fixat între (în) noi cortul Său.

Iar dacă este numit "cort" Binele cel atât de mare, să nu se tulbure deloc iubitorul de Hristos, gândind că s-a micșorat mărirea firii dumnezeiești în înțelesul aflat în acest cuvânt. Pentru că nici o alta dintre numiri nu poate

Dumnezeu, care, mai înainte de a-L cunoaște noi ne-a cunoscut El, și cunoașterea Lui este întemeiere, creație. Prima revelație este actul creației și deci creație și cunoaștere se identifică și se intercondiționează. Biblia notează sugestiv că înainte de a pleca noi în căutarea Lui, Dumnezeu întreabă primul: "Adame, unde ești?" și niciodată nu va putea omul să cunoască ce este Dumnezeu – aspect care corespunde analizei științifice, obiective (și El nu poate fi un astfel de cobai), dar pentru cel ce

cuprinde înțelesul acestei firi, ci toate rămân la fel de departe de înțelesul ei deplin, atât cele ce sunt socotite ca cuprinzând înțelesuri mici, cât și cele prin care se face cunoscut ceva mare. Ci, ca toate celelalte, fiecare numire, după înțelesul ei, poate fi folosită în chip bine credincios spre arătarea puterii dumnezeiești, ca doctor, păstor, apărător, înger, pâine, vie, cale, ușă, casă, apă, piatră, izvor și toate celelalte ce se pot folosi într-un înțeles vrednic de Dumnezeu. Dar puterea cuprinzătoare a fapturilor, în care locuiește toată plinătatea dumnezeirii, cortul de obște al tuturor, care cuprinde în el toate, se numește cort în înțelesul cel mai propriu. Însă e de trebuință ca să se potrivească cu numele și vederea lui, în care fiecare dintre cele văzute ne ridică la contemplarea vreunui înțeles vrednic de Dumnezeu.

Deoarece marele apostol înțelege prin catapeteasma cortului de jos trupul, iar aceasta socotesc că o face din pricina feluririi lui, pentru că trupul își are firea alcătuită din cele patru stihii, (iar această tâlcuire o dă pentru că el însuși fusese condus poate la vederea cortului în cele

caută bine va știi totdeauna cine este El – Tatăl, Prietenul, Păstorul cel bun, Care-și cunoaște oile Sale și le strigă pe nume etc.

Nu putem să nu recunoaștem în filozofia greacă cea mai impunătoare construcție de idei (un adevărat Babel al rațiunii, al conceptelor). În mișcarea lui dialectică, spiritul elin se înalță din idee în idee, din ce în ce mai sus, depășind toate etajele existenței, am putea spune că s-a ridicat chiar mai sus decât

nepătrunse mai presus de ceruri, odată ce i s-au descoperit tainele raiului prin Duhul), bine ar fi ca, ținând seama de tâlcuirea făcută de el unei părți, să potrivim toată înțelegerea cortului tâlcuirii date de el acestei părți. Deci vom face chiar prin cuvintele Apostolului lămurirea celor închipuite în cort. Căci zice undeva despre Unul Născut, pe care-L înțelegem prin cort, că “întru El au fost făcute toate cele văzute și cele nevăzute, fie Scaunele, fie Stăpâniile, fie Începătoriile, fie Domniile, fie Puterile” (cf. Col., 1, 16).

Așadar stâlpii înălțați, strălucitori de poleiala argintie și aurie, și verigile și heruvimii care acopereau cu aripile lor chivotul și toate celelalte câte le înfățișează descrierea alcătuirii cortului, sunt, pentru cel ce privește spre cele de sus, Puterile mai presus de lume, contemplate în cort, care, din voia dumnezeiască, susțin toate. Ele sunt adevăratele noastre susținătoare, trimise să slujească celor ce vor primi mântuirea, care asemenea unor verigi prind sufletele noastre ale celor mântuiți, ridicând pe cei ce zac la pământ spre înălțimile virtuții. Iar când Scriptura vorbește despre heruvimi ce acopereau cu aripile lor tainele ascunse

Dumnezeu (vezi ideea Binelui la Platon) dar nu a ajuns la Dumnezeu. Totul este inventat, artificial, construit de jos în sus. Dar Dumnezeu nu este idee, oricât ar fi de superioară ci este Viață și de aceea El este născut (Hristos) și nu construit (făcut) din idei. Din filozofia greacă lipsesc două concepte fundamentale pentru întemeierea unei religii adevărate: creația și nașterea. Materia este în filozofie coeternă lui Dumnezeu, și acesta, în calitate de demiurg (deci nu creator –

în chivotul legii, întărește înțelesul arătat de noi prin cort. Căci noi am învățat că acesta este numele Puterilor ce se contemplă în jurul firii dumnezeiești, pe care le-au văzut Isaia și Iezechiel.

Iar chivotul legământului, acoperit cu aripile lor, să nu ni se pară străin auzului. Căci la Isaia se poate afla aceeași numire dată aripilor, ca chip, de către prooroc. Ceea ce se spune despre chivot mie mi se pare că are același înțeles cu ceea ce se spune de către proorocii aceia. Aceasta mi se pare că înseamnă necuprinsul (neînțelesul) contemplat al celor ascunse și negrăite. Iar auzind despre brațele sfeșnicului ce se înalță ca niște ramuri dintr-o singură tulpină, pentru ca lumina să se reverse îmbelșugat și darnic din toate părțile, nu vei greși de te vei gândi la razele de multe feluri ale Duhului, care împodobesc acest cort, cum spune Isaia, împărțind în șapte iluminările Duhului (Is., 7, 1).

Iar acoperământul împăcării socotesc că nu mai are nevoie de vreo tâlcuire, odată ce Apostolul i-a dezvelit înțelesul când a spus: "Cel pe care Dumnezeu l-a pus

ποιητης) doar o organizează, o cosmetizează (κοσμεως) iar triada divină precum și sufletele umane sunt rezultatul emanației – proces care nu are nimic comun cu Nașterea și Purcederea – acte intratreimice, ori cu creația din nimic a lumii și a omului – "suflet viu" (cf. Fac. 2, 7). Desigur, astfel de adevăruri "ieșite din inima lui Dumnezeu" (Ekehardt) și altele asemenea, nu puteau ajunge la mintea omului decât prin Revelație. În aceste lucruri "mai presus de minte și de cuvânt"

împăcare pentru sufletele noastre" (ιλαστηριον). Iar când aud de jertfelnic și de altarul tămâierii, înțeleg închinarea adusă neîncetat în acest cort de către cele cerești. Fiindcă nu numai limba celor de pe pământ și a celor de deasupra pământului, ci și a celor cerești se zice că înalță cântare de laudă Începătorului a toate. Aceasta este jertfa plăcută lui Dumnezeu, roada buzelor, cum zice Apostolul (Evr., 13, 15) și buna mireasmă a rugăciunii.

Iar dacă în cort sunt văzute și piei vopsite în roșu și țesături din păr, nici prin acestea nu se întrerupe firul contemplației (tâlcuirii duhovnicești). Căci ochiul proorocesc ajuns la vederea celor dumnezeiești a văzut de mai înainte patima mântuitoare, închipuită prin fiecare din cele spuse: prin pielea roșie, sângele, iar prin păr, moartea. Fiindcă părul în trupul omului este fără simțire; de aceea e chipul morții.

Deci când proorocul Moise vede cortul de sus, acestea le vede. Iar când cineva gândește la cortul de jos (fiindcă adeseori acesta sau biserica e numită de Pavel, Hristos), bine este să înțeleagă prin stâlpii Bisericii pe

omul trebuie să fie teodidact, așa cum a fost Moise ori sfântul Pavel (cf. Gal. 1, 12) și mai ales Sfântul Ioan Teologul.

O altă coordonată majoră a religiei adevărate este rugăciunea; căutare filozofică intelectualistă este înlocuită aici cu strigătul adâncului uman ("de profundis clamavi..."), acel urlat existențial ("să pipăi și să urlu Este!"), care să despice cerurile și să ajungă la urechile Domnului Savaot (vezi Iov). Omul filozofic este stăpânit totdeauna de mândrie și autonomie,

slujitorii tainei dumnezeiești. Căci așa îi numește Scriptura pe apostoli, pe învățători și pe prooroci. Pentru că nu numai Petru și Ioan și Iacov sunt stâlpi ai Bisericii, nici numai Ioan Botezătorul nu a fost sfeșnic aprins, ci toți cei pe care se sprijină Biserica și cei care prin faptele lor s-au făcut luminători, încât se zic stâlpi și sfeșnice ale Bisericii. "Voi sunteți lumina lumii" (Mt., 5, 14), zice Domnul către apostoli. Și iarăși dumnezeiescul Pavel le poruncește altora să fie stâlpi, zicând: "Fiți tari și neclintiți" (I Cor., 15, 58). Și pe Timotei l-a clădit ca stâlp bun, făcându-l și pe el, cum spune cu glasul său, stâlp și întărire a adevărului Bisericii (I Tim., 3, 15). În acest cort se vede săvârșindu-se neîncetat, dimineața și seara, jertfa de laudă și tămâierea rugăciunii. Aceasta ne-o dă să înțelegem marele David, când îndreptează spre Dumnezeu rugăciunea ca o tămâie întru miros de bună mireasmă și săvârșește jertfa prin ridicarea mâinilor (Ps. 140, 2). Iar auzind cineva de spălătoare, să înțeleagă pe cei ce prin apa tainică se curățesc de întinăciunea păcatelor. Spălător a fost Ioan cel ce spală în Iordan prin botezul pocăinței. Spălător a fost

este omul autarhic și independent, inventându-și singur totul – inclusiv pe Dumnezeu; în filozofie nimeni nu va sta în genunchi, și nimeni nu va cădea cu fața la pământ la picioarele unui Dumnezeu care te copleșește și cu măreția dar nu mai puțin cu mila și iubirea. Dealtfel și cea mai teribilă lecție a smereniei (pe care filozofii nu au cunoscut-o) a învățat-o omul tot de la Hristos – Dumnezeu care s-a plecat El mai întâi până la picioarele lui pentru a-l spăla de colbul păcatului (cf. Ioan 13,

Petru, făcând trei mii de suflete să coboare deodată în apă. Spălător al lui Candachie a fost Filip (Fapte, 8, 27, 38) și în sfârșit toți cei ce, făcându-se părtași de darul Duhului, fac harul lucrător. Iar curțile care, legate între ele, împrejmuesc cortul, de le va înțelege cineva ca pașnica unire în cuget a celor ce cred, nu se va abate de la ceea ce se cuvine. Căci așa le tâlcuiește David când zice: "Cel ce așezi ca hotare ale Tale pacea". Prin piele vopsită în roșu și prin țesăturile din păr, cu care este împodobit cortul, se poate înțelege în chip potrivit fie omorârea trupului păcatului, al cărei chip este pielea vopsită în roșu, fie viețuirea aspră prin înfrânare, cu care se înfrumusețează în mod deosebit cortul Bisericii. Pentru că pielea ce nu are în sine puterea de viață prin fire se face înflorită prin vopsirea în roșu, ceea ce înseamnă că harul Duhului Sfânt, care înflorește în oameni, nu vine decât în cei ce s-au omorât păcatelor. Iar dacă prin culoarea în roșu se socotește că Scriptura închipuiește și neprihănirea rușinoasă, mă învoiesc cu cel ce judecă astfel. Iar împletitura din păr, care face pânza aspră și înțepătoare la pipăit, închipuiește

4-15). În creștinism, toată pedagogia este eminentă divină, de sus în jos. Numai în rugăciune – "vorbitura minții cu Dumnezeu" – se realizează dialogul esențial, comuniunea reală dintre un suflet însetat și un Dumnezeu "plin de har și de adevăr". În toată filozofia antică (și în cea modernă) nu există nici o rugăciune cu excepția unor producții literare (în tragediile antice) sau în scrierile unui Epictet ori Marcus Aurelius, bănuți însă de influențe creștine deja; ca să nu mai

înfrânarea aspră, ce nimicește patimile cu care ne-am obișnuit. Iar acestea toate arată prin ele viața în feciorie, care asuprește trupul celor ce viețuiesc astfel.

Iar partea dinăuntru, numită Sfânta Sfintelor, în care nu pot intra cei mulți, socotim că nu se abate nici ea din înșiruirea celor tâlcuite. Căci e ceva cu adevărat sfânt și de necuprins adevărul celor ce sunt, și Sfânta Sfintelor, în al căror lăuntru nepătruns și negrăit e întemeiat cortul tainelor. Acest adevăr trebuie să rămână neiscodit în înțelesul lui mai presus de înțelegere.

Acestea și alte asemenea lor învățându-le prin vederea cortului, ochiul curățit al sufletului lui Moise, și înălțat fiind prin astfel de vederi, urcă iarăși spre vârful altor înțelesuri, primind învățătura despre veșmintele preoțești. Între acestea este haina de dedesubt și cea de deasupra și engolpionul strălucitor prin lucirile feluritelor pietre prețioase și mitra de pe cap și tăblița de pe ea, șorțul de in, rodiile, clopoței, iar deasupra tuturor, judecata și arătarea, și adevărul contemplat în amândouă și, legate de acestea pe o parte și pe alta, pietrele de pe umeri ce aveau

vorbim de tristețea iremediabilă a acestor doi stoici. De aceea, Sfântul Grigore de Nyssa și mai târziu Kierkegaard vor spune "La philosophie est la nourrice seche de la vie" – filozofia este doica stearpă a vieții ("Viața lui Moise" și respectiv "Journal"). Dealtfel rugăciunea filozofică nu ar fi avut nici o adresă deoarece Dumnezeu rămâne o idee vagă, impersonală și mai ales incomprehensibilă. În Cratyl, Platon mărturisește "că, în definitiv, noi nu știm nimic despre natura zeilor" –

săpate în ele numele patriarhilor. Mulțimea și numirile veșmintelor ne face să vedem în fiecare un înțeles mai înalt. Căci cărei haine a trupului i se poate da numele de arătare, sau de judecată, sau de adevăr? E limpede din acestea că prin cele descrise nu se înfățișează îmbrăcămintea materială, ci o podoabă a sufletului, țesută din purtările virtuozitate. De haina până la călcâie, de culoare albastră, zic unii din cei ce au tâlcuit acest cuvânt înaintea noastră, că această culoare închipuiește aerul. Eu însă nu pot să spun cât de mult se înrudește culoarea aceasta cu culoarea aerului. Totuși, nu resping această tâlcuire. Căci tâlcuirea se potrivește cu înțelesul virtuții, pentru că aceasta voiește ca cel ce are de gând să se sfințească lui Dumnezeu și să-și aducă trupul său ca o victimă neomorâtă, într-o jertfă vie și într-o slujire cuvântătoare, nu trebuie să-și înăbușe sufletul printr-o îmbrăcămintă groasă și foarte cărnoasă a vieții, ci să-și subțieze ca pe o pânză de păianjen, prin curățirea vieții, toate deprinderile lui și să se apropie de cele purtate în sus, adică să se facă aerian frângând firea aceasta corporală, ca, atunci când vom auzi trâmbița cea de pe

agnosticism ce domnea încă secole mai târziu când Sf. Pavel va găsi în Atena templul "Dumnezeului necunoscut". Nu-i vorbă că și zeii cunoscuți nu erau mai puțin ireali și penibili. În toată spiritualitatea precreștină extrabiblică domnește politeismul și impersonalul – acel Mare Anonim (Blaga) în care se topesc toate, fără contur și conștiință personală. Aici nu vom întâlni, în dreptul lui Dumnezeu, pronumele personal Eu, așa cum îl vom afla în Scriptură la tot pasul "Eu sunt Domnul Dumnezeu"

urmă, aflându-ne neîngreuiți și ușori, să fim răpiți în văzduh împreună cu Domnul, nefiind atrași la pământ de nici o greutate. Deci cel ce, cum spune psalmistul, "și-a subțiat ca păianjenul sufletul său", a îmbrăcat haina cea aeriană de la cap până la picioare. Aceasta înseamnă că legea nu vrea să se scurteze virtutea. Iar clopoței de aur, urmați fiecare de câte o rodie de jur împrejurul hainei, închipuiesc strălucirea faptelor bune. Căci două sunt faptele prin care sporește virtutea: credința în Dumnezeu și o conștiință în purtarea vieții. Aceste rodii și acești clopoței le adaugă marele Pavel veșmântului lui Timotei, când îi zice că trebuie să aibă credință și conștiință trează.

Credința să răsună puternic în predica despre Sfânta Treime, iar viața să fie asemenea firii fructului numit rodie. Căci învelișul rodiei nu se poate mânca, fiind tare și aspru, dar ceea ce se ascunde înăuntru este plăcut la vedere prin chipul frumos și felurit al fructului, însă și mai plăcut la gust și dulce la mâncare. Tot așa, viețuirea înțeleaptă și aspră este greu de primit și neplăcută simțurilor, dar e plină de bune nădejdi și dulce în rodul ei. Căci după ce

tău...". Relația dintre Dumnezeu și om este interpersonală și nominală: "Eu sunt Domnul Dumnezeul părinților voștri – Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov". Adresa este concretă și precisă. În civilizația păgână, rugăciunile, dacă ar fi fost, erau oricum inutile, fiindcă Destinul atotstăpânitor (Moira) rămânea orb și surd, inflexibil ca Sfinxul cu privirea împietrită și ucigătoare.

Cât privește antropologia filozofică, până și cel mai

grădinarul vieții noastre aduce la creștere rodia la vremea ei și o face să-și arate celor ce o gustă frumusețea adunată de ea, împărtășirea de roadele ei este dulce. Căci zice undeva dumnezeiescul Pavel că orice educație la început nu pare plăcută, ci tristă, cum e coaja rodiei celor ce o ating. Dar mai pe urmă dă un rod plăcut. Aceasta este dulceața dinăuntru a fructului. Scriptura mai poruncește că haina aceasta să fie împodobită cu ciucuri. Ciucurii sunt adăugiri atârnate peste trebuință, în formă de globuri, numai ca podoabă. Prin aceasta învățăm că virtutea nu trebuie îndeplinită numai pe măsura poruncilor, ci trebuie să se ajungă și la ceva gândit de noi din cele din afara lor, care să fie ca un adaos pentru împodobirea veșmântului, cum făcea și Pavel, care împletea de la sine ciucuri frumoși în porunci. Căci legea îngăduind ca cei ce slujesc la altar să aibă partea lor de la altar și neîmpiedicând ca cei ce vestesc Evanghelia să-și aducă cu ei o femeie și să trăiască din Evanghelie, Pavel vestește totuși Evanghelia fără împovărarea cuiva, flămânzind, însetând și fiind lipsit de haine. Aceștia sunt ciucurii frumoși ce împodobesc veșmântul poruncilor prin

serios dintre antici – divinul Platon, spune uneori că nu-i exclus ca zeii să-l fi făcut pe om pentru a se amuza și el nu este decât o jucărie în mâinile lor. A se compara cu psalmul 8, 3-9: "ce este omul că-ți amintești de el? Micșoratu-l-ai pe dânsul cu puțin față de îngeri, cu mărire și cu cinste l-ai încununat pe el." Ca să nu mai vorbim de istoria întemeierii ființei umane unde se fixează originea acesteia la Dumnezeu, în atenția Lui specială (Fac. 2, 7)

adăugirile sale.

Apoi se pun peste haina cea lungă doi umerari ce coboară până la piept, ca și pe spate, uniți între ei cu două paveze așezate pe fiecare umăr, iar pavezele sunt pietre scumpe purtând săpate pe ele, fiecare, numele a șase patriarhi. Țesătura umerarilor este din felurite culori: albastrul se împletește cu porfira, iar stacojiul cu visonul (albul inului). Și în toate acestea e întrețesut firul de aur, încât din această amestecare felurită de culori se răspândește o strălucire frumoasă a țesăturii. Din acestea învățăm că cele ce sunt dincolo de suprafață, cele ce se fac podoaba inimii, se alcătuiesc din multe și felurite virtuți. Albastrul se împletește cu porfira, căci împărăția se însoțește cu curăția vieții. Stacojiul se amestecă cu visonul (albul inului), căci în roșeața rușinii e amestecată strălucirea și curăția vieții. Iar aurul ce strălucește împreună cu aceste flori închipuiește comoara adunată într-o astfel de viață.

Și iarăși numele patriarhilor, care sunt săpate în pietrele atârnate de umeri, nu puțin ne ajută la această

Era firesc ca și morala filozofică să oglindească nivelul cosmoteoriei respective și păcatele zeilor se amestecă de-a valma cu cele ale oamenilor într-un hybris nestăvilit. Nu putem să nu acceptăm și existența unor exemplare cu o morală superioară, dar ceea ce ne izbește neplăcut înțelegerea este faptul că un Socrate, un Platon, Aristotel, Epicur ș.a., vorbesc în scrierile lor cu o dezinvoltură impardonabilă despre "păcatul grecesc" – sodomia, cei mai mulți dintre ei fiind condamnați la

înfrumusețare. Căci prin pildele faptelor bune în care ne-au premers ei, se înfrumusețează și mai mult viața oamenilor. Iar de podoaba umerarilor atârna o altă podoabă. Ea consta din niște plăcuțe atârnate de paveze, pe fiecare umăr. De aceste plăcuțe atârna o tăbliță de aur în formă de pătrat, strălucind de pietrele prețioase așezate în patru rânduri, fiecare rând fiind alcătuit din câte trei pietre. În aceste pietre nu se găsea una la fel cu alta, ci fiecare strălucea prin niște raze deosebite. Forma podoabei era aceasta. Iar înțelesul plăcuțelor atârnate de umeri este înarmarea cuvenită împotriva potrivnicului. Căci, precum s-a spus puțin mai înainte, virtutea se câștigă prin credință și prin buna conștiință a vieții. Amândouă acestea se întăresc din ambele părți, prin plăcuțe, care rămân negăurite de săgețile vrăjmașului, ca niște arme ale dreptății la dreapta și la stânga. Iar podoaba în formă de pătrat, atârnată de plăcuțe, dintr-o parte și alta, în care sunt scrise numele patriarhilor și semințiilor, slujește ca acoperământ al inimii. Scriptura ne învață că cel ce respinge pe vicleanul săgetător prin aceste două platoșe își împodobește sufletul cu toate

moarte pentru acuzații de libertinaj și corupție morală. Mândria specifică unui intelectualism exagerat îi împiedică să recunoască slăbiciunile inerente firii umane, socotind că omul se poate ridica prin propriile forțe deasupra patimilor omenești. Eșecul, recunoscut mai curând sau mai târziu, pecetluiește cu o tristețe adâncă sfârșitul acestor uriași ai cugetării, obligați să-și recunoască incertitudinea și îndoiala. (vezi Socrate: "știu că nu știu nimic"; Platon moare trist din pricina eșecului

virtuțile patriarhilor, fiecare strălucind astfel prin pavăza virtuții. Iar forma pătratului era un semn al statorniciei în bine. Căci o astfel de formă este greu de clătinat, fiind fixată deopotrivă prin cele patru unghiuri, pe liniile drepte ale laturilor.

Iar lăntișoarele prin care aceste podoabe se prind de brațe mi se pare că ne învață că viața înaltă se deosebește prin îmbinarea înțelepciunii (a filosofiei) făptuitoare, cu contemplația (vederea) lucrătoare, dat fiind că inima închipuiește contemplația (vederea) iar brațele, faptele. Iar capul împodobit cu diademă înseamnă cununa rânduită celor ce au bineviețuit, întrucât aceasta este împodobită cu o tăbliță de aur pe care sunt săpate semne tainice. Încălțăminte nu i se mai adaugă celui îmbrăcat cu o astfel de podoabă, pentru a nu fi îngreuiat în mersul său și greu de mișcat, din pricina încălțăminte din piele moartă, în înțelegerea vederii de pe munte. Căci, cum i-ar fi fost încălțăminte o podoabă piciorului, odată ce a fost lepădată la prima descoperire ca piedică în urcuș?

Cel ce a trecut prin atâtea trepte pe rând aduce în

practic al sistemului său filozofic și politic – Aristotel asemenea, etc.). Nu putem să nu recunoaștem o oarecare pietate a celor înțelepți mai ales, dar este vorba de un pietism intelectualist, ceva foarte asemănător cu atitudinea unui Meister Ekehardt – o corectitudine exersată ca artă în sine și nu pentru a împlini poruncile lui Dumnezeu. Această morală naturală, reflectând ordinea mecanică din univers, va fi reluată în secolele VII și VIII de un J. J. Rousseau și chiar de un Kant. Distanța până la

mână tablele tăiate în piatră de Dumnezeu, care cuprind în ele legea Lui. Dar acestea sunt sfărâmate, lovindu-se de împotrivirea celor ce au păcătuit. Iar păcatul a constat în facerea unui idol, închinătorii la idol sculptând o statuie închipuind un vițel. Acest idol a fost însă sfărâmat în întregime și topit în apă și făcut băutură celor ce păcătuiseră. Istoria ne-a arătat prin acestea de mai înainte că materia lăcomită pentru prețul ei, când slujește necredinței, ajunge la pieire în tot felul, aducând pieire și oamenilor, fapt ce se întâmplă mai ales acum la noi. Căci orice înșelăciune idolească a pierit cu totul, sorbită de gurile binecredincioase, care prin mărturisirea cea bună au pricinuit în ei înșiși nimicirea materiei necredinței. Și misterele păgânești născocite odinioară s-au prefăcut cu totul în apă curgătoare și fără statornicie, în apă de băut chiar de gurile celor ce laudau odinioară în chip nebunesc idoli. Când vezi pe cei căzuți mai înainte într-o astfel de deșertăciune, nimicind și pierzând acum acelea în care-și puneau mai înainte toată încrederea, oare nu ți se pare că istoria aceasta arată limpede că orice idol va fi înghițit

formula paulină: "De-acum nu mai trăiesc eu ci Hristos trăiește în mine", este abisală.

Desigur, aspectele deosebitoare dintre cele două lumi sunt nesfârșite. Ne vom opri aici, convingi că meritul gândirii antice este acela de a fi cercetat totul, din care creștinismul a oprit ceea ce este bun, după sfatul înțelept și îndrăzneț al Apostolului (I Tes., 5, 21).

La toate întrebările și căutările lumii antice, fie cea din

cândva de gurile celor ce vor trece, de la înșelăciune, la dreapta credință?

Apoi Moise înarmează pe leviți împotriva celor de un neam cu ei, iar aceștia, cutreierând tabăra de la un capăt la altul,ucid la întâmplare pe cei ce-i întâlnesc, lăsând vârful sabiei să aleagă pe cei ce sunt de ucis. Ucidând la fel pe oricine se nimerea, nu au făcut nici o deosebire între cei pe care îi ucideau, neluând în seamă că unul era dușman sau prieten, străin sau din familie, rudă sau nu, ci aceeași pornire a mâinii lovea pe oricine îi cădea la îndemână. Folosul ce-l avem din acest cuvânt este acesta: întrucât toți s-au învoit la rău și toată tabăra era ca unul în răutate, bătaia vine peste ei fără deosebire. Așa cum cel ce lovește pe cineva din cei prinși în păcat lovește cu biciul la întâmplare în orice parte a trupului, știind că durerea unei părți trece la tot trupul, tot astfel biciul, lovind într-o parte, a cumințit întregul, ca pe un trup, care este pedepsit pentru că a luat parte întreg la răutate. Deci când, deși păcatul e văzut deopotrivă în mai mulți, mânia lui Dumnezeu nu se pornește asupra tuturor, ci numai asupra unora, se cuvine să

Scriptură, fie cea din afară, este un singur răspuns pe care Hristos îl dă la "Ospățul de Taină": "Eu sunt Calea, Adevărul și Viața" (In., 14, 6).

Întrucât este recunoscut faptul că scrierea "Viața lui Moise" a Sf. Grigore de Nyssa este o alegorie (tipologie) după modelul mitului (parabolei) lui Platon numit "al peșterii", prezentăm în continuare textul platonian din "Republica"

vedem în aceasta îndreptarea urmărilor prin iubirea Lui de oameni, care nu lovește pe toți, dar îi aduce pe toți la înțelepciune, prin loviturile venite peste unii, abătându-i pe toți de la rău.

Dar acesta este înțelesul după literă al celor istorisite. Însă înțelesul mai înalt ne poate folosi în alt fel. Căci legiuitorul zice într-un cuvânt îndreptat spre toți: "Dacă este cineva al Domnului să vină la mine" (Ieș., 32, 25). Prin aceasta legea poruncește tuturor: "Dacă vrea cineva să fie prieten al lui Dumnezeu, să se facă prieten mie (legii)". Pentru că cel ce este prieten al legii este numaidecât este și al lui Dumnezeu. Iar celor ce s-au adunat la această poruncă în jurul lui, le spune să folosească sabia împotriva fratelui, prietenului și aproapelui. Urmând șirul înțelesurilor mai înalte, prin aceasta înțelegem că tot cel ce caută la Dumnezeu și la legea Lui, se curățește prin ucidere de păcatele ce și le-a însușit. Căci nu tot fratele, sau prietenul, sau aproapele e văzut de Scriptură în înțeles bun, ci câteodată cineva e și frate și străin, și prieten și dușman, și apropiat și

VII 514a în traducerea lui Andrei Cornea, Ed. Șt. și encicl., București, 1986.

Parabola sau mitul cavernei; dialog între Socrate și Glaucon (Republica VII, 514a).

— Mai departe - am zis - asemuiește firea noastră în privința

dimpotrivă. Prin acestea înțelegem gândurile crescute în noi, a căror viață le este moarte, sau a căror moarte pricinuieste viața noastră. Iar înțelesul acesta conglăsuiește cu cele spuse despre Aaron, înțelegând prin întâlnirea cu el, întâlnirea cu îngerul ajutător și ocrotitor, care lucrează semnele împotriva egiptenilor. Acest înger e socotit, după cuviință, că e de mai înainte, întrucât firea îngerească și netrupească a fost zidită înainte de firea noastră, dar e socotit frate pentru înrudirea acestei firi gândite cu mintea (inteligibile), cu partea spirituală a noastră. Dar, prin contrazicerea ce apare între întâlnirea bună cu Aaron și faptul că acesta se face slujitor al izraeliților în făurirea idolilor, Scriptura ne arată că numirea de frate nu are întotdeauna același înțeles, ci ea poate fi folosită și în înțelesul contrar. Alt frate este cel ce surpă pe tiranul egiptean și altul, cel ce făurește izraeliților idolul, chiar dacă numirea este aceeași pentru amândoi. Împotriva unor astfel de frați scoate Moise sabia. Împotriva acestora poruncește el celorlalți să se pornească, dându-și el însuși sie-și aceeași lege. Nimicirea unui astfel de frate înseamnă

educației și a lipsei de educație cu următoarea întâmplare: Iată mai mulți oameni aflați într-o încăpere subpământeană, ca într-o peșteră, al cărei drum de intrare dă spre lumină, drum lung față de (lungimea) întregului peșterii. În această încăpere, ei se găsesc, încă din copilărie, cu picioarele și grumazurile legate, astfel încât trebuie să stea locului și să privescă doar înainte, fără să poată să-și rotească capetele din pricina legăturilor. Lumina le vine de sus și de departe, de la un foc

nimicirea păcatului. Căci tot cel ce nimicește păcatul, sădit în sine prin sfatul celui potrivnic, omoară în sine pe cel ce viețuia în sine prin păcat.

Dar și mai mult vom adevăra învățătura aceasta dacă vom cuprinde în tâlcuirea noastră și alte câteva amănunte ale acestei istorisiri. Căci s-a zis că, la porunca lui Aaron, izraeliții au trebuit să-și scoată cerceii, și din materialul adunat de la ei s-a făcut idolul. Ce vom zice deci? Că Moise împodobește auzul izraeliților cu podoaba cercelului, adică cu legea, iar fratele cu nume mincinos scoate prin neascultare podoaba pusă în auz și face din ea idol. De fapt, la prima intrare a păcatului în lume, sfatul dat oamenilor de a nu asculta porunca a pricinuit un fel de îndepărtare a cercelului, din ureche. Iar șarpele a fost socotit de primii oameni prieten și apropiat, ca unul ce părea că-i sfătuiește ceva folositor și bun, îndemnându-i să lepede porunca dumnezeiască. Și aceasta este scoaterea din ureche a cercelului poruncii. Deci cel ce ucide pe astfel de frați sau prieteni, sau apropiați, va auzi de la lege cuvântul acela pe care, spune istoria, l-au rostit cei ce au ucis pe unii ca

aprins înapoia lor; iar între foc și oamenii legați, este un drum așezat mai sus, de-a lungul căruia, iată, este zidit un mic perete, așa cum este paravanul scamatorilor, pus dinaintea celor ce privesc, deasupra căruia își arată ei scamatoriile.

— Văd — spuse el.

— Mai încearcă să vezi și că, de-a lungul acestui perete, niște oameni poartă felurite obiecte care depășesc în înălțime zidul, mai poartă și statui de oameni, ca și alte făpturi de piatră sau

aceștia: “V-ați umplut astăzi mâinile voastre înaintea Domnului, fiecare întru fiul său și întru fratele său, ca să se dea peste voi binecuvântare” (Ieș. 32, 29).

Dar mi se pare potrivit să amintim și despre cei ce, primind păcatul, l-au introdus în lume. Căci aflăm că tablele lucrate de Dumnezeu, în care era înscrisă legea dumnezeiască, căzând la pământ din mâinile lui Moise și sfărâmându-se de împotrivirea aspră a pământului, Moise aduce iarăși, dar nu pe aceleași, ci numai legea scrisă pe ele. Pentru că făurind table din materia de jos, le înfățișează puterii Celui ce săpase legea pe cele dintâi. Și astfel cheamă din nou harul, aducând legea pe table de piatră, Însuși Dumnezeu întipărindu-Și cuvintele pe piatră.

Poate că în acestea vedem grija proniciei dumnezeiești față de noi. Căci dacă dumnezeiescul apostol spune adevărul, numind tablele “inimă”, adică partea conducătoare a sufletului (și spune fără îndoială adevărul cel ce cercetează prin Duhul adâncurile lui Dumnezeu), drept urmare putem afla că la început firea omenească era nesfărâmată și nemuritoare, fiind făcută de mâinile

lemn, lucrate în chipul cel mai divers. Iar dintre cei care le poartă, unii, cum e și firesc, scot sunete, iar alții păstrează tăcerea.

— *Ciudată imagine și ciudați sunt oamenii legați!*

— *Sunt asemănători nouă - am spus. Căci crezi că astfel de oameni au văzut, mai întâi, din ei înșiși, cât și din soții lor, alt ceva decât umbrele care cad, aruncate de foc, pe zidul de dinaintea lor?*

dumnezeiești și împodobită cu semnele nescrise ale legii; și deci era sădită în chip firesc în noi voința conformă legii, de a respinge păcatul și de a cinsti pe Dumnezeu.

Dar după ce a răsunat în auz sunetul păcatului pe care Scriptura îl numește la început glasul șarpelui, iar istoria privitoare la table, glasul celor ce cântau îmbătați de vin, căzând la pământ, tablele acestea s-au sfărâmat. Dar adevăratul Legiuitor, al Cărui chip este Moise, a creat din nou Sie-și din pământul nostru tablele firii noastre. Căci nu nunta i-a produs Lui trupul purtător de dumnezeire, ci Se face El însuși făuritor al trupului Său, pe care scrie degetul dumnezeiesc. Căci Duhul Sfânt a venit peste Fecioara Maria și puterea Celui Prea Înalt a umbrit-o. Iar făcându-se aceasta, firea a avut iarăși nesfărâmare și s-a făcut nemuritoare prin cele scrise în ea de degetul dumnezeiesc. Iar degetul acesta este Duhul Sfânt, Care este numit adeseori de Scriptură deget.

Apoi se săvârșește o astfel și o atât de mare prefacere a lui Moise spre o stare mai înaltă, încât arătarea slavei sale nu poate fi privită de ochiul pământesc. Fără

— *Cum ar putea vedea altceva, dacă întreaga viață sunt siliți să-și țină capetele nemișcate?*

— *Dar ce ar putea vedea din obiectele purtate? Oare nu tot același lucru?*

— *Bun, și?*

— *Iar dacă ei ar fi în stare să stea de vorbă unii cu alții, nu crezi că oamenii noștrii ar socoti că, numind aceste umbre, pe care le văd, ei numesc realitatea?*

îndoială, cel căruia i se descoperă taina dumnezeiască a credinței noastre cunoaște cum se potrivește înțelesul ei mai înalt cu istoria aceasta. Căci cel ce a îndreptat tabla sfărâmată a firii noastre căzute (înțelegem, desigur, prin cele spuse, pe Cel ce a vindecat rănilor noastre), sau a adus iarăși tabla zdrobită a firii noastre la starea de la început, înfrumusețată, cum s-a spus, de degetul dumnezeiesc, nu mai poate fi văzut de privirile celor nevrednici, făcându-se prin covârșirea slavei de neapropiat celor ce-L privesc. Și într-adevăr, când va veni (cum zice Evanghelia), întru slava Sa și toți îngerii împreună cu El, de abia Se va face încăput și văzut de cei drepti. Iar necredinciosul și ereticul iudaizant vor fi nepărtași la vederea Lui, cum spune Isaia: "Să piară deci necredinciosul, ca să nu vadă slava Domnului" (Is., 26, 10). Dar ne-am oprit la acestea, urmând firul celor mai înainte cercetate în tâlcuirea duhovnicească a acestui loc.

Să ne întoarcem acum la cele ce ne stau în față. Cum deci cel de care mărturisește Scriptura limpede de atâtea ori că a văzut pe Dumnezeu (când zice: "Față către față", ca și

— *Necesar.*

— *Și ce-ar face dacă zidul de dinainte al închisorii ar avea un ecou? Când vreunul dintre cei ce trec ar emite vreun sunet, crezi că ei ar socoti emisiunea sunetului iscată fiind de altceva, în afara umbrei ce le trece pe dinainte?*

— *Pe Zeus, – răspunse el – nu cred!*

— *În general, deci – am spus eu – asemenea oameni nu ar putea lua drept adevăr decât umbrele lucrurilor.*

când cineva ar vorbi cu prietenul său), ajungând aci, ca și când nu s-ar fi împărtășit din cele ce, după mărturia Scripturii, s-a împărtășit, cere lui Dumnezeu să i se arate, ca și cum Cel mereu văzut de el nu i s-ar fi arătat? Și glasul de sus răspunde acum dorinței celui ce cere și nu respinge să-i facă lui acest adaos. Dar îl întristează iarăși, spunându-i că ceea ce cere el nu poate încăpea în viața oamenilor. Dar știm că este un loc lângă Sine, cum zice Dumnezeu însuși, și pe locul acela, o stâncă și în stâncă, o deschizătură în care poruncește lui Moise să stea. Apoi Dumnezeu va acoperi cu mâna Sa gura acestei deschizături până ce El va trece pe din afara ei, chemând pe Moise să-l vadă spatele (Ieș., 33, 21-22). Și așa a văzut Moise pe Cel căutat, odată ce cuvântul lui Dumnezeu i-a făcut făgăduința Lui nemincinoasă.

Dacă ia cineva acestea după literă, nu numai că înțelesul lor rămâne nelămurit celor ce-l caută, dar nici măcar nu e curățit de o înțelegere necuvenită a lui Dumnezeu. Fiindcă numai la cele ce au chip se poate vorbi de față sau de spate. Dar orice chip mărginește un trup. Deci cel ce cugetă un

— *E cu totul obligatoriu.*

— *Privește acum în ce fel ar putea fi dezlegarea lor din lanțuri și vindecarea de lipsa lor de minte, dacă așa ceva le-ar sta în fire: atunci când vreunul dintre ei s-ar pomeni dezlegat și silit, deodată, să se ridice, să-și rotească grumazul, să umble și să privească spre lumină, făcând el toate acestea, ar resimți tot felul de dureri, iar din pricina strălucirii focului n-ar putea privi acele obiecte, ale căror umbre le văzuse mai înainte. Ce*

chip la Dumnezeu nu va socoti că El e liber de o natură trupească. Însă orice corp este, fără îndoială, compus și ceea ce este compus își are ființa alcătuită din îmbinarea unor elemente deosebite. Iar ceea ce este compus nu va spune nimeni că este de nedesfăcut. Iar ceea ce se poate desface, nu poate fi nestricăcios, fiindcă stricarea este desfacerea compusului. Dacă, deci, înțelege cineva "spatele lui Dumnezeu" după literă, e condus la această nebunie în chip necesar de înlănțuirea firească a cugetării. Pentru că partea dinainte și spatele țin numaidecât de un chip, iar chipul e propriu trupului. Iar acesta putându-se desface se poate desface prin însăși firea lui. Căci tot ce este compus se poate desface. Iar ceea ce se poate desface nu poate să fie nestricăcios. Deci cel ce slujește literei, pe temeiul unei cugetări ce se desfășoară ca în lanț, va socoti stricăciunea ca aparținând lui Dumnezeu. Dar Dumnezeu este nestricăcios și netrupesc. Dar atunci, care e înțelesul potrivit al celor scrise, în afară de cel după literă? Și dacă partea aceasta a celor scrise în cuvântul Scripturii ne silește să găsim un alt înțeles, se cade, fără îndoială, să înțelegem

crezi că ar zice, dacă cineva i-ar spune că ceea ce văzuse mai înainte erau deșertăciuni, iar că acum se află mai aproape de ceea-ce-este și că, întors către ceea-ce-este în mai mare măsură, vede mai conform cu adevărul? În plus, dacă, arătându-i-l pe fiecare dintre obiectele purtate, l-ar sili, prin întrebări, să răspundă ce anume este punctul respectiv? Nu crezi că el s-ar putea afla în încurcătură și că ar putea socoti că cele văzute mai înainte erau mai adevărate decât cele arătate acum?

în același fel întreaga istorie. Căci înțelesul pe cale îl găsim într-o parte, trebuie să-l vedem în întreg.

Așadar și locul de lângă Dumnezeu și stânca din acel loc și încăperea din stâncă numită deschizătură și intrarea lui Moise în ea și acoperirea gurii ei de către mâna dumnezeiască, și trecerea și chemarea lui Dumnezeu și apoi vederea spatelui Lui va fi potrivit să fie cugetate prin ridicarea la un plan mai înalt. Care este deci înțelesul acestora?

Așa precum corpurile ce tind în jos, dacă pornesc la vale, chiar dacă nimeni nu le mai împinge după prima mișcare, se avântă prin ele însele într-o mișcare și mai repezită în jos, atâta vreme cât rămân cu chipul înclinat și supus acestei porniri, neaflându-se nimic care, prin împotrivire, să oprească pornirea lor, tot așa, dar dimpotrivă, sufletul eliberat de împătımirea sa pământească se avântă ușor și repede în mișcarea către cele de sus, ridicându-se de la cele de jos, spre înălțime. Și nefiind nimic care să-i oprească de sus pornirea (pentru că firea binelui este atrăgătoare pentru cele ce privesc spre el),

— Ba da.

— Iar dacă l-ai sili să privească spre lumina însăși, nu crezi că l-ar dura ochii și că ar da fuga îndărăt, întorcându-se spre acele lucruri pe care poate să le vadă și le-ar socoti pe acestea, în fapt, mai sigure decât cele arătate?

— Chiar așa!

— Dar dacă cineva l-ar smulge cu forța din locuința aceasta, ducându-l pe un suiș greu și pieptiș, nedându-i drumul până ce

sufletul se ridică mereu mai sus de la sine, întinzându-se împreună cu dorința după cele cerești spre cele dinainte, cum zice Apostolul (Filip., 3, 14), continuând zborul spre ceea ce este mai sus. Căci, dorind ca prin cele ajunse să nu piardă înălțimea văzută mai sus, e purtat neîncetat de pornirea spre cele de sus, reînnoind mereu prin cele dobândite tăria zborului. Fiindcă lucrarea prin virtute își hrănește puterea prin osteneală, neslăbindu-și tăria prin lucrare, ci sporind-o.

Pentru aceasta zice că și marele Moise, urcând mereu, nu se oprește niciodată din urcuș, nici nu-și pune vreun hotar sie-și în mișcarea spre înălțime, ci, odată ce a pus piciorul pe scara care se sprijină de Dumnezeu, cum spune Iacov, pășește pururea spre treapta de deasupra și nu încetează niciodată să se înalțe, prin aceea că mereu descoperă ceva deasupra treptei atinse în urcușul spre înălțime. Respinge mincinoasa înrudire cu împărăteasa egiptenilor. Se face apărător al evreului. Se mută la viețuirea în pustie, pe care nu o tulbură viața omenească. Paște în sine turma viețuitoarelor blânde. Vede strălucirea

nu l-ar fi tras la lumina soarelui, oare nu ar suferi și nu s-ar mânia că e tras? Iar când ar ieși la soare, nu i s-ar umple ochii de strălucire, astfel încât nu ar putea vedea nimic din lucrurile socotite acum adevărate?

— *N-ar putea, cel puțin îndată, să le vadă! – grăi el.*

— *Cred că ar avea nevoie de obișnuință, dacă ar fi ca el să vadă lumea cea de sus. Iar mai întâi, el ar vedea mai lesne umbrele, după aceea oglindirile oamenilor și ale celorlalte*

luminii. Își face neîngreuiat urcușul spre lumină prin scoaterea încălțăminteii, scoate la libertate pe cei înrudiți și de un neam cu el. Vede înecat pe vrăjmașul ce se aruncă în valuri. E călăuzit de nor, potolește setea prin piatră, plugărește pâinea din cer. Nimicește apoi pe cei de alt neam prin întinderea mâinilor. Aude glasul trâmbiței. Intră în negură. Pătrunde în cele nepătrunse ale cortului nefăcut de mână. Află tainele dumnezeieștii preoții. Nimicește idolul, îmblânzește pe Dumnezeu, aduce din nou legea sfărâmată de păcatul iudeilor. Strălucește de slavă.

Dar ridicat prin astfel de înălțări, arde încă de dorință și e flămând de și mai mult. Și însetează încă de cele cu care se adăpa pururea cât putea. Și, ca și când nu s-ar fi împărtășit încă, se roagă să dobândească, cerând lui Dumnezeu să i Se arate, nu cât poate să vadă, ci cât este Acela.

Iar mie mi se pare că aceasta o pătimește printr-o simțire de dragoste a sufletului simțitor față de Cel prin fire bun, suflet pe care nădejdea îl atrage pururea de la binele atins, la binele văzut mai sus, aprinzându-i, prin ceea ce a

lucruri, apoi lucrurile ele însele. În continuare, i-ar fi mai ușor să privească în timpul nopții ceea ce este pe cer și cerul însuși, privind deci lumina stelelor și a lunii mai curând decât, în timpul zilei, soarele și lumina sa.

— *Cum de nu!*

— *La urmă, el va privi soarele, nu în apă, nici reflexiile sale vreun loc străin, ci l-ar putea vedea și contempla, așa cum este, pe el însuși, în locul său propriu.*

dobândit, dorința spre ceea ce e ascuns. De aceea fierbintele îndrăgostit de Cel frumos, bucurându-se de Cel ce Se arată mereu mai sus, ca de un chip al Celui dorit, dorește să se împărtășească de însăși fața arhetipului (modelului). Căci aceasta o voiește rugămintea îndrăzneată a dorinței ce trece peste toate hotarele: să se bucure de Cel frumos nu prin oglinzi și chipuri, ci față către față.

Iar glasul dumnezeiesc îi dă ceea ce cere prin cele ce nu-i dă (δι ὧν ἀπαναίνεται), arătându-i prin puține cuvinte un adânc nemăsurat de înțelesuri. Căci marea dărnicie a lui Dumnezeu a binevoit să împlinească dorința lui, dar nu i-a făgăduit vreo încetare și săturare a dorinței. Pentru că nu S-ar arăta slujitorului pe Sine însuși, dacă ceea ce se vede din El ar fi de așa fel, că ar face să înceteze dorința celui ce vede. Căci a vedea pe Dumnezeu cu adevărat stă în aceea că cel ce privește spre El nu ajunge niciodată la sfârșitul dorinței de a-L vedea. Fiindcă spune: "Nu vei putea vedea fața Mea; că nu va vedea vreun om fața Mea și să fie viu" (Ieș., 28, 20). Aceasta nu pentru că cuvântul (Scriptura) l-ar arăta pe Dumnezeu cauza morții

— *Necesar.*

— *După aceasta, ar cugeta în legătură cu soarele, cum că aceasta determină anotimpurile și anii, că el cârmuiește totul în lumea vizibilă, fiind cumva răspunzător și pentru toate imaginile acelea, văzute de ei / în peșteră.*

— *E clar că aici ar ajunge, după ce va fi străbătut celelalte etape.*

— *Ei, și nu crezi că dacă omul acesta și-ar aminti de prima sa*

celor ce-L văd (căci cum s-ar face fața vieții vreodată cauză a morții celor ce se apropie de ea?), ci fiindcă Dumnezeu, fiind prin fire de-viață-făcător, iar semnul firii dumnezeiești fiind acela că întrece orice cunoaștere, cel ce socotește că Dumnezeu este ceva din cele ce se cunosc, întrucât s-a abătut de la Cel ce este spre ceea ce i se pare închipuire cunoscătoare că este, nu mai are viață. Căci adevărata viață este Cel ce este cu adevărat. Iar Acesta rămâne neapropiat cunoașterii. Dacă deci firea de-viață-făcătoare e mai presus de cunoaștere, ceea ce se cuprinde, fără îndoială, nu este viață. Iar ceea ce nu este viață nu are o fire în stare să se facă dătătoare de viață. Deci nici nu împlinește dorința lui Moise prin cele prin care dorința lui rămâne neîmplinită. Astfel, din cele spuse învățăm că Dumnezeu este după firea Sa nehotărnicit, neînchis de vreo margine. Căci dacă ar socoti cineva pe Dumnezeu ca având vreo margine, ar fi numaidecât de trebuință să cugete împreună cu marginea și ceea ce e dincolo de ea. Căci ceea ce este mărginit sfârșește numaidecât în ceva, așa cum marginea celor de pe uscat este aerul și a celor din apă, apa. Deci, precum peștele este

locuință, de înțelepciunea de acolo, ca și de părtașii săi la lanțuri, el s-ar socoti pe sine fericit de pe urma schimbării, iar de ceilalți i-ar fi milă?

— *Cu totul.*

— *Iar dacă la ei ar exista laude și cinstiri și s-ar da răsplată celui mai ager în a vedea umbrele ce trec alături și care își amintește cel mai bine cele ce, de obicei, se preced, se succed, sau trec laolaltă, și care, în temeiul acestor observații, ar putea*

înconjurat la toate marginile lui de apă, iar pasărea, de aer, iar la mijloc, între pește și apă sau între pasăre și aer, este suprafața cea mai din afară care înconjoară fie pasărea, fie peștele, după care urmează apa sau aerul, la fel ar fi de trebuință, dacă Dumnezeu ar fi gândit între margini, să fie înconjurat de ceva de o fire străină. Iar înlănțuirea judecății cere ca ceea ce înconjoară să fie mai larg decât ceea ce este înconjurat.

Dar Dumnezeu este mărturisit ca binele prin fire, iar ceea ce este de altă natură decât binele, numaidecât va fi altceva decât binele. Iar ceea ce este în afara binelui se cuprinde în firea răului. Apoi s-a arătat că învelișul este mai larg decât conținutul. Reiese deci numaidecât că cei ce socotesc pe Dumnezeu ca având o margine trebuie să primească și gândul că este cuprins de rău. Iar dacă orice conținut e mai mic decât învelișul, urmează că ceea ce este mai mare stăpânește peste ceea ce este mai mic. Deci cel ce închide pe Dumnezeu între margini, pune binele sub stăpânirea a ceea ce este potrivnic. Dar aceasta este o nebunie. Așadar nu se va cugeta vreo înconjurare a firii

cel mai bine să prezică ce urmează în viitor să se mai întâmple, și se pare oare că omul nostru ar putea să poftască și răsplățile acelea și să-i invidieze pe cei onorați la ei și aflați la putere? Sau ar simți ce spune Homer, voind nespun mai degrabă argat să fie pe pământ la cineva neânsemnat, sărman și fără de stare, consimțind să pată orișice mai degrabă decât să aibă părerile de acolo și să trăiască în acel chip?
— Așa cred — zise el. Ar voi să pățească orice mai curând

nevăzute. Iar ceea ce este neînconjurat nu are o fire ce poate fi cuprinsă, ci toată dorința către bine, atrasă de urcușul spre ea, se întinde pururea împreună cu drumul ce duce spre ea. Și în aceasta constă a vedea cu adevărat pe Dumnezeu: în a nu afla niciodată vreo săturare a dorinței de a-L afla. Totdeauna privitorul, prin cele ce le poate vedea, trebuie să ardă de dorința de a vedea și mai mult. Astfel nici un hotar nu ar putea să oprească înaintarea în urcușul spre Dumnezeu, prin faptul că, pe de o parte, nu se află nici o margine a binelui și pe de alta, prin nici o săturare nu se taie sporirea dorinței spre bine.

Dar ce este locul acela gândit lângă Dumnezeu? Și ce este piatra? Și ce înseamnă încăperea din piatră? Și ce înseamnă mâna lui Dumnezeu, care acoperă gura acelei scobituri din stâncă? Apoi, ce este trecerea lui Dumnezeu? Și ce înseamnă "spatele Lui", pe care a făgăduit Dumnezeu să-l arate lui Moise, care-i ceruse să-i arate fața? Căci trebuie ca fiecare din acestea să fie numaidecât ceva mare și vrednic de marea dărnicie a lui Dumnezeu, pentru ca făgăduința aceasta a lui Dumnezeu să fie crezută că a fost

decât să trăiască în acel chip.

— Mai gândește-te și la următorul aspect: dacă, iarăși, acel om, coborând, s-ar așeza în același scaun de unde a plecat, oare nu ar avea ochii plini de întunecime, sosind deodată dinspre lumea însorită?

— Ba da — zise.

— Iar dacă el ar trebui din nou ca, interpretând umbrele acelea, să se ia la întrecere cu oamenii ce au rămas totdeauna legați și

neclintirea în bine.

Deci, Cel ce i-a arătat lui Moise "locul" îl pornește la drum. Iar făgăduindu-i statornicirea pe piatră, îi arată modul acelei alergări dumnezeiești. Încăperea din stâncă, pe care Scriptura o numește deschizătură, bine a tâlcuit-o Apostolul prin cuvintele sale, spunând că celor ce li s-a desfăcut cortul pământesc le este rânduită prin nădejde casa cerească nefăcută de mână (II Cor., 5, 18).

Cu adevărat, cel ce a isprăvit alergarea, cum zice Apostolul, în stadionul acela întins și larg, pe care cuvântul dumnezeiesc îl numește "loc", și a păzit credința, sau cum spune chipul, și-a sprijinit picioarele pe stâncă, acela va fi împodobit cu cununa dreptății de către mâna Conducătorului luptei. Iar această slavă e numită de Scriptură în chip felurit. Aci, e numită încăpere în stâncă, în alte locuri, desfătarea raiului, cort veșnic, locaș al Tatălui, sânul Patriarhului, țara celor vii, apa odihnei, Ierusalimul cel de sus, împărăția cerurilor, răsplata celor chemați, cununa harurilor, cununa desfătărilor, cununa frumuseții și turn întărit, ospățul bucuriei, împreună-ședere cu

Opiniile mele însă acestea sunt, anume că în domeniul inteligibilului, mai presus de toate este ideea Binelui, că ea este anevoie de văzut, dar că, odată văzută, ea trebuie concepută ca fiind pricina pentru tot ce-i drept și frumos; ea zămislește în domeniul vizibil lumina și pe domnul acesteia, iar în domeniul inteligibil, chiar ea domnește, producând adevăr și intelect; și iarăși cred că cel ce voiește să facă ceva cugetat în viața privată sau cea publică, trebuie s-o contemple.

Dumnezeu, scaun al judecății, loc vestit, cort tainic. Același înțeles vom spune că-l are și intrarea lui Moise în stâncă. Dat fiind că prin piatră a fost înțeles de Pavel, Hristos, și toată nădejdea bunătăților se crede că este în Hristos, în Care am înviat și sunt toate vistieriile celor bune, cel ce a ajuns într-un bine oarecare se află numai decît în Hristos, Care cuprinde tot binele. Iar cel ce a ajuns până la aceasta și este acoperit de mâna lui Dumnezeu, precum a făgăduit Scriptura, (iar mâna lui Dumnezeu este puterea făcătoare a tuturor, adică Cel Unul Născut prin Care toate s-au făcut, Care e și loc al celor ce aleargă spre El și calea alergării, după cum El însuși spune, făcându-Se și stâncă celor neclintiți și cale celor ce se odihnesc), va auzi pe Cel ce l-a chemat și va merge pe urmele Lui, adică va umbla pe urmele Domnului Dumnezeu, precum poruncește legea.

Chemarea aceasta auzind-o și marele David, îi spune celui ce locuiește întru ajutorul Celui Prea Înalt: "El te va acoperi cu umerii Lui" (Ps. 90, 4), ceea ce înseamnă că te vei afla pe umerii lui Dumnezeu, pentru că umerii sunt în spate. Iar despre sine însuși zice: "Lipitu-s-a sufletul meu

- Sunt de aceeași părere – spuse el – în felul în care pot.
- Atunci fii de acord și cu lucrul ce urmează și nu te mira că cei care ajung aici nu vor să se îndeletnicească cu afacerile omenești, ci, mereu, sufletele lor cată în sus, fapt firesc dacă aceasta se întâmplă după chipul imaginii înfățișate mai înainte.
- E firesc.
- Dar crezi că e de mirare, dacă cineva, sosind de la contemplarea divinului la cea a lucrurilor omenești, se poartă

mai mare și mai înaltă decât toate celelalte vederi ale lui Dumnezeu, care s-au împărtășit mai înainte marelui slujitor. Cum ar putea deci înțelege cineva, din cele spuse, înălțimea la care dorește să urce, după atâtea trepte, Moise și cel care voiește să ajute spre tot binele pe cei ce iubesc pe Dumnezeu, ușurându-le, prin călăuzire, urcușul spre El? "Iată, zice, loc la Mine". Înțelesul se potrivește cu cele înfățișate mai înainte. Căci zicând "loc", nu a închis ceea ce a spus între niște margini (pentru că nu are măsură ceea ce este fără cantitate), ci prin folosirea unui chip scris împrejur și măsurat, conduce pe ascultător spre ceea ce este nesfârșit și nehotărnicit. Și mie mi se pare că Scriptura vrea să înfățișeze un astfel de înțeles, deoarece dorința ta e îndreptată spre ceea ce este înainte și spre care nu te sature niciodată să alergi, căci nu cunoști vreo săturare de bine, ci dorința privește mereu spre mai mult. "Locul de lângă Mine" este atât de larg că cel ce a pătruns în el nu ajunge niciodată la capătul lui.

Iar alergarea este, în alt înțeles, stare. Căci "te voi așeza (te voi statornici), zice, pe stâncă". Dar acesta este

dacă ar trebui s-o facă chiar în clipa când nu vede bine, înainte de a-și obișnui ochii, iar dacă acest timp cerut de reobișnuire nu ar fi cu totul scurt, oare nu ar da el prilej de râs? Și nu s-ar spune despre el că, după ce s-a urcat, a revenit cu vederea coruptă și că, deci, nici nu merită să încerci a sui? Iar pe cel ce încearcă să-i dezlege și să-i conducă pe drum în sus, în caz că ei ar putea să pună mâinile pe el și să-l ucidă, oare nu l-ar ucide?
— Ba chiar așa.

lucrul cel mai minunat dintre toate: că același lucru este și stare și mișcare. Pentru că cel ce urcă, fără îndoială, nu stă; și cel ce stă nu urcă. Dar aci, a sta înseamnă a urca. Iar aceasta înseamnă că, cu cât cineva rămâne mai întărit și mai neclintit în bine, cu atât străbate mai mult drumul virtuții. Căci cel nestatornic lunecă în temelia gândurilor sale, având nesigură starea lui în bine, purtat fiind de valuri încoace și încolo, cum zice Apostolul; și îndoindu-se și schimbându-se în părerile sale despre lucruri, nu va putea înainta niciodată spre înălțimea virtuții. Aceștia sunt asemenea celor ce, urcând pe nisip, chiar dacă încearcă să meargă cu pași mari trudesec în zadar, pășirea lor alunecând mereu în jos împreună cu nisipul, încât ei se mișcă, dar mișcarea lor nu le aduce nici-o înaintare. Dar dacă cineva, precum spune psalmistul, și-a tras picioarele din adâncul curgător și le-a sprijinit pe piatră (iar piatra este Hristos, virtutea desăvârșită), cu cât se întărește mai mult în bine și se face mai neclintit, cum sfătuiește Pavel, cu atât străbate mai repede drumul, folosindu-se de statornicia lui ca de o piatră și înaripându-și mișcarea pentru calea suitoare prin

— Iată, dragă Glaucon, — am spus eu — imaginea care trebuie, în întregime pusă în legătură cu cele zise mai înainte: domeniul deschis vederii e asemănător cu locuința — închisoare, lumina focului din ea — cu puterea soarelui. Iar dacă ai socoti urcușul și contemplarea lumii de sus ca reprezentând suișul sufletului către locul inteligibilului, ai înțelege bine ceea ce eu nădăjduiam să spun, de vreme ce așa ceva ai dorit să ascuți. Dacă nădejdea aceasta e îndreptățită, Zeul o știe.

de Tine și dreapta Ta m-a sprijinit” (Ps. 62, 8). Vezi cum se potrivește psalmul cu istorisirea? Căci precum, după spusa psalmistului, celui lipsit de Dumnezeu îi este de ajutor dreapta Lui, așa și în istorisire, mâna lui Dumnezeu se atinge de cel ce așteaptă glasul dumnezeiesc stând pe piatră și se roagă să-I urmeze Lui. Dar și Domnul, Care a grăit atunci lui Moise, după ce S-a făcut El însuși plinitorul legii Sale, le spune ucenicilor Săi la fel, dezvăluind înțelesul celor spuse odinioară prin ghicitură, zicând: “De voiește cineva să-Mi urmeze Mie” (Mt., 10, 21). El nu zice: “De voiește cineva să meargă înaintea Mea”. Același lucru îl spune celui care Îl roagă pentru viața veșnică: “Vino, zice, și-Mi urmează” (Mt., 19, 21).

Iar cel ce urmează vede spatele celui dinaintea lui. Așadar, Moise, care se străduiește să vadă pe Dumnezeu, e învățat acum cum poate fi văzut Dumnezeu: a vedea pe Dumnezeu înseamnă a urma lui Dumnezeu oriunde te-ai duce. Căci trecerea Lui înseamnă conducerea de către El a celui ce-I urmează. Fiindcă nu poate ajunge altfel în chip sigur la El cel ce nu cunoaște calea, decât urmând celui ce-I

cum nu trebuie și se face de râs, având vederea încă slabă? Ți se pare de mirare că, înainte de a se obișnui îndestulător cu bezna din lumea de aici, este silit, pe la tribunal sau pe aiurea, să se confrunte cu umbrele dreptății, sau cu statuile de la care provin umbrele și să se ia la întrecere cu alții în legătură cu acest subiect și în felul în care sunt înțelese toate acestea de către oameni ce n-au văzut niciodată dreptatea însăși?

— Nu este deloc de mirare.

călăuzește. Deci cel ce călăuzește arată calea prin aceea că merge înaintea celui ce-l urmează. Iar cel ce urmează nu se va abate de la calea cea dreaptă, dacă el va vedea mereu spatele îndrumătorului. Căci cel ce se abate în mișcarea sa într-o latură sau alta, sau își îndreaptă privirea spre fața călăuzitorului, își taie sieși o altă cale, neurmând pe cea arătată lui de către îndrumător. De aceea spune celui călăuzit: “Fața mea nu o vei vedea”, adică: nu trece în fața celui ce te călăuzește! Fiindcă în acest caz îți va fi drumul împotriva lui. Căci binele nu merge împotriva binelui, ci îi urmează. Iar prin cel ce merge împotriva binelui, înțelege pe cel ce se așază în fața lui, pentru că păcatul privește împotriva virtuții. Virtutea însă nu e văzută mergând împotriva virtuții. Moise nu privește contrar lui Dumnezeu, ci privește cele dinapoi ale Lui. Căci cel ce privește împotriva nu va trăi. De aceea hotărăște glasul dumnezeiesc: “Nimeni văzând fața Domnului nu va trăi” (Ieș., 33, 20).

Vezi ce lucru mare este să învețe cineva să urmeze lui Dumnezeu? Căci abia spre sfârșitul vieții, după

— Dar dacă lumea ar avea minte, și-ar aminti că există două feluri de slăbire a vederii, provenind de la două feluri de pricini: o dată a celor ce vin de la lumină la întuneric, apoi, al celor ce vin de la întuneric la lumină. Ar putea atunci gândi că același lucru se petrece și cu sufletul, atunci când l-ar vedea tulburat și incapabil să vadă ceva; n-ar trebui să rădă necugetat, ci s-ar cădea să cerceteze dacă nu cumva, venind sufletul de la o viață mai luminoasă, nu e pătruns de întuneric

urcușurile acelea atât de înalte și după arătările înfricoșătoare și slăvite ale lui Dumnezeu, se învrednicește de acest har cel ce a învățat să meargă pe urmele lui Dumnezeu. Dar celui ce urmează astfel lui Dumnezeu nu i se mai împotrivesc nici una din supărările răutății (păcatului).

Dar după acestea, se ridică împotriva lui pizma fraților săi; pizma, patima începătoare a răutății, maica morții, întâia intrare a păcatului în lume, rădăcina păcatului, născătoarea tristeții, maica nenorocirilor, temelia neascultării, începutul rușinii; pizma, care ne-a despărțit de pomul vieții și dezbrăcându-ne de sfințitele veșminte ne-a dus prin rușine la îmbrăcăminte de foi de smochin; pizma, care l-a înarmat pe Cain împotriva firii și a pricinuit omorârea care se cere răzbunată de șapte ori; pizma, care l-a făcut pe Iosif rob; pizma, care este boldul pricinuitor de moarte, pumnalul ascuns, boala firii, veninul amar, topirea de bunăvoie, săgeata otrăvită, cuiul sufletului, focul din inimă, flacăra ce arde măruntaiele, a cărei nefericire nu este răul propriu, ci binele celuilalt, iar străduința urmărită,

datorită neobișnuinței; sau dacă, dimpotrivă, sosind de la mai multă neștiință înspre o viață mai luminoasă, nu s-a umplut de o mai mare strălucire. Astfel, pe cel dintâi l-ar socoti fericit pentru ceea ce i s-a întâmplat și pentru ceea ce a trăit, în timp ce pe celălalt l-ar socoti vrednic de milă. Iar dacă totuși ar voi să râdă de acesta din urmă, ar fi mai puțin ridicol să râdă de el, decât de cel care sosește de sus, de la lumină.

— Foarte corect ceea ce spui.

dimpotrivă, nu este binele propriu, ci răul aproapelui; pizma, care suferă de izbânzile oamenilor și se bucură de nenorocirile lăror. Se întâmplă cu ea ceva asemănător cu vulturii mîncători de cadavre, care sunt uciși de mir, pentru că firea lor este obișnuită cu putreziciunea rău mirositoare. Căci ceva la fel se întâmplă cu cel stăpânit de boala pizmei: e distrus de propășirea prietenilor ca de o răspândire a mirului, iar dacă vede vreo pătimire din vreo nenorocire, coboară lângă ea și își înfige ciocul încovoiat, scoțând la iveală toate ascunsurile nenorocirii.

Pe mulți i-a chinuit pizma înaintea lui Moise. Ciocnindu-se însă de acest mare om, ea s-a sfărâmat ca un vas de lut ce se ciocnește de o stâncă. În aceasta s-a arătat cu deosebire folosul câștigat din drumul cu Dumnezeu, făcut de Moise, care, alergând pe "locul" dumnezeiesc, s-a oprit pe stâncă, a intrat în încăperea acesteia, a fost acoperit de mâna lui Dumnezeu și a urmat Celui ce-l călăuzea, neprivind împotriva Lui, ci privind spatele Lui. El s-a dovedit pe sine ajuns la fericire, pentru că a urmat lui Dumnezeu și pentru că s-a arătat mai înalt decât poate să-l

— Așa ceva trebuie să cugetăm despre aceste suflete, dacă ideile noastre sunt adevărate. Și să nu socotim că educația este ceea ce unii pretind că ea este: într-adevăr, ei susțin că pot așeza știința într-un suflet în care ea nu se află, ca și când ar da vedere ochilor orbi.

— Da, ei susțin așa ceva.

— Discuția noastră arată însă — am spus eu — că, după cum ochiul nu e în stare să se întoarcă spre strălucire dinspre

ajungă săgeata pizmei. Căci pizma își trimite săgeata și împotriva lui, dar ea nu poate ajunge la înălțimea la care se află Moise. Și coarda răutății, n-a putut să arunce atât de departe patima sa, încât să treacă, de la cei ce se îmbolnăviseră înaintea lui, la el. Însă Aaron și Maria au fost răniți de patima bârfirii și s-au făcut ca un fel de arc al pizmei, aruncând împotriva lui, în loc de săgeată, cuvântul (Num., cap. 12).

Dar Moise era atât de departe de a se molipsi de boala lor, încât a putut să și vindece patima celor ce se îmbolnăviseră de ea. Astfel, nu numai că nu e mișcat de pornirea de răzbunare împotriva celor ce l-au supărat, ci îl roagă și pe Dumnezeu pentru ei. El arată, socotesc, prin câte a făcut, că cel ce este bine îmbrăcat în platoșa virtuții nu va fi străpuns de vârful săgeților. Fiindcă tăria ei îndoiaie vârful săgeții și o respinge. Iar arma ocrotitoare împotriva unor astfel de săgeți este Însuși Dumnezeu, pe Care-l îmbracă luptătorul pentru virtute: "Că v-ați îmbrăcat, zice, în Domnul Iisus" (Rom., 13, 11). Aceasta este armura care nu poate fi străpunsă, în care, îmbrăcat fiind, Moise a făcut

întuneric, decât laolaltă cu întreg corpul, la fel această capacitate prezentă în sufletul fiecăruia, ca și organul prin care fiecare cunoaște, trebuie să se răsucescă împreună cu întreg sufletul dinspre tărâmul devenirii, până ce ar ajunge să privească la ceea-ce-este și la marea lui strălucire. Binele pe aceasta o numim, nu?

— Da.

— Iată deci arta "răsucirii"! Se pune problema în ce fel se va

neputincios pe vicleanul arcaș. Așa s-a tocit în el pornirea răzbunătoare împotriva celor ce l-au supărat și fiind ei osândiți de judecata nepărtinitoare, s-a lăsat călăuzit de dreptatea firească și s-a făcut rugător la Dumnezeu pentru frații săi. E un lucru pe care nu l-ar fi făcut dacă nu ar fi urmat lui Dumnezeu, Care i-a arătat spatele Lui spre călăuzirea sigură în virtute. Iar celelalte vor fi tâlcuite în cele următoare.

Deoarece vrăjmașul firii oamenilor nu și-a găsit loc unde să atace pe Moise, spre vătămarea lui, își îndreaptă războiul împotriva celor mai slabi și, trimițând ca pe o săgeată în popor patima lăcomiei pântecelui, îi stârnește la poftă egipteană, făcându-i să aleagă în locul hranei din cer mâncarea de carne a egiptenilor. Dar Moise cel înalt cu sufletul, înălțându-se deasupra unei astfel de patimi, era întreg plin de nădejdea moștenirii viitoare, fâgăduită de Dumnezeu celor ce se mutau din Egiptul gândit (inteligibil) și călătoreau spre pământul acela în care țășnește laptele amestecat cu miere. În acest scop îi face pe câțiva, dintre iscoadele bunătăților din acel pământ, învățători ai lor.

obține transformarea cea mai rapidă și mai eficace a sufletului. Nu-i vorba de a-i sădi simțul "văzului", ci de a-l face să "vadă" pe cel ce are acest simț, dar nu a fost crescut cum trebuie și nici nu privește unde ar trebui.

— Așa se pare — spuse.

— Celelalte așa-zise virtuți ale sufletului par să fie cumva apropiate de virtuțile trupului — de fapt ele nu există în el mai înainte, ci doar mai târziu apar în obiceiuri și în ocupațiile

Dintre aceștia, unii sunt, după părerea mea, gândurile ce ne înfățișează nădejile cele bune, iar alții, gândurile ce se nasc din credința care întărește nădejdea în bunătățile așteptate. Iar cei ce pricinuiesc lipsa de nădejde în făgăduințele cele bune sunt gândurile venite de la cel potrivit, care slăbesc credința în cele făgăduite. Dar Moise, neascultând nici un cuvânt al celor potriviți, socotește vrednic de credință pe cel ce vestește cele bune despre pământul acela. Conducătorul iscodirii celei bune a fost Iisus (Navi), care prin asigurarea lui a făcut vrednice de crezut bunătățile făgăduite (Num., cap. 13). Privind la el, Moise și-a văzut întărite nădejile în cele viitoare. având ca dovadă a desfătării de acolo ciorchinele adus de Iisus, atârnat pe drugi.

Auzind de Iisus, care aduce vești sigure despre pământul acela, și despre ciorchinele ridicat pe lemn, poți înțelege pentru ce Moise, privind și el spre acesta, a fost întărit în nădejile lui. Căci ce altceva înseamnă ciorchinele spânzurat pe lemn, dacă nu ciorchinele spânzurat pe cruce în zilele cele mai de pe urmă, al cărui sânge se face băutură

omului. Însă capacitatea de a cugeta are, mai degrabă decât orice altceva, parte de ceva divin, pare-se, ceva care face ca ea să nu-și piardă puterea niciodată. Numai că ea poate deveni, dând urmare "răsucirii" ceva folositor și util, sau nefolositor și vătămător. Ori n-ai observat la cei socotiți ticăloși dar iscușiți, că măruntul lor suflet e ager la vedere și privește cu ascuțime scopurile spre care s-a îndreptat, ca unul ce nu are o vedere slabă, dar e silit să slujească răului, încât, cu cât ar fi mai ager

mântuitoare celor ce cred? Aceasta vestind-o Moise, de mai înainte, prin chip, spune: "Am băut vinul, sângele strugurelui", prin care ne vestește de mai înainte patimile mântuitoare.

Apoi iarăși se continuă drumul prin pustiu și poporul chinuit de sete deznădăjduiește de bunătățile făgăduite. Dar Moise face din nou să se umple pustiul de apă, izvorâtă pentru ei din piatră. Cuvântul acesta ne învață, prin înțelesul lui duhovnicesc, despre taina pocăinței. Fiindcă cei ce s-au abătut, după ce au gustat odată din piatră, spre pântece și trup și spre plăcerile egiptene, sunt osândiți să flămânzească de împărtășirea de bunătăți. Dar prin căință, pot afla iarăși piatra pe care au părăsit-o și pot deschide iarăși vâna de apă și se pot sătura din nou de ea. Pe această apă o dă piatra din ea celui ce a crezut că iscodirea lui Iisus e mai adevărată decât a celor potriviți și privește spre ciorchinele din care picură sângele celui ce a crezut în acela care a făcut piatra să izvorască iarăși apă prin lemn (Num., cap. 20). Poporul însă tot nu a învățat să urmeze pe căile mării lui Moise. Este atras iarăși spre poftă înrobitoare și

la vedere, cu atât ar săvârși mai multe răutăți?

— *Ba da.*

— *Dacă atunci s-ar tăia încă din copilărie această parte rea a sufletului, i s-ar tăia atunci legăturile de rudenie cu devenirea, precum cu un plumb nevrednic, legături care, înclinând spre mâncăruri și plăceri de acest fel, spre bucuriile ospetelor, întorc în jos privirea sufletului. Or, dacă s-ar îndepărta de ele și s-ar întoarce către adevăr, aceeași putere aparținând aceluiași*

se pleacă spre plăceri egiptene. Istorisirea ne arată prin aceasta că firea omenească alunecă mai mult spre cele de jos, fiind dusă pe mii de căi spre boală. De aceea Moise, împotrivindu-se, ca un doctor prin meșteșugul său, oricărei patimi ce stăpânește peste oameni, nu lasă boala să domnească peste ei până la moarte. Căci unora, pofta celor nebunești le-a adus șerpii, care prin mușcătura lor au vărsat în cei mușcați veninul ucigător. Dar marele legiuitor, printr-un chip de șarpe, a făcut neputincioasă puterea fiarelor adevărate (Num., cap. 21).

Dar e timpul să facem mai lămurit acest chip. Un leac împotriva acestor patimi rele este curățirea adusă sufletelor prin taina drepte credințe. Punctul de căpetenie în taina celor credute este privirea la patima Celui ce a primit să pătimească pentru noi. Iar patima este crucea. Deci cel ce privește spre ea, cum spune cuvântul (Scriptura), nu va fi vătămat de veninul poftei. Iar a privi spre cruce înseamnă a-ți face toată viața moartă și răstignită pentru lume, nemișcată spre nici un păcat, cum bine zice proorocul, pironindu-ți trupul prin frica de Dumnezeu. Iar

oameni, l-ar vedea atunci cu multă agerime, la fel cum vede și lucrurile asupra cărora este acum îndreptată.

— E verosimil.

— Dar nu e verosimil și următorul lucru: nu este necesar, în temeiul celor de dinainte ca nici cei needucați și lipsiți de experiența adevărului să nu poată vreodată cârmui ca lumea cetatea, dar nici cei lăsați să-și consume până la capăt viața în învățatură? Primii, deoarece duc lipsa unui principiu unic, pe

pironul care potolește trupul este înfrânarea. Fiindcă deci pofta nebunească scoate din pământ șerpi otrăvitori (căci orice vlăstar al poftei este ca un șarpe), legea ne-a arătat de mai înainte ce se va vedea pe lemn. Iar aceasta este o asemănare a șarpelui și nu șarpe, precum spune și dumnezeiescul Pavel: "Întru asemănarea trupului păcatului" (Rom., 3, 5). Iar adevăratul șarpe este păcatul; și cel pornit spre păcat îmbracă firea șarpelui.

Deci omul se eliberează de păcat prin Cel ce a luat chipul păcatului și S-a făcut ca noi, care ne-am abătut spre chipul șarpelui. Prin El, moartea din mușcături e oprită, dar fiarele însele nu sunt ucise. Iar fiare numesc poftele. Asupra celor ce privesc la cruce, moartea înspăimântătoare a păcătoșilor nu are putere; dar pofta sălășluită în trup împotriva Duhului nu s-a pierdut cu totul. Pentru că și în cei credincioși lucrează de multe ori mușcăturile poftei. Dar cel ce privește spre Cel înălțat pe lemn își vindecă boala, risipind veninul prin frica poruncii ca printr-un leac. Iar că șarpele ridicat în pustie este chipul tainei crucii ne învață limpede glasul Domnului, când zice: "Precum Moise a

care avându-l în vedere, să facă tot ceea ce fac, în viața privată și în public; ceilalți, fiindcă de bunăvoie nu vor acționa, socotind că au și ajuns să viețuiască în Insulele Fericirilor.

— Adevărat.

— Este, prin urmare, sarcina noastră – am spus eu – a celor ce durăm cetatea, să silim sufletele cele mai bune să ajungă la învățătura pe care mai înainte am numit-o "supremă", anume să vadă Binele și să întreprindă acel urcuș, iar după ce, fiind

înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să fie înălțat Fiul Omului” (In., 3, 14). Dar păcatul își urmează drumul său într-o continuare a răutății, înaintând ca un lanț neîntrerupt. Iar legiuitorul, ca un doctor, își prelungește lucrarea tămăduitoare împreună cu înaintarea răutății, întrucât mușcătura șerpilor făcându-se neputincioasă celor care privesc spre asemănarea șarpelui (înțelege, desigur, că este vorba de un chip), înșelătorul mult iscusit al nostru născocoște alt meșteșug al păcatului.

Acest lucru se poate vedea întâmplându-se multora și acum. Căci dacă unii își asupresc patima poftei printr-o viață mai înfrânată, se împulzesc spre preoție, batjocorind, prin năpustiri omenești și prin porniri spre hirotonie, preoția și iconomia lui Dumnezeu. Așa îi duce spre această rea continuare a păcatului cel osândit prin istorisire să lucreze oamenilor cele rele. Fiindcă, odată ce a încetat pământul, datorită credinței în Cel înălțat pe lemn, să mai nască șerpi împotriva celor stăpâniți de poftă, și oamenii au fost convinși că sunt mai tari decât mușcăturile veninoase, în locul poftăi trupești înfrânate intră boala mândriei. Și

sus, vor fi privit îndeajuns, să nu li se îngăduie ceea ce acum li se îngăduie.

— *Ce anume?*

— *Să rămână pe loc și să nu mai vrea să coboare îndărăt la acei oameni înlănțuiți, nici să ia parte la greutățile și cinstirile lor, fie că sunt mai mult sau mai puțin vrednice.*

— *Dar – spuse el – nu le vom face o nedreptate și nu îi vom face să trăiască mai rău, când lor le este cu puțință să trăiască*

socotind umilitor să-și păzească locul ce li s-a rânduit, se împulzesc la vrednicia preoțească, înlăturând prin pizmă pe cei ce au primit de la Dumnezeu această sfântă slujire. Dar aceștia au fost nimicți, fiind înghițiți de prăpastie, iar câți au rămas deasupra din ceata lor au fost mistuiți de fulgere (Num., cap. 13).

Prin această istorie socotesc că Scriptura ne învață că pogorârea sub pământ este sfârșitul înălțării prin mândrie. Și poate că pornind cineva de la acestea nu a greșit arătând ființa mândriei ca un urcuș în jos. Iar dacă cugetarea aceasta este potrivnică părerii celor mulți, să nu te miri. Căci multora li se pare că numele de mândrie arată pe cel ce se află deasupra celorlalți. Dar adevărul celor istorisite întărește cugetarea noastră despre mândrie. Căci dacă cei ce s-au ridicat pe ei înșiși peste ceilalți s-au scufundat undeva jos, pământul crăpându-se într-o clipă, nu vei disprețui spusa care înfățișează mândria ca prăbușirea cea mai adâncă. Pe cei ce privesc la acestea Moise îi învață să fie smeriți și să nu se mândrească cu izbânzile lor, ci totdeauna să judece cum se cuvine cele de față. Căci dacă

mai bine?

— *Iarăși ai uitat, prietene, că legea nu se sinchisește ca o singură clasă să o ducă deosebit de bine în cetate, ci ea orânduiește ca în întreaga cetate să existe fericirea, punându-i în acord pe cetățeni prin convingere și constrângere, făcându-i să-și facă parte unul altuia din folosul pe care fiecare poate să-l aducă obștii. Legea face să fie în cetate astfel de oameni, nu ca să-l lase pe fiecare să se îndrepte pe unde ar vrea, ci ca ea să-i*

ai biruit plăcerile, nu înseamnă că nu ești chinuit de un alt chip al patimii. Fiindcă orice patimă, cât este patimă, este cădere. Iar schimbarea patimii nu aduce nici o deosebire în căderi. Cel ce a alunecat pe lunecușul plăcerii a căzut, și cel ce a călcat strâmb din mândrie, s-a răsturnat. Și nici un fel de cădere nu este de dorit celui ce are minte. Și trebuie să fugim de orice cădere, cât este cădere. Astfel, dacă vezi pe cineva și din cei de azi care s-au curățit în vreo măsură de boala plăcerilor, dar care ținându-se mai presus de alții se îmbulzește cu sânge spre înălțimea preoției, socotește că vezi pe unul ca acesta căzut în mândrie.

Căci, în cele ce urmează, legea ne învață că preoția este un lucru dumnezeiesc și nu omenesc. Și iată cum ne învață aceasta: luând Moise câte un toiag de la fiecare seminție, însemnat cu numele celui ce l-a dat, le-a pus în fața altarului, ca toiagul să se facă mărturia hirotoniei de sus, fiind desemnat ca deosebit de celelalte printr-o oarecare minune dumnezeiască (Num., cap. 17). Făcându-se aceasta, toiagele celorlalți au rămas precum erau, iar al preotului (al arhiereului Aaron), înrădăcinându-se prin el

folosească pentru a întări coeziunea cetății.

— *Adevărat, am uitat – spuse el.*

— *Cugetă, deci, Glaucon, și vezi că nu le vom face o nedreptate celor care devin la noi filozofi, ci le vom prescrie un principiu drept, determinându-i să poarte de grijă celorlalți și să vegheze asupra-le. Le vom spune că filozofii apăruiți în alte cetăți nu iau parte în chip firesc la problemele acelor cetăți: căci ei apar acolo de la sine putere, în pofida constituției fiecărei cetăți; și*

însuși, fără vreo umezeală străină, ci prin puterea pusă în el de Dumnezeu, a dat ramuri și rod și rodul s-a copt (iar rodul era o nucă). Prin cele întâmplare toți au fost învățați să păzească buna rânduială. Iar prin rodul pe care l-a dat toiagul preotului se cuvine să înțelegem cum trebuie să fie viața preotului: o viață înfrânată, aspră și virtuoasă în purtarea ei văzută, dar înăuntru, în ascuns, având miezul bun de mâncat, nearătat și acoperit, care va fi descoperit atunci când se va coace cu vremea și când coaja ce-l înconjoară va fi înlăturată, iar învelișul lemnos se va sparge.

Dar dacă viața unui așa zis preot o vezi asemenea unui măr parfumat și rumen, cum sunt mulți împodobiți în porfiră și vison și îngrășându-se la mese bogate și bând vinuri alese, unși cu cele dintâi parfumuri și desfătându-se de alte multe lucruri dulci ce stau la îndemână celor ce duc o viață după pofta lor, poți să zici și tu, după cuvântul Evangheliei, că, văzând fructul, nu recunoști din el pomul preoțesc. Altul este fructul preoției și altul acesta. Fructul preoției este înfrânarea, iar al acestuia este desfătarea.

este drept ca ceea ce crește de la sine, nedatorând nimănui hrană, nici să nu aibă în vedere să o asigure vreunui. "Noi însă – vom zice – v-am născut pe voi domni și regi peste voi înșivă și peste restul cetății, ca într-un stup. Voi sunteți mai bine și mai desăvârșit educați decât filozofii din alte cetăți și mai potrivit să participați la ambele – la filozofie și la cârmuire. Prin urmare, fiecare, la rândul său, trebuie să coboare către locuința comună a celorlalți și trebuie să se obișnuiască a privi

Fructul preoției nu e îngrășat cu sucul pământului, în acesta însă curg multe pâraie ale plăcerilor de jos, prin care fructul vieții acesteia se rumenește de o frumusețe lumească.

Iar când cel ce ascultă s-a curățit și de această patimă trece printre cei de alt neam, prin mijlocul cărora legea îl călăuzește, pe calea de mijloc (calea împărătească), neabătându-se într-o parte sau alta. Fiindcă abaterea spre margini este primejdioasă călătorului. Căci precum este primejdios pentru cel ce merge pe creasta unei stânci între două prăpăstii, să se abată fie într-o parte fie în cealaltă (de fiecare parte așteptându-l prăpastia), la fel legea vrea ca cel ce urmează ei să nu părăsească nicidecum calea, care, precum zice Domnul, este strâmtă și cu neazuri, neluând-o nici la stânga, nici la dreapta. Acest cuvânt ne învață să vedem virtuțile rânduite la mijloc. Fiindcă tot păcatul se lucrează fie prin ceea ce este sub virtute, fie prin ceea ce "cade" deasupra ei. De pildă, ca să luăm bărbăția: lașitatea înseamnă lipsa virtuții, dar îndrăzneala nesăbuită este "căderea" deasupra ei. Iar virtutea este ceea ce e curat de amândouă și e văzut la mijloc între relele de pe laturi. În

obscuritatea. Căci de îndată ce vă veți fi obișnuit cu ea, o veți vedea de nenumărate ori mai bine decât cei de acolo și veți ști ce este fiecare dintre umbre și a cui umbră este, fiindcă voi ați contemplat adevărul despre cele frumoase, drepte și bune. În acest fel, voi (ca și noi) veți dura cetatea în stare de trezie, iar nu de vis, așa cum sunt durate azi majoritatea cetățitorilor, de care cei ce se luptă unii cu alții pentru niște umbre și se sfădesc pentru dreptul de a cârmui, ca și când acesta ar fi ceva

același fel, toate celelalte câte sunt năzuite ca mai bune se află la mijloc, între vecinătățile rele. Înțelepciunea este la mijloc între dibăcie și naivitate. Nici prudența șarpelui nu este de laudă, nici nevinovăția porumbelului, atunci când e luată fiecare de sine. Virtutea poate fi socotită ca deprindere amestecată din amândouă, aflându-se la mijlocul lor. Cel lipsit de înfrânare este un desfrânat, cel prea înfrânat își chinuiește conștiința, cum stabilește Pavel (I Tim., 4, 2). Unul se predă plăcerilor fără rușine, iar altul se scârbește și de căsătorie ca de o desfrânare. Înfrânarea este deprinderea de la mijlocul acestora două. Dat fiind că, precum spune Domnul, lumea aceasta zace întru cel rău, iar celor ce urmează legii, răul ce se împotrivesc virtuții, sau răutatea le este de alt neam, cel ce călătorește prin lumea aceasta va străbate calea trebuitoare a virtuții în chip sigur, dacă va păzi drumul de căpetenie, bătătorit și albit prin virtute, neabătându-se nicidecum prin răutate prin înfundăturile de alături. Și deoarece, precum s-a zis, odată cu virtutea urcă și uneltirea vrăjmașului, născând potrivit cu virtutea fiecăruia prilejul de abatere spre rău, când viața

însemnat. Adevărul este că cetatea în care cei meniți să conducă doresc cel puțin să conducă, este, în chip necesar, cel mai bine și mai neînvrăjbit durată; iar cea în care cârmuitorii se poartă pe dos, arată și mai pe dos decât prima.

— Absolut.

— Atunci, oare crezi că nu ne vor da ascultare odraslele noastre, după ce vor auzi toate acestea și nu vor voi să poarte partea lor de povară în cetate, fiecare când îi sosește rândul, ci

poporului crește pe calea cea către Dumnezeu, potrivnicul se folosește de altă uneltire. Asemenea celor destoinici în război, cei ce văd că e greu să înfrângă prin lupta pe față pe cei mai tari în putere se folosesc de cuvinte și curse împotriva celui ce li se împotrivesc; la fel oastea răutății nu mai duce lupta cu cei întăriți prin lege și virtute pe față, ci își pune în lucrare uneltirea prin curse ascunse. Acela cheamă în ajutor vrăjitoria împotriva celor contra cărora uneltește.

Astfel, istorisirea vorbește de un ghicitor sau prezicător, care având puterea dintr-o oarecare lucrare vătămătoare a demonilor și a vrăjmașilor, a fost plătit de către stăpânitorul madianiților pentru a vătăma prin blestem pe cei ce viețuiau după voia lui Dumnezeu. Dar el a prefăcut blestemul în binecuvântare. Prin aceasta noi înțelegem, mergând pe firul tâlcuirilor de mai sus, că nici vrăjitoria nu poate lucra împotriva celor ce viețuiesc în virtute, ci că cei ce sunt susținuți de ajutorul dumnezeiesc biruiesc orice uneltire.

Iar că cel amintit se ocupa cu vrăjitoria, ne

vor voi doar să locuiască toată viața împreună cu ceilalți, într-un loc al purității?

— E cu neputință — spuse el. Căci le vom prescrie ceva drept unor oameni dreți. Iar fiecare dintre ei se va îndrepta către conducere ca spre ceva silnic mai curând decât spre orice altceva, invers decât fac conducătorii de acum, din fiecare dintre cetăți.

— Astfel stau lucrurile, prietene — am spus eu. Dacă celor

mărturisește istoria când spune că săvârșea prin mână vrăjile și era sfătuit de păsări și înainte de toate era învățat de glasul asinei despre cele viitoare pe care voia să le afle. Glasul asinei (din obișnuința ce o avea de a înțelege glasurile cele necuvântătoare printr-o lucrare diavolească), Scriptura ni-l înfățișează ca fiind articulat. Aceasta ne arată că cei luați în stăpânire de o astfel de înșelăciune a dracilor ajung până acolo că primesc ca prin cuvânt învățătura născută în ei de calitatea sunetului animalelor simțită de ei. Deci luând aminte la cele prin care era amăgit până acum, de data aceasta a fost învățat că cei împotriva cărora a fost plătit se bucură de o putere nebiruită. Căci și în istorisirea evanghelică a fost trimisă spre a se împotrivi puterii Domnului o mare ciurdă de draci, ca o legiune. Dar apropiindu-Se Cel ce are stăpânirea peste toate, ei recunosc puterea Lui covârșitoare și nu le rămâne ascuns adevărul că Acesta este de fire dumnezeiască, sau Cel ce la timpul convenit va aduce pedeapsa asupra celor ce au păcătuit. Căci spune glasul dracilor: "Te știm cine ești, Sfântul lui Dumnezeu, și că ai venit să ne chinuiești pe noi înainte de

meniți să conducă le vei afla o viață mai bună decât cea de conducător, este cu putință să ai o cetate bine orânduită. Căci numai în ea vor domni cei cu adevărat bogați, nu în bani, ci în ceea ce trebuie să fie bogat omul fericit: într-o viață bună și rațională. Dar dacă vor veni în viața publică cei care, acasă, sunt cerșetori și flămânzi, socotind că de aici — din domeniul public — le va fi dat să pună mâna pe bine, nu e cu putință să ai o cetate bine orânduită. Fiindcă odată ce cârmuirea ajunge un

vreme” (Mt., 8, 29). Același lucru s-a întâmplat și atunci când puterea drăcească ce o avea vrăjitorul l-a învățat pe Balac că poporul acela este de nebiruit.

Dar noi spunem, potrivit istorisirea aceasta cu tâlcuirile de mai înainte, că cel ce vrea să blesteme pe cei virtuoși nu poate să rostească nici un cuvânt supărător sau vătămător, ci blestemul se preface în binecuvântare. Iar prin aceasta înțelegem că de cei ce viețuiesc în virtute nu se atinge nici o pată a defăimării. Căci cum va fi defăimat de lăcomie cel lipsit de orice avuție? Cum va ponegri ca desfrânat pe cel ce trăiește în retragere și singurătate? Sau de mânie, pe cel blând? Sau de mândrie, pe cel smerit? Sau de orice altă pată, pe cei recunoscuți din cele potrivnice, al căror scop este să păstreze viața nepătată, ca, precum spune Apostolul, să se rușineze potrivnicul, neavând nimic de zis împotriva lor? (I Tim., 2, 8).

De aceea spune glasul celui ce fusese chemat să blesteme: “Cum voi blestema pe cel pe care nu-l blestemă Domnul?” (Num., cap. 24), adică: cum voi defăima pe cel ce nu mi-a dat pricină de defăimare, a cărui viață, din cauză

obiect de dispută, războiul pătrunzând în casă și în interior, el îi nimicește și pe cârmuitori și pe restul cetății.

— *Cu totul adevărat – spuse el.*

— *Dar cunoști vreo altă viață, în afară de cea proprie adevăratei filosofii, care să disprețuiască demnitățile politice?*

— *Nu, pe Zeus! – răspunse el.*

— *Așadar este necesar ca spre cârmuire să nu se îndrepte cei ce o îndrăgesc. Căci alminterea cârmuitorii devin rivali în*

că privește spre Domnul, nu este rănită de răutate?

Dar neizbutind în aceasta, pricinuitorul răutății nu se oprește cu totul de la alte născociri împotriva noastră, ci își îndreaptă gândul spre lupta lui cea mai proprie, ispitind firea iarăși prin păcatul prin plăcere. Căci plăcerea, dând oricărui păcat un farmec, atrage ușor sufletele mai lihnite spre poftă în undița pierzării. E un lucru care s-a întâmplat și atunci. Căci cei ce au biruit armele și au dovedit orice atac prin armele de fier ca fiind mai slab decât puterea lor și au pus pe fugă oastea vrăjmașilor, au fost răpuși de săgețile femeiești, prin plăcere. Și cei ce au fost mai tari decât bărbații, s-au făcut mai slabi decât femeile. Îndată ce li s-au arătat lor femeile, punându-le în față nu arme, ci formele lor, îndată au uitat de tăria bărbătească, topindu-și mânia în plăcere. Și unii au ajuns într-o stare în care era firesc să ajungă cei ce s-au înfierbântat de amestecarea nelegiuită cu cele de alt neam. Iar această unire cu răul a însemnat lipsirea de unirea cu binele.

Și îndată mânia dumnezeiască s-a pornit asupra lor. Dar râvnitorul Finees n-a așteptat ca păcatul să fie curățit

iubire și se luptă unii cu alții.

— *Cum să nu!*

— *Pe care alții, deci, îi vei determina să se îndrepte spre paza cetății, decât pe cei care, mai întâi, sunt cei mai buni cunoscători ai condițiilor ce fac o cetate să fie bine alcătuită, dar care, în plus, mai au și alte cinstiri decât cele politice, ca și o viață mai bună decât cea politică?*

— *Pe nimeni alții – spuse.*

prin judecata de sus, ci el însuși s-a făcut judecător și totodată pedepsitor. Căci, mișcat de mânie împotriva celor înfierbântați la desfrâu, a îndeplinit lucrarea preotului, curățind păcatul prin sânge, dar nu prin sângele unui animal nevinovat ce nu se împărtășește întru nimic de urâciunea desfrâului, ci prin al celor împerecheați întru răutate. Și străpungând cu lancea cele două trupuri, a oprit mișcarea dreptății dumnezeiești, amestecând plăcerea celor ce păcătuiseră cu moartea (Num., 25, 7-11).

Mie mi se pare că această istorie dă oamenilor un sfat folositor, prin care învățăm că din multe patimi care războiesc gândurile oamenilor, nici o altă patimă nu are asupra noastră o putere deopotrivă cu boala plăcerii trupești. Căci pe izraeliții ce se dovediseră mai tari decât călărimea egipteană și biruiseră pe amaleciți și se arătaseră înfricoșători poporului întâlnit după aceea și mai apoi zdrobiseră oastea madianiților, pe aceștia îi robește dintr-o dată vederea femeilor de alt neam. Prin aceasta ni se arată, precum s-a spus, nu altceva decât că plăcerea trupească pricinuieste o războire greu de înfrânt și de înfruntat. Ea a

E. — Vrei să cercetăm și acest punct: în ce fel astfel de oameni vor apărea în cetate și în ce fel vor putea fi conduși ei către lumină precum se spune că sunt cei ce suie de la Hades către zei?

— Cum să nu vreau!

— Aceasta n-ar fi doar o răsturnare a scoicii! Ci o "răsucire" a sufletului de la o zi întunecată ca noaptea către ziua cea

ridicat împotriva celor nebiruiți de arme, prin însăși arătarea ei, steagul biruitor al necinstei, punând sub mărturia luminii, rușinea lor. Ea a dovedit pe oameni a fi ca animalele, căci pornirea dobitocească și nerațională spre desfrâu i-a făcut să uite de firea omenească, nemaiascunzându-și murdăria, ci laudându-se cu necuviința patimii și împodobindu-se cu urâciunea rușinii lor, tăvălindu-se pe față unii la vederea altora ca porcii în mocirla necurăției.

Ce ne învață deci istorisirea? Ca învățând câtă putere spre rău are boala plăcerii trupești, să ne ducem viața noastră cât mai departe de vecinătatea ei, ca să nu treacă boala și la noi, ca un foc care-și întinde, prin apropiere, flacăra lui cea nimicitoare. Aceasta ne învață și înțelepciunea lui Solomon spunând să nu călcăm pe jar cu piciorul gol, nici să nu băgăm foc în sân. Pentru că atâta timp cât vom sta departe de arderea patimii, putem rămâne întru nepătimire. Dar dacă ne apropiem și atingem această căldură arzătoare, focul patimilor va pătrunde în sânul nostru și apoi va ajunge și la picior arderea și stricăciunea din sân. Iar în Evanghelie Domnul a tăiat cu glasul Lui

adevărată, o ascensiune și o revenire către ceea-ce-este. Aceasta afirmăm că este filosofia cea adevărată.

însuși, ca pe o rădăcină a patimii, pofta de a privi, ca să ne păzim departe de acest rău, învățând că cel ce a primit patima cu ochii deschide bolii drum împotriva sa (Mt., 5, 28). Relele patimilor sunt ca o ciumă, care punând odată stăpânire pe părțile de căpetenie din om, nu mai încetează decât prin moarte.

Dar socotesc că nu mai trebuie să lungim cuvântul, care a înfățișat toată viața lui Moise ca pe o pildă de virtute cititorilor. Căci celui ce tinde spre o viață mai înaltă, cele spuse îi vor fi nu puțină merinde în drumul spre adevărata înțelepciune. Iar cel moleșit întru nevoințele virtuții, chiar dacă s-ar scrie cu mult mai multe decât cele spuse, nu va afla nici un folos din osteneală. Totuși, pentru a nu se da uitării ceea ce am arătat în cuvântul-înainte, unde stabilisem că viața desăvârșită este aceea în care nici un hotar nu oprește înaintarea, ci, creșterea spre mai bine a vieții săvârșindu-se pururea, e un drum al sufletului spre desăvârșire, bine ar fi ca, ducând cuvântul nostru până la sfârșitul vieții lui Moise, să întărim definiția dată de noi desăvârșirii. Fiindcă cel ce s-a înălțat prin atâtea urcușuri

¹ Parafrazând oarecum genealogia evanghelică (Matei 1) s-ar putea și în filozofie trasa o linie genealogică spirituală: Homer a născut pe Hesiod, Hesiod a născut pe Tales din Milet, Tales a născut pe Anaximandru, Anaximandru a născut pe Anaximene și pe Xenofan din familia hilorzoiştilor. Parmenide a născut pe Empedocle din Agrigente, iar din ei prin contrast, se naște Heraclit din Efes. Heraclit a născut pe Pitagora și Anaxagora, aceștia au născut pe Socrate, Socrate a născut pe Platon, Platon a născut pe Aristotel și mai târziu pe Filon, la strămutarea filozofiei în Alexandria. Filon l-a născut pe Plotin, Plotin l-a născut pe

de-a lungul întregii vieți nu a încetat de a se ridica iarăși mai presus de sine, pentru ca, precum socotesc, prin toate să i se arate viața mai presus de nori și ca un meteor ce înaintează în eterul înălțimii gândite cu mintea (inteligibile), asemenea unui vultur.

S-a născut atunci când nașterea unui evreu era socotită pentru egipteni în afara legii. Și tiranul care pedepsea pe cel născut, prin legea de atunci, se face mai bun decât legea nimicitoare, încât el a fost izbăvit mai întâi de cei ce l-au născut, iar după aceea, chiar de cei ce au stabilit legea. Și cei ce doreau să-i aducă moartea prin lege și-au arătat grija nu numai pentru viața lui, ci și pentru o viață bună, înzestrând pe tânăr cu toată învățătura. După acestea se ridică deasupra cinstirii oamenilor și mai presus de dregătoria împărătească, socotind mai puternică și mai împărătească decât straja și podoaba împărătească înfrumusețarea cu paza virtuții și cu podoaba ei.

Apoi izbăvește pe cel de un neam cu el și răpune cu o lovitură un egiptrean, prin aceștia vrând să înțelegem, după o tâlcuire mai înaltă, pe dușmanul sufletului și pe

Proclu, Proclu l-a născut pe Fericitul Augustin și pe Dionisie zis Areopagitul la închiderea Academiei lui Platon din Atena.

prietenul lui. Apoi își face din liniște învățătoarea cunoștințelor înalte și așa își luminează înțelegerea cu lumina ce strălucea din rug. După aceea, se grăbește să împărtășească celor de un neam cu el bunătățile ce i s-au dăruit lui de Dumnezeu. În acestea a făcut o dovadă a îndoitei sale puteri: a celei apărătoare împotriva vrăjmașului, prin felurite chipuri și cu lovituri neconținute, iar a celei binefăcătoare, prin faptele față de cei de un neam. Trece apoi prin mare atâta popor cu piciorul, fără să-și pregătească o flotă de corăbii, ci conducându-i prin credință ca printr-o corabie plutitoare, preface pe seama evreilor adâncul în uscat și, pe seama egiptenilor, uscatul, în mare. A cântat apoi cântările de biruință, a fost călăuzit de stâlpul de foc, a fost luminat de focul ceresc și a pregătit masa din hrana trimisă lui de sus, a stâmpărat setea din piatră, a întins mâinile spre pierzania amaleciților, a urcat muntele, a ajuns în întuneric, a auzit trâmbița, s-a apropiat de firea dumnezeiască, s-a văzut înconjurat de cortul de sus, a împodobit preoția, a împlântat cortul, a îndreptat viața prin lege, a câștigat ultimele războaie, în chipul arătat,

² În această perioadă de tranziție (care durează mai multe secole) nu putem să nu amintim și școlile paralele Academiei – stoicismul, epicurismul și scepticismul, a căror influență asupra teologiei creștine este evidentă și recunoscută. Toate aceste curente derivate (și cel mai adesea deviate) din cele două mari școli – Academia și Liceul, vor manifesta o accentuată oboseală metafizică și după un zbor atât de înalt, filozofia coboară la nivelul omului, aceste curente fiind mai degrabă școli ale moralei.

Întemeietorul **scepticismului** este Pyrron din Elis (380 î.d. H.). Acesta introduce în gândire îndoiala ca metodă de cercetare a oricărui

și la sfârșitul izbânzii sale a pedepsit desfrânarea, prin preoție. Căci aceasta ne dă să înțelegem mânia lui Finees, pornită împotriva patimii. Și după toate acestea se urcă pe muntele odihnei și nu pășește spre pământul din vale, spre care poporul de jos privește ca la pământul făgăduinței. Nu mai gustă hrana pământească cel ce se desfată cu cea care curge de sus, ci ajungând sus, pe însăși creasta muntelui, ca un sculptor priceput care și-a modelat toată statuia vieții sale, la capătul lucrării sale nu pune sfârșit lucrului. Căci ce spune despre aceasta istoria? “Că a murit Moise, slujitorul Domnului, după cuvântul lui Dumnezeu, și nimeni nu a cunoscut mormântul lui; și ochii lui nu s-au întunecat și fața lui a rămas nestricată” (Deut., 34, 5-7).

Prin acestea învățăm că cel ce a trecut prin atâtea izbânzi se învrednicește de această înaltă numire, încât să se cheme slujitor al lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă că s-a făcut mai înalt decât oricine. Fiindcă nu ajunge cineva slujitor al lui Dumnezeu, dacă nu se face mai înalt decât toate cele din lume. Acesta este și sfârșitul vieții întru virtute, pe care l-a ajuns, după cuvântul lui Dumnezeu.

adevăr (premergător a lui Descartes), în afară de conștiința proprie care nu poate fi pusă la îndoială. Secretul fericirii, spune el, stă în calmul sufletească – ataraxia, care se obține prin suspendarea căutării filozofice a activității minții și prin tăcere (afazia) absolută. Se bănuiește că Pyrron a fost influențat de nirvana hindusă prin Anaxarhos – un alt filozof care l-a însoțit pe Alexandru Macedon în India.

Ultimul mare sceptic este Sextus Empiricus care trăiește în Alexandria în anul 300 d.H.

Acest sfârșit istoria îl numește moarte, moarte vie, care nu e urmată de mormânt, care nu e acoperită de pământ și care nu aduce ochilor întuneric și nici feței, stricăciune.

Deci ce învățăm din cele spuse? Să privim în toată viața spre un singur sfârșit: acela de a fi numiți slujitorii lui Dumnezeu, pe temeiul celor trăite. Căci când vei fi biruit pe toți vrăjmașii, pe egiptean, pe amalecit, pe idumeu, pe madianit; când vei fi trecut marea și vei fi fost luminat de nor; când te vei fi îndulcit prin lemn și vei fi băut din piatră; când vei fi gustat hrana cerească și prin curăție și neprihănire te vei fi urcat pe înălțimea muntelui și ajungând acolo vei fi pătruns în taina dumnezeirii prin sunetul trâmbițelor și, în întunericul nestrăbătut cu vederea, te vei fi apropiat prin credință de Dumnezeu și acolo vei fi fost învățat tainele cortului și viețuirea preotească; când te vei fi făcut slujitor al inimilor, ca să sapi în ele cuvintele dumnezeiești, primite de la Dumnezeu; când vei fi nimicit idolul de aur, adică vei fi șters pofta de îmbogățire a vieții; când te vei fi înălțat așa de mult, încât să te arăți de nebiruit de vrăjitoria lui Valaam (iar auzind de vrăjitorie, să

Întemeietorul epicurismului este omonimul Epicur din Samos (342 î.d. H.) – adeptul unei morale a fericirii umane, fericire asigurată de câteva reguli precise:

– *Îndepărtarea tuturor superstițiilor religioase și alungarea zeilor (care desigur există) în lumea lor, așa cum propuseseră și Democrit și Aristotel (deismul) și neamestecul lor în lucrurile lumești. Aceasta nu l-a împiedicat să scrie un tratat asupra pietății și altul asupra sfințeniei, în care aduce alte argumente decât credințele populare asupra existenței zeilor. (Nu este*

înțelegem înșelăciunea de tot felul a acestei vieți, prin care oamenii fermecați ca de cupa vrăjitoarea Circe, ieșindu-și din firea lor, sunt prefăcuți în chipuri de animale); când vei fi trecut prin toate acestea și va fi odrăslit în tine toiagul preoției, care nu primește în sine nici o umezeală pământescă pentru a odrăsli, ci are de la sine puterea rodirii fructului său, sau a nucii, a cărei primă întâlnire este amară și vârtoasă, dar al cărei miez e plăcut și bun la mâncat; când tot cel ce se răscoală împotriva dregătoriei tale va pieri, ca cel înghițit de pământ, sau ca Datan și Core cei mistuiți de foc, atunci te vei apropia de sfârșit.

Iar sfârșit numesc cele pentru care se fac toate; de pildă, sfârșitul lucrării pământului este bucuria de rodul ei; sfârșitul (scopul) zidirii casei este locuirea ei; sfârșitul negustoriei, îmbogățirea; al osteneților în lupte, cununa. Astfel, și sfârșitul viețuirii înalte este acela de a se chema slujitorul lui Dumnezeu, împreună cu care e înțeles acela de a nu fi coborât în mormânt, adică de a fi petrecut o viață simplă și neîmpovărată de griji de prisos. Scriptura ne mai dă și un alt semn al acestei slujiri, când spune că nici ochiul

exclus ca teama de cucuta lui Socrate să fi planat peste toți filozofii ulteriori și de aici grija lor de a nu fi suspectați de impietate.)

– *Supunerea omului față de regulile naturale, adică o disciplinare a plăcerilor, evitarea exceselor de orice fel. Prudența și prevederea sunt cele două unități de măsură în morală fericirii epicureice. Să se urmărească numai necesarul fiindcă surplusul aduce suferință și tulbură pacea sufletului. Pentru a deveni bogat nu trebuie să sporești bunurile ci să micșorezi necesitățile. Urmașii lui Epicur (numiți și turmă de porci) l-au*

nu s-a întunecat, nici fața nu s-a stricat, căci ochiul ce se află pururea în lumină cum se va înegri de întunericul de care s-a înstrăinat? Și cel ce a slujit prin faptele sale toată viața nestrăciunii, fără îndoială că nu va primi în sine străciunea. Căci cel ce s-a făcut cu adevărat după chipul lui Dumnezeu și nu s-a abătut cu nimic de la întipărirea lui Dumnezeu în el, poartă în sine semnele dumnezeiești, și se va asemăna în toate cu arhetipul, înfrumusețându-și sufletul cu nestrăciunea, cu neschimbarea și cu neamestecarea nici unui păcat.

Acestea ți le-am arătat în scurtul meu cuvânt, omule al lui Dumnezeu, Cezare, despre viața desăvârșită în virtute, înfățișându-ți ca pe un model al frumuseții viața marelui Moise, cu scopul ca fiecare dintre noi, prin urmarea străduințelor sale, să facă să treacă în sine chipul frumuseții arătate de noi. Iar că Moise a izbutit să ajungă la cea mai înaltă desăvârșire cu puțință, ce altă mărturie mai vrednică de crezare poate fi găsită, decât glasul dumnezeiesc, care spune către el: "Eu te știu pe tine mai mult decât pe toți" (Ieș., 33, 17). Ba a fost numit chiar prieten al lui Dumnezeu

denaturat morala austeră și echilibrată și au slujit destrăbălării, aruncând o umbră murdară peste numele și filozofia maestrului.

Stoicismul – un alt curent moral – poate cel mai puternic și interesant din toată antichitatea, are ca întemeietor pe Zenon din Citium (insula Cipru) născut la 340 î.d. H.. Contribuția stoicilor la civilizația umană este incalculabilă și despre ei se vor face referiri foarte dese în tot traseul acestui studiu. Aici vom sublinia ideile lor majore:

a) funcția proprie a omului este exercițiul rațiunii: cunoașterea.

de către Dumnezeu însuși. Iar când a voit ca mai bine să fie pierdut împreună cu toți dacă nu poate îndupleca pe Dumnezeu să ierte pe cei care păcătuiseră, a oprit mânia pornită asupra izraeliților, făcând astfel pe Dumnezeu să-Și abată judecata Sa, pentru a nu-Și întrista prietenul. Și toate cele asemenea sunt mărturie și dovadă limpede că viața lui Moise a urcat spre cel mai din vârf hotar al desăvârșirii.

Deci aceasta cerând-o de la noi, să-ți arătăm care este desăvârșirea vieții întru virtute, iar prin cele spuse arătându-se această desăvârșire, nu mai rămâne bărbăției tale, decât să privești la pilda înfățișată și să treci în viața ta cele arătate printr-o tâlcuire mai înaltă a celor descrise de istorie și așa să te faci cunoscut de către Dumnezeu și prieten al Lui. Căci aceasta este adevărata desăvârșire: a nu ne despărți de viața păcătoasă ca niște robi, din teama de pedeapsă, nici a lucra binele în nădejdea răsplătirii, câștigând viața virtuoasă printr-un schimb negustoresc, ci, ridicându-ne peste toate, deci chiar peste cele rânduite nouă prin făgăduință, să ne înfricoșăm de un singur lucru: de căderea din prietenia cu Dumnezeu, și să socotim un singur

b) cel mai mare bine este virtutea și pentru obținerea ei trebuie distrus din rădăcină dușmanul de moarte al acesteia – patimile sau pasiunile. Înțeleptul trebuie să ajungă la nepătimire, la impasibilitate (το μηδεν θαυμαζειν αρχη σοφιας – a nu te mira de nimic este începutul înțelepciunii). Înțeleptul trebuie să se domine pe sine până la a-și găsi plăcerea în suferință (vezi Epictet)

c) obișnuirea cu ideea morții și chiar să ajungi să o dorești.

d) să domini toate lucrurile dar să nu te lași dominat de nimic.

lucru de cinstire și de iubire: să ne facem prieteni ai lui Dumnezeu. Aceasta este, după judecata mea, desăvârșirea vieții. Și tot ce vei dobândi prin ridicarea înțelegerii tale spre ceea ce e măreț și dumnezeiesc, va fi dobândit spre folosul multora. Căci folosul va fi comun, în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia este slava și stăpânirea în veci. Amin.

³ Se naște în Egipt la anul 205 d.H. și moare în Campania la 270 d.Hr. Audiază cursurile neoplatonistului Ammonius Saccas în Alexandria. Participă la campania militară a lui Gordian al III (238-244) împotriva perșilor cu care ocazie studiază gândirea orientală. În 244 deschide la Roma o școală proprie unde are un succes imediat și răsunător, având printre auditori și pe viitorul împărat Galien (259-268) (cf. Arhim. Vasilios Stefanides "Istoria Ecleziastică" - Atena 1970).

În traducerea Pr. Prof. I. Buga au mai apărut:

- **Minuni** — *Episcop Augustin Kandiotou*
- **Dumnezeu și Știința** — *Jean Guilton*
- **Ortodoxia în fața sectelor** — *Antonios Alevizopol*
- **Din apă și din Duh** — *Alexandre Schmemann*
- **Vârstele vieții spirituale** — *Paul Evdokimoff*
- **Agonia Creștinismului** — *Miguel de Unamuno*